

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้เงินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนาสง อำเภอสบปราบ
จังหวัดลำปาง ระยะที่ 1

โดย
นาสินแก้ว เรือนปานันท์ และคณะทีมวิจัย

มิถุนายน 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสมปراب
จังหวัดลำปาง ระยะเวลา 1

คณะผู้วิจัย

1. นายอินแก้ว	เรือนปานันท์
2. นายหลาน	วงศ์กา
3. นางพรชัย	อุดกันหา
4. นายนิพนธ์	เปียงฟู
5. นางวิไลวรรณ	เทพอุด

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ "การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ จังหวัดลำปาง"

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ "คน" ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ "กระบวนการ" มากกว่า "ผลลัพธ์" เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย "เวที" (การประชุม เสวนา พุดคุย ตกเตียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสภามหาวิทยาลัย หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาช่วยหา ร่วมใช้ "ปัญญา" ในกระบวนการวิจัย

"กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น" หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ "คำถาม" หรือ "ความสงสัย" บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น "คำถาม" ต้องคมชัด โดยมีกรแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา "ข้อมูล" ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ "วางแผน" การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ "บันทึก" มีการ "ทบทวน" ความก้าวหน้า "วิเคราะห์" ความล้มเหลวและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ "ถอด" กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ "สรุปบทเรียน" ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่อง อื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย "ผู้ที่สงสัย" ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจแก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย ผู้การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สัญญาเลขที่ RDG48N0029

โครงการ "รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง"

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2549

ชื่อหัวหน้าโครงการ : นายอินแก้ว เรือนปานนท์

หน่วยงาน : สถาบันสสพช. จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อศึกษาสภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง
- 2) เพื่อหารูปแบบวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	- ทีมทำงานในพื้นที่และทีมงานกลางมีความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน - ทีมทำงานในพื้นที่สามารถดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างมั่นใจเมื่อผ่านเวทีนี้แล้ว - ตัวแทนทีมพื้นที่จำนวนพื้นที่ละ 1 คน เป็นทีมกลางทำงานกลาง	จากการเข้าร่วมเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ สิ่งที่ทีมพื้นที่บ้านดงได้จากกรอบครั้งนี้ คือ - เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการวิจัย - ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัย และการทบทวนประสบการณ์จากการทำวิจัยครั้งที่ผ่านๆ มา - ได้ทราบถึงบทบาทของทีมพื้นที่ และรูปแบบในการดำเนินงาน - ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่	-
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง	- สมาชิกในชุมชนบ้านดงมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้	เริ่มแรกก็ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบในเรื่องโครงการว่าจะมีกิจกรรมเรื่องสำรวจหนี้สินของแต่ละครัวเรือน ใครที่สนใจก็ให้มาเข้าร่วม	

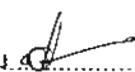
	- สมาชิกในชุมชนบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ความรู้อย่างเห็นความสำคัญของการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับ/รายจ่ายของครัวเรือน	โดยการให้สำรวจหนี้สินของแต่ละครัวเรือน มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ถามว่า "ถ้าเราทำแล้วเราจะใช้หนี้ให้เขาหรือ?" ทีมจึงได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนกันซึ่งทีมทุกคนก็ชี้แจง สิ่งแรกก็อยากให้รู้ตัวเองก่อน ถ้ารู้ตัวเองแล้วเราจะไปทางไหนก็ค่อยมาปรึกษาหารือกันอีก	
3. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำบัญชีครัวเรือน และวิเคราะห์ผลข้อมูล	- ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนเกิดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน - ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในพื้นที่ตนเอง - ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สินของสมาชิกภายในชุมชน	จากการทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากบัญชีครัวเรือน สมาชิกบ้านดงได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การประหยัด อดออม การหาอาชีพเสริม การลดรายจ่ายโดยการหาสิ่งทดแทน เช่น การปลูกผักสวนครัว เป็นต้น	
4. เวทีวิเคราะห์ภาพรวม ปัญหาหนี้สินของชุมชน	- ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ - ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน - ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินภายในชุมชน - ข้อมูลภาพรวมหนี้สินของชุมชนและข้อเสนอแนะเบื้องต้นเพื่อนำเสนอต่อสมาชิกของแต่ละชุมชนเพื่อรับฟังข้อคิดเห็น	จากการวิเคราะห์ภาพรวมหนี้สินแล้วสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านบ้านดงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดหนี้สินมาได้แก่ สินค้าฟุ่มเฟือยพวกโทรศัพท์ เครื่องเสียง โทรทัศน์ ฯลฯ และรองมาคือประเภทอาหารที่ซื้อตามตลาด กับข้าวสุก ผักอะไร ๆ ก็ซื้อหมด และอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ปัญหาลูกไปโรงเรียน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นทั้งที่รายได้เท่าเดิม	

5. เวทีนำเสนอข้อมูล สภาวะหนี้สินของชุมชน ต่อสมาชิกภายในชุมชน	- สมาชิกในชุมชนเห็นทางออก ในการจัดการปัญหาหนี้สิน ภายในชุมชนร่วมกัน - แนวทางในการดำเนินงานใน ระยะที่ 2	จากที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลและ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนแล้วนั้น ได้มีการ นำข้อมูลและบุคคลตัวอย่างที่จัดการ ตนเองได้ระดับหนึ่ง มานำเสนอข้อมูล ต่อสมาชิกภายในชุมชน	
6. เวทีนำเสนอข้อมูล การศึกษาต่อสาธารณะ ชน	- นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อ สาธารณะชนเพื่อรับฟัง ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทาง ในการแก้ไขปัญหานี้สิน ภายในชุมชน - สรุปบทเรียนการดำเนินงาน ระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินงานระยะที่ 2	เป็นการนำเสนอข้อมูลจากบัญชี ครัวเรือนที่ผ่านมา 8 เดือน ที่สมาชิกได้ ร่วมกันทำและสรุปค่าใช้จ่ายภาพรวม 8 เดือนเพื่อให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้สิน จากข้อมูลที่ได้นำเสนอได้มี ข้อเสนอในเวที ถึงเรื่องของการจัดตั้ง ร้านค้าชุมชนขึ้นมาเพื่อลดค่าใช้จ่ายใน การดำรงชีวิต	๑

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อ สกว.

อยากให้ สกว. ช่วยจัดงบประมาณให้มากขึ้นเพราะงบประมาณที่ได้ไม่เพียงพอที่จะนำ
ชาวบ้านเข้าร่วมเวทีทั้งหมดได้ ชาวบ้านทุกคนอยากการเรียนรู้เรื่องการจัดการหนี้สิน อยากให้
สกว. หาแหล่งทุนที่มาช่วยคนที่ทำตัวเป็นตัวอย่างของสังคม หลังจากทำโครงการวิจัยหนี้สินมา
ระยะหนึ่งเห็นการเปลี่ยนแปลงไปมาก อยากให้ สกว. ช่วยสนับสนุนงบประมาณในการจัดเวทีให้
มากกว่าเดิมเพราะค่าอาหารน้อยเกินไป ชาวบ้านทุกคนอยากเข้าร่วมแต่เรามีนงบประมาณจำกัด
อีกทั้งช่วงระยะเวลาในการทำงานสั้นเกินไปเพราะการทำงานกับคนต้องค่อยเป็นค่อยไป การทำ
ความเข้าใจกับชาวบ้านเป็นเรื่องยาก เพราะฉะนั้นอยากให้ สกว. สนับสนุนเรื่องงบประมาณและ
ระยะเวลาในการเคลื่อนงานให้มากขึ้น

สุดท้ายนี้หวังว่า สกว. คงได้รับความเมตตาจาก สกว. เหมือนเช่นเคย

ลงนาม

(นายอินแก้ว เรือนนาปานนท์)

วันที่ 30 มิถุนายน 2549

บทคัดย่อ

จากการที่ทางสถาบันแผนพัฒนาได้ขับเคลื่อนงานวิจัยระดับโดยนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของบ้านสามขาไปทดลองขยายผลสู่อีก 4 พื้นที่ บ้านดงก็เป็นหนึ่งพื้นที่ที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ”

บ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง เดิมตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2476 มีการปกครองรวมกับบ้านกาด หมู่ 1 ตำบลสบปราบ กิ่ง อำเภอสบปราบ อำเภอเกาะคา ผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ในระยะแรกมีทั้งหมด 3 ครอบครัวคือ พ่อน้อยสุรินทร์ต้นตระกูล เรือนปานันท์ พ่อน้อยปานันท์ต้นตระกูล ยะธนะ และพ่อน้อยปัญญาต้นตระกูล เมืองมูล ทั้ง 3 ครอบครัวย้ายมาจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 200 ปีมาแล้ว เพราะสมัยนั้นมีการรบกันฝ่ายที่ฝ่ายแพ้ศึกต้องอพยพหนีมาอยู่ในบริเวณนี้และญาติพี่น้องเชียงรายตามมาอยู่ด้วย เนื่องจากบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำไร่ไถนา มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าเป็นดงและมีสัตว์ป่าจำนวนมาก

บ้านดงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นลักษณะครอบครัวขยายตามระบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านดงส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันหมด มีบ้างที่เป็นคนข้างนอกเข้ามาอยู่แต่ได้มีการช่วยเหลือกันดีเสมือนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ปัจจุบันชุมชนบ้านดงมีประชากรจำนวน 153 หลังคาเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันชาวบ้านออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศจำนวนมาก

ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข จากการทำงานในระยะช่วง 6 เดือนแรกที่ผ่าน(1 กรกฎาคม 2548 ถึง 31 ธันวาคม 2548) ได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,062,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,694,622 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน หลังจากมีการสำรวจหนี้สินแล้วกิจกรรมต่อไปของบ้านดงก็คือการทำบัญชีครัวเรือนและการนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในบัญชีครัวเรือนหลายคนก็ได้ทางออกของตนเอง ทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย การหาอาชีพเสริม การลดรายจ่ายโดยหาสิ่งทดแทน เช่น การปลูกผักสวนครัว และยังมีหลายคนที่มีการตั้งเป้าหมายในการชำระหนี้ เป็นต้น ในการทำงานระยะที่ 2 คือ (1 มกราคม 2549 ถึง 30 มิถุนายน 2549) จะเน้นการวิเคราะห์สภาวะหนี้สินทั้งหมด โดยการสอบถามถึงหนี้สินที่มีอยู่ของสมาชิก สาเหตุของการเป็นหนี้มาจากอะไร มีการผ่อนส่งกี่งวด กวดละเท่าไร มีดอกเบี้ยต่อเดือนเท่าไร และร่วมกันหาทางออก โดยทีมเองได้หนุนเสริมโดยการตั้งคำถามต่าง ๆ แล้วชวนนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 สภาพบริบททั่วไปของชุมชน	
2.1 ประวัติชุมชน	10
2.2 สภาพพื้นที่/สภาพแวดล้อมทั่วไป	12
2.3 การปกครอง และระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน	16
2.4 วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ	18
2.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน	20
บทที่ 3 ผลการดำเนินงาน	
3.1 ผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมระยะที่ 1	26
▪ กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	26
▪ กิจกรรมที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน	28
▪ กิจกรรมที่ 3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน และวิเคราะห์ผลข้อมูล	32
▪ กิจกรรมที่ 4 เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน	40
▪ กิจกรรมที่ 5 เวทีนำเสนอข้อมูลสภาพหนี้สินของชุมชน	42
▪ กิจกรรมที่ 6 เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณชน	43
บทที่ 4 สรุปผลการดำเนินงานและแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป	
4.1 สรุปผลการดำเนินงานของพื้นที่บ้านดง	49
4.2 บทเรียนจากการดำเนินงาน	53
4.3 แนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2	58
ภาคผนวก	
- แบบฟอร์มบัญชีครัวเรือน	
- กรณีศึกษาบุคคลที่ทำบัญชีครัวเรือน	
- ประวัตินักวิจัยบ้านดง	

บทที่ 1

บทนำ

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสนปราชญ์ จังหวัดลำปางระยะที่ 1”

หลักการและเหตุผล

4ปีของบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อชาวบ้านหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เปรียบ
ดั่งเทียนเล่มเล็กที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการส่องนำทางให้กับสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยปัญหาทั้งที่
สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองและต้องร้องขอแรงสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งประเด็นของ
เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับภาคการดำเนินชีวิตและ
กำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

หากมองปัญหาเหล่านี้อย่างมีสติและเป็นกลางจะเห็นได้ว่ารัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความ
พยายามทุกวิถีทางที่จะหาแนวทางและรูปแบบของการแก้ไข แต่ส่วนใหญ่มักจะเอาผลของปัญหาและ
สถานการณ์เป็นตัวตั้งและกำหนดกิจกรรมลงไปโดยไม่ได้คำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ จึง
ทำให้เห็นการแก้ไขปัญหาเหมือนไฟไหม้ฟางลุกไหม้รุนแรงและจางหายไป การแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่
มักจะขาดข้อมูลเชิงลึกที่จะเข้าสู่รากเหง้าหรือเหตุที่มาของปัญหา เพราะมองปัญหาแบบแยกส่วนแล้ว
หยิบประเด็นมาใส่กิจกรรมลงไปเป็นเรื่อง ๆ

แนวทางของงานวิจัยต่อการลงไปขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยใช้ใจและกระบวนการมีส่วนร่วม
ของชุมชนเป็นตัวตั้ง ถอดประสบการณ์และความรู้เฉพาะด้านของแต่ละประเด็นเชื่อมโยงตัวข้อมูลใหม่ๆ
ที่ลงไปสัมผัสกับบริบทของพื้นที่ ทำให้เกิดวิธีคิดที่แตกต่างจากที่เคยดำเนินอยู่ตลอดมาและการที่ได้
ปลดปล่อยตัวเองออกจากความรู้และประสบการณ์เดิมทำให้เราสามารถหลุดกรอบของความคิดที่เป็น
อึดตายของตัวเองที่สร้างและหลงภาคภูมิใจและพยายามเอาสิ่งเหล่านั้นไปยึดเยียดครอบงำคนอื่นจนได้
รับแรงขัดแย้งต่อต้านกลับมากลางอยู่ตลอดเวลาและกลายเป็นความ ขุ่นเคืองมีอคติไม่สามารถขับเคลื่อนสังคม
สู่เป้าหมาย ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยชาวบ้านหรืองานวิจัยท้องถิ่นจะให้มุมมองปัญหาในเชิงเชื่อมโยงทุกอย่างในผลของ
ปัญหาและปัจจัยที่เกิดในชุมชนล้วนมีเงื่อนงำในการปฏิสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก แต่จุดหนึ่งที่เป็นมูล
เหตุแห่งปัญหาจะถูกซ่อนอยู่บนความซับซ้อน แม้แต่คนที่อยู่กับปัญหาบางทีก็ไม่สามารถมองออกต้อง
อาศัยเครื่องมือและกระบวนการคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบร่วม ในเชิงวิเคราะห์หาจุดที่เป็นปัจจัยและเงื่อน
งำซึ่งเป็นตัวการสร้างปัญหาให้ส่งผลกระทบต่อสังคมและ ชุมชนและหนึ่งปัจจัยเงื่อนงำจุดนั้นก็คือ
“หนี้สิน” ที่สังคมทุกหย่อมหญ้ากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ และมูลเหตุของการเกิดหนี้ก็มีความซับซ้อน
ซ่อนปมที่หลากหลาย

จากความเชื่อมั่นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ให้เกิดขึ้นจากความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายและกระจัดกระจายตามพื้นที่ ทำให้เกิดแนวคิดและตัวบุคคลที่สั่งสมประสบการณ์และนำมาแก้ไขปัญหาของตนเองและเห็นความจริงบางประการนำไปสู่รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมและลงตัว

ท่ามกลางความสิ้นหวังนั้นก็มีอีกหลายชุมชนที่พยายามแหวกว่าย พยายามดิ้นรน พยายามดิ้นรน ออกแรงเพื่อให้รู้เท่าทัน ผ่านกระบวนการบันทึกความเจ็บปวด ล้มเหลว และแสวงหาความรู้ใหม่บนฐานของ “ปุมะพญา” หรือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นรากเหง้าของสังคมที่มีฐานแน่นหนา มั่นคง ความรู้เหล่านี้เกิดจากการแสวงหาทั้งที่เป็นระบบ และไม่เป็นระบบ ซึ่งถ้าหากจะเรียกว่า “การวิจัยชุมชน” ก็จะไม่ขาดเคลื่อนความจริงมากนัก เพราะคนในชุมชนบางแห่งค้นหาซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนรู้ว่าแท้ที่จริงชุมชนก็มีองค์ความรู้ มีศักยภาพของตนเองที่จะต่อกรกับกระแสอันเชี่ยวกรากนั้นได้ เพียงแต่ต้องสถาปนาองค์ความรู้ของตนเองอย่างอิสระ ซึ่งความรู้เหล่านั้น คือ ความรู้ที่ทำให้ชีวิตอยู่รอดสังคมอยู่รอด เป็นความรู้ที่ชุมชนฐานรากยอมรับและให้มาตรฐานกันเอง และยื่นมือไปเชื่อมกำลังปัญญากับชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ร่วมกันสร้างเป็นมาตรฐานความรู้ของชาวบ้านเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งกำลังผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ ผู้คนในชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่เข้าร่วมทำงานวิจัยดังกล่าว โดยมีการศึกษาประเด็นเรื่องการจัดการหนี้สินของชุมชน ในรูปแบบของการวิจัยที่มีการสำรวจข้อมูล หนี้สิน ที่มาของหนี้สิน การปรับโครงสร้างหนี้สินไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาคน เพื่อให้คนที่มีหนี้สินได้รู้จักตนเอง และเกิดความคิดที่จะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองเพื่อแก้ปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนเป็นอยู่ เมื่อการดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่งพบว่า ผลการดำเนินงานโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน การศึกษาดูงานจากชุมชนนอกโคก และการจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกันในชุมชน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเกิดความเข้าใจในรูปแบบของการดำเนินชีวิตและเข้าใจตนเองมากขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความเป็นหนี้เพิ่มขึ้นส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของครัวเรือนที่มีอยู่เดิมค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง จนสามารถแก้ไขปัญหาลดหนี้เสียที่มีอยู่ในชุมชนจาก 700,000 บาท เหลือ 140,000 บาท ในปัจจุบัน

4 ปีของการเคลื่อนไหวงานการแก้ไขปัญหานี้สินของชุมชนบ้านสามขา จนได้ “องค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินชุดหนึ่ง” และ “กลุ่มคนที่มีศักยภาพ” ในการขยายผลการดำเนินงานขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์กับเครือข่ายอื่นโดยเฉพาะเครือข่ายที่ทำงานวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดลำปาง จนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์หลอมรวมเป็นจิตวิญญาณเดียวกัน ภายใต้ชื่อ “สถาบันแสนพะญา” ซึ่งเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นบนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายหลังที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนงานของสถาบันแสนพะญาในประเด็นต่าง ๆ ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ “สถาบันแสนพะญา” ได้นำ

เอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และพบว่า ปัญหาของชุมชนในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ มักจะมีสาเหตุโยงใยมาจากหรือนำไปสู่ปัญหานี้ซึ่งส่งผลต่อภาวะความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชนแทบทุกประเด็น

เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา จึงมีความเห็นพ้องร่วมกันว่าปัญหานี้สินของชุมชนน่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่ เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญาจากชุมชนต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกันเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สินของแต่ละชุมชนให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไปในที่สุด

ภายหลังที่มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา เพื่อพัฒนาโจทย์ของการทำงานร่วมกันให้มีความคมชัดเพิ่มมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ตนเอง สถาบันแผนพะญา พบว่า สถาบันฯ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สิน เพื่อลดภาระหนี้ของตนเองอยู่หนึ่งชุดความรู้ คือ ชุดความรู้เรื่องการจัดการหนี้สินของบ้านสามขา ซึ่งควรจะไปทดลองขยายผลในชุมชนอื่น ๆ ว่าจะก่อให้เกิดผลในการลดภาระหนี้สินในชุมชนนั้น ๆ ได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการพูดคุยกันระหว่างตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา อย่างต่อเนื่องอีกจำนวนหลายครั้ง สถาบันแผนพะญาพบว่าการดำเนินการในการยกระดับความรู้เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้านได้ทั้งหมด เนื่องจากในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาการจัดการหนี้สินที่มีอยู่เดิม และหนี้สินที่ใหม่ซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดจากภาระ ค่าใช้จ่ายตามปกติ เช่น ค่าการศึกษาบุตร ค่าทำบุญ ค่ากิจกรรมชุมชนต่าง ๆ หรือ ค่าใช้จ่ายพิเศษ เช่น กรณีเกิดการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครัวเรือน เป็นต้น

ทำให้สถาบันแผนพะญามีความเห็นร่วมกันว่า การยกระดับองค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา นอกจากการดำเนินการโดยการขยายผลกระบวนการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ แล้วควรจะมีการยกระดับการดำเนินงานโดยการร่วมกันค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบท และความต้องการของชุมชนควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้นโจทย์ในการทำงานร่วมกันหรือโจทย์ในการวิจัยเพื่อการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ ของสถาบันแผนพะญา ที่ชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา เห็นพ้องร่วมกัน ก็คือ เมื่อมีการนำรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินของบ้านสามขาไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ จะให้ผลเป็นอย่างไร และจะมีวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

โดยฐานคิดที่สำคัญในการดำเนินการเพื่อค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนนั้น สถาบันแผนพะญา มีแนวคิดในการ

เสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้สัปดาห์ประชาชนเพื่อสร้างรูปธรรมและกระบวนการแก้ไขปัญหานี้ผ่าน 4 องค์การที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้สัปดาห์คือ 1. สถาบันแสนพระยา ที่ก่อตั้งขึ้นจากชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เชิงพื้นที่ (หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน) ที่ยังรับใช้วิถีอยู่ในปัจจุบัน 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการลักษณะการหนุนเสริมความรู้ผ่านการปฏิบัติลงมือทดลองและข้อมูลนี้สัปดาห์ประชาชน ที่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ระดับหนึ่ง 3. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอก ที่มีสินเชื่อเพื่อการได้ถอนหรือรวบรวมหนี้สิน 4. สถาบันหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการทำงานของสถาบันแสนพระยา เข้าสู่การจัดการร่วมในเชิงบูรณาการ 4 ภาคส่วนโดยประสานความร่วมมือกันและกัน มีสถาบันแสนพระยาเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อน และบูรณาการความรู้ 4 ด้าน เขาจุดเด่นเสริมจุดด้อย สร้างรูปแบบการหนุนเสริมเชื่อมงานกับภาคีต่าง ๆ ในเชิงบูรณาการ ทั้งทางด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้และวิธีการปฏิบัติที่สามารถสร้างรูปแบบให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้จัดเสนอแนวทางของ ชุดโครงการ “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ” ขึ้นเพื่อสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นต่อไป

ชุมชนบ้านดงเครือข่ายการทำงานเครือข่ายหนึ่งของสถาบันแสนพระยา ซึ่งมีประสบการณ์การทำวิจัยชุมชนในประเด็นหัวข้อเรื่อง “การจัดระเบียบสังคมบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง” เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเห็นพ้องร่วมกับชุมชนอื่น ๆ อีก 3 ชุมชน คือ ชุมชนคลองน้ำลาด ชุมชนร่วมไทรรัตน์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และชุมชนสัมป่อย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ว่าประเด็นหนี้สินเป็นประเด็นสำคัญที่ จะต้องมีการดำเนินการเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สิน ให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไป เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนจึงได้จัดทำโครงการ “ศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้หนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง” ขึ้น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหานี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันค้นหาแบบในการแก้ไขปัญหานี้สินที่มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ของชุมชน โดยโครงการครั้งนี้จะนำชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของชุมชนสามมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อสร้างรูปธรรมการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการแก้ไขปัญหานี้สินของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาสถานภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและ **เพิ่มพูน** หนี้สินของชุมชนบ้านดง
2. เพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

คำถามในการวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร
2. รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

1. สมาชิกครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบกับภาวะหนี้สิน ในชุมชนบ้านดง
2. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ
3. สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนแต่ละ ชุมชน
4. สมาชิกในครัวเรือนที่มีฐานะของชุมชนบ้านดงและชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจและพร้อมที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตในการดำเนินงาน

1. พื้นที่ในการดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง
2. ระยะเวลาในการดำเนินการ 2 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกในชุมชนบ้านดง ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายใน **ครัวเรือน** และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาระหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองเป็นอยู่ **ภายหลังที่ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา**
2. ได้แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดงที่จะนำไปทดลองปฏิบัติในระยะต่อไป

วิธีการดำเนินงาน

ระยะที่ 1

การดำเนินการแบ่งออกเป็น 6 กิจกรรม คือ

1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ เพื่อปรับฐานคิดของทีมทำงานในพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเพื่ออบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปทำงานในพื้นที่เป้าหมาย
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำเนินงาน การจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชนสมาชิกเพื่อค้นหาสมาชิกในชุมชนบ้านดงที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ และเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการการจัดทำบัญชีครัวเรือนรับจ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดงในการจัดทำบันทึกรายรับรายจ่ายของครัวเรือน
3. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนชุมชนบ้านดง
4. เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในชุมชน
5. เวทีนำเสนอข้อมูลสถานะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิกภายในชุมชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2
6. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2

แผนการดำเนินงานระยะที่ 1 (1 ปี) ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึง 30 มิถุนายน 2549

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	● เพื่อปรับฐานคิดของทีมทำงานในพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ● เพื่ออบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปทำงานในพื้นที่เป้าหมาย	เดือนที่ 1 3 วัน	● ทีมทำงานในพื้นที่และทีมงานกลางมีความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ● ทีมทำงานในพื้นที่สามารถดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างมั่นใจ เมื่อผ่านเวทีนี้แล้ว ● ตัวแทนทีมพื้นที่จำนวนพื้นที่ละ 1 คน เป็นทีมงานกลาง
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง จำนวน 2 ครั้ง	● เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการปัญหานี้ดินของชุมชนสมาชิก เพื่อ ค้นหาสมาชิกในชุมชนบ้านดงที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ● เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการจัดทำบัญชีครัวเรือนรับจ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดงในการจัดทำบันทึกบัญชี รายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน	เดือนที่ 1-2 (2 ครั้ง)	● สมาชิกในชุมชนบ้านดงมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ● สมาชิกในชุมชนบ้านดงที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้มีความรู้และเห็นความสำคัญของการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
3.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล	เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนชุมชนบ้านดง	ทุกเดือน (12 เดือน)	- ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนเกิดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน - ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในพื้นที่ตนเอง - ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สินของสมาชิกภายในชุมชน
4.เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน	เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในชุมชน	ทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง	- ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ - ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน - ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินภายในชุมชน - ข้อมูลภาพรวมสภาวะหนี้สินของชุมชน และข้อเสนอแนะเบื้องต้น เพื่อนำเสนอต่อสมาชิกของแต่ละชุมชน เพื่อรับฟังข้อคิดเห็น

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
5. เวทีเพื่อนำเสนอข้อมูลสถานะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิกภายในชุมชน	• นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน • สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เดือนที่ 11	• สมาชิกในชุมชนเห็นทางออกในการจัดการปัญหานี้สินภายในชุมชนร่วมกัน • แนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2
6. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาคู่ต่อสาธารณชน	• นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน • สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เดือนที่ 12	

บทที่ 2 สภาพบริบททั่วไปของชุมชน

2.1 ประวัติชุมชน ประวัติความเป็นมา

บ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง เดิมตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2476 มีการปกครองรวมกับบ้านกาด หมู่ 1 ตำบลสบปราบ กิ่งอำเภอสบปราบ อำเภอเกาะคา ผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ในระยะแรกมีทั้งหมด 3 ครอบครัวคือ พ่อน้อยสุรินทร์ต้นตระกูลเรือนปานันท์ พ่อน้อยปลัดนันท์ต้นตระกูลยะระณะ และพ่อน้อยปัญญาต้นตระกูลเมืองมูล ทั้ง 3 ครอบครัวย้ายมาจากจังหวัดเชียงราย ประมาณ 200 ปีมาแล้ว เพราะสมัยนั้นมีการรบกันฝ่ายที่พ่ายแพ้ศึกต้องอพยพหนีมาอยู่ในบริเวณนี้และญาติพี่น้องเชียงรายตามมาอยู่ด้วย เนื่องจากบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำอะไรได้นา มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าเป็นดงและมีสัตว์ป่าจำนวนมาก

จนถึง พ.ศ. 2497 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอ้าย บุญมา มีความเห็นว่าจำนวนบ้านดงสมัยนั้นมีความหนาแน่น การปกครองไม่ทั่วถึงและการติดต่อสื่อสารกับบ้านกาดไม่สะดวก อย่างเช่นการไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านกาดชาวบ้านดงได้รับความยากลำบากในการเดินทาง ทางเดินเป็นทางลูกรังแคบ ๆ ต้องเดินทางผ่านป่าเขา ในฤดูฝนน้ำจะท่วมเส้นทางนี้ทำให้เดินทางไม่ได้ อีกทั้งมีความต้องการด้านงบประมาณจากทางราชการเพิ่มขึ้นจึงขอแยกหมู่บ้านออกจากบ้านกาดมาเป็นหมู่บ้านดงในปัจจุบัน ส่วนสาเหตุของชื่อหมู่บ้านดง เนื่องจากสภาพหมู่บ้านตั้งอยู่กลางป่าดงดิบ มีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น

สมัยนั้นเด็กนักเรียนต้องเดินไปเรียนที่โรงเรียนบ้านกาดซึ่งต้องเดินทางผ่านภูเขาหรือลัดทุ่งนาพอถึงฤดูฝนน้ำท่วมถนนขาด ชาวบ้านจึงขอตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2495 ใช้ชื่อว่าโรงเรียนบ้านดง โดยถือว่าเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านกาดแต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านดงได้ช่วยกับพัฒนาการเรียนการสอน จนทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงขึ้น ทำให้มีเด็กจากบ้านกาดและบ้านไร่นิยมส่งลูกหลานมาเรียนที่โรงเรียนบ้านดงจำนวนมาก ตอนหลังจึงเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนไตรมิตรสามัคคี จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2499 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นบริเวณเนินเขาม่อนหินแก้ว และนิมนต์พระอินจันทร์ อมโร พร้อมด้วยสามเณร 1 องค์จากวัดในหมู่บ้านนาปราบ หมู่ที่ 3 ตำบลนาปางมาจำพรรษา ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างกุฏิขึ้นและตั้งชื่อว่าวัดม่อนหินแก้ว และได้จดทะเบียนเป็นวัดพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็นวัดชัยมงคลขึ้นในปี พ.ศ. 2541

หลังจากนั้นหมู่บ้านก็เริ่มพัฒนามาตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ติดต่อสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดลำปาง เพื่อขอทำถนนลาดยางได้สำเร็จ จากนั้นผู้ใหญ่กิ่งแก้วซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นได้ไปติดต่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเถิน ขอไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้าน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

ภาคอำเภอเงินจึงติดตั้งให้แบบไฟฟ้าภาคสมทบ โดยให้ชาวบ้านช่วยออกเงินหลังคาเรือนละ 300 บาท เพื่อเป็นค่าติดตั้งเสาไฟฟ้าและเดินสายไฟเข้าหมู่บ้าน บ้านดงจึงมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่นั้นเป็นมา

หมู่บ้านดงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย ตามระบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านดงส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันหมด มีบ้างที่เป็นคนข้างนอกเข้ามาอยู่แต่ ได้มีการช่วยเหลือกันดีเสมือนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ปัจจุบันชุมชนบ้านดงมีประชากรจำนวน 153 หลังคาเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันชาวบ้านออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศจำนวนมาก

จำนวนประชากรและครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน	153	หลังคาเรือน
ประชากร	664	คน
ชาย	320	คน
หญิง	344	คน

ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน

ปริญญาโท	-	คน		
ปริญญาตรี	11	คน	กำลังศึกษาปริญญาตรี	2 คน
ปวช.	5	คน	ปวส.	คน
มัธยมศึกษา	36	คน	ก่อนประถมศึกษา	56 คน
ประถมศึกษา	40	คน		
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ	12	คน		

ด้านสาธารณสุข

บ้านดงมีอนามัยที่ให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นอยู่ 2 อนามัย คือ อนามัยบ้านไร่ กับ อนามัยนายาง แต่ชาวบ้านดงทุกคนนิยมไปใช้บริการที่อนามัยบ้านไร่มากกว่าเพราะระยะทางใกล้ที่สุด หากมีอาการหนักเกินกว่าที่อนามัยจะรักษาได้ก็ส่งเข้าโรงพยาบาลอำเภอสบปราบ

ส่วนการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ(หมอมือ)ยังคงมีอยู่ ใช้การรักษาโดยการเป่าตามบริเวณที่เจ็บป่วย บ้านดงมีหมอมือ 2 ท่าน คือ หมอวงศ์ มโนวรรณ จะรักษาเกี่ยวกับโรคกระดูก ชา-แขนหัก (กรณีที่ไม่ปรึกษาที่โรงพยาบาลมาแล้วแต่ทางแพทย์ไม่สามารถรักษาได้นอกจากการตัดทิ้ง) ญาติจะพาคนป่วยมาให้ หมอวงศ์ รักษาให้ หมออีกท่านคือ หมอลั่น เทพสุด รักษาเกี่ยวกับโรคผิวหนัง

2.2 สภาพพื้นที่/สภาพแวดล้อมทั่วไป

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านดง ม.2 ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ เป็นหมู่บ้านหนึ่งของ ตำบลนายาง ในจำนวน 9 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ลาดชัน ระหว่างที่ราบชายเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ภูมิประเทศมีลักษณะลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสบปราบประมาณ 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร

เขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติด	บ้านกาด หมู่ 1 ตำบลนายาง
ทิศใต้	ติด	เขตอำเภอเถิน
ทิศตะวันออก	ติด	บ้านไร่ หมู่ 8 ตำบลนายาง
ทิศตะวันตก	ติด	อำเภอสี จังหวัดลำพูน

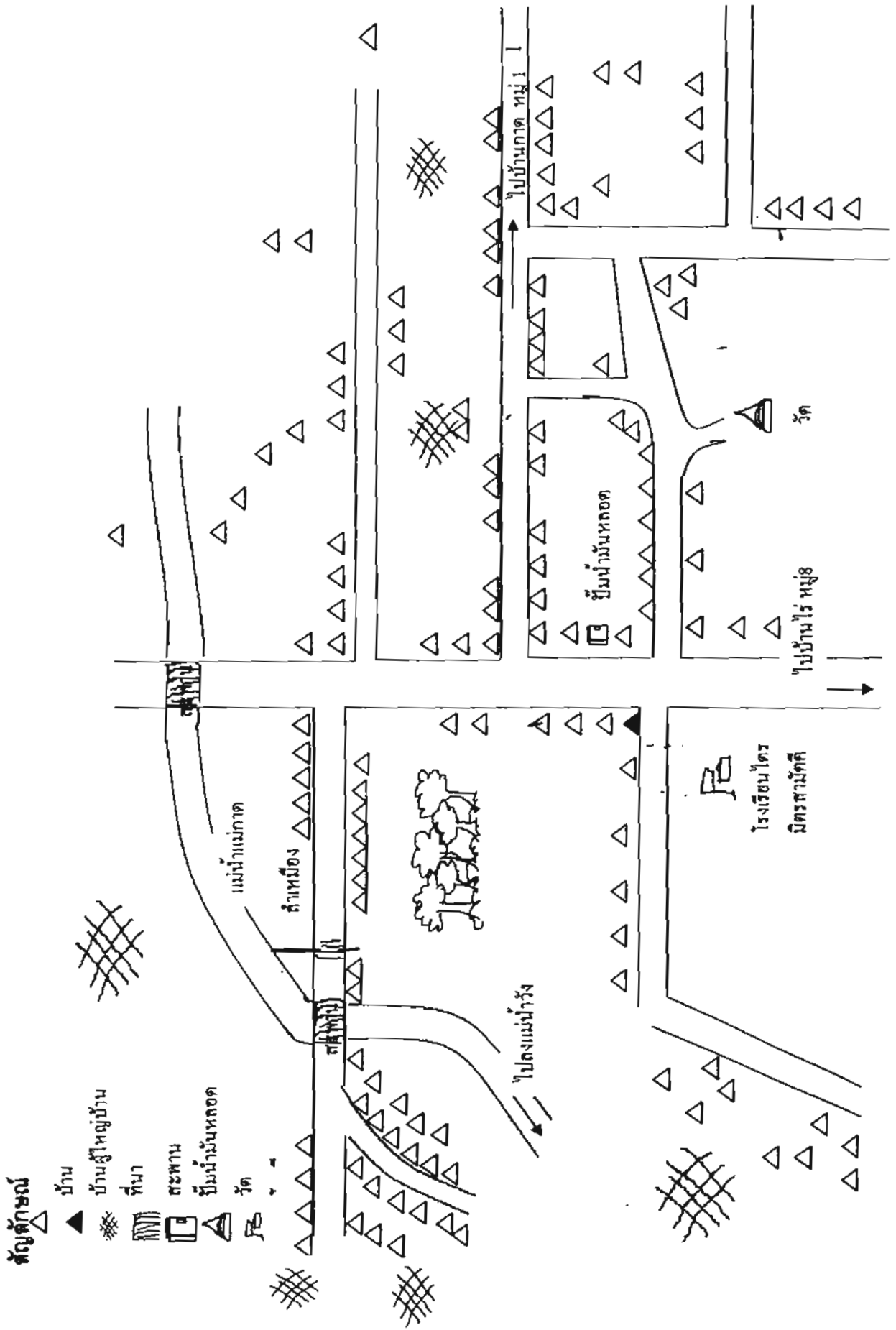
การคมนาคม

จากหมู่บ้านดงถึงที่ว่าการ อ.สบปราบ มีระยะทาง 5 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร การเดินทางจากที่ว่าการอำเภอสบปราบเข้าไปยังหมู่บ้านดง สามารถเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 1 สายสบปราบ-เถินเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร แยกเข้าทางขวามือไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ถนนทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางสลับกับถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก และในหมู่บ้านดงมีรถตู้ของคนในหมู่บ้านวิ่งรับส่งผู้โดยสารจากหมู่บ้านไปในตัวเมืองลำปางทั้งหมด 3 คัน ออกจากหมู่บ้านประมาณ 07.30-08.00 นาฬิกา กลับเข้ามาในหมู่บ้านเวลา 14.00 นาฬิกา อัตราค่าโดยสาร 30 บาทต่อเที่ยว และบริเวณที่ตั้งของบ้านดงยังมีถนนที่เชื่อมต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยรอบ

ลักษณะสภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน เป็นที่ลาดชันระหว่างที่ราบเชิงเขาสูงที่ราบลุ่มแม่น้ำวังสภาพดินเป็นดินมีกรวดทรายปน ลักษณะการตั้งของบ้านเรือน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทางตามถนนและตามซอยแยกจากถนนหมู่บ้าน ด้านหลังจะติดทับทุ่งนาที่ติดต่อกันเป็นพื้นที่เดียวกันบ้านเรือนมีการปลูกสร้างหลายลักษณะ ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ได้ถุนสูงทำครัวบนเรือน บางบ้านมีฐานะดีจะสร้างบ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ ทำครัวด้านล่าง ถ้าบ้านไหนค้าขายจะสร้างบ้าน 2 ชั้น ชั้นล่างเทพื้นด้วยซีเมนต์สำหรับวางของขาย ชั้นบนเป็นไม้สำหรับเป็นที่หลับนอน อาจจะมีบ้าน 2-3 หลังอยู่ในบริเวณรั้วเดียวกัน ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด

หมู่บ้านตง หมู่ 2 ตำบลนาขาง อำเภอสมปราช จังหวัดลำปาง

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์ พื้นดิน

สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ลาดชันระหว่างที่ราบเชิงเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง สภาพดินเป็นดินมี
กรดทรายปน ด้านการถือครองที่ดินชาวบ้านส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินโดยมีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน
ประเภท นส.3 การถือครองที่ดินจะสืบทอดกันในระบบครอบครัว

พื้นน้ำ

บ้านดงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำแม่กาต และอ่างเก็บน้ำแม่ท่าย ซึ่งอ่าง
เก็บน้ำแม่ท่ายอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2537 โดยรับน้ำจากคอยผาปก น้ำจากอ่าง
เก็บน้ำแม่ท่ายจะถูกปล่อยส่งผ่านคลองส่งน้ำคอนกรีตเข้าหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการเพาะปลูกโดยเฉพาะ
ทำนา ทำสวน และยังนำไปใช้ทำประปาหมู่บ้านเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค

อ่างเก็บน้ำแม่ท่ายช่วยให้ชาวบ้านดงมีน้ำใช้ตลอดปีและยังได้ใช้ประโยชน์ด้านการประมงโดย
ชาวบ้านได้ขอพันธุ์ปลาจากกรมประมงมาเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำแม่ท่าย เมื่อปลาโตเต็มที่จะมีการเปิด
ประมงการจับปลาโดยคณะกรรมการหมู่บ้านดงเพื่อนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้านต่อไป ส่วนอ่างเก็บน้ำแม่
กาตซึ่งไหลมาจากคอยม่อนกลางเข้าสู่อ่างเก็บน้ำแม่กาตในหมู่บ้านกาตไหลผ่านบ้านกาตและบ้านดง
เพื่อใช้ในการทำนาทำสวนนอกจากนี้ในหมู่บ้านดงยังมีบ่อน้ำสาธารณะอีก 4 บ่อ เพื่อใช้ในการอุปโภค
บริโภคและมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้ส่วนตัว

ป่าไม้และป่าชุมชน

บ้านดงมีพื้นที่ทั้งหมด 16,776 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและที่พักอาศัย 6,784 ไร่ที่เหลือ
เป็นพื้นที่ป่าชุมชน 9,992 ไร่ ป่าชุมชนนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ต้นไม้ป่าชุมชนส่วนใหญ่เป็นต้น
เต็ง ต้นรัง ต้นไผ่และต้นสัก ป่าเหล่านี้เป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาลเช่น หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ

2.3 ด้านการปกครองระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 – ปัจจุบัน รวม 77 ปี บ้านดงมีผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) ที่ปฏิบัติหน้าที่ปกครองลูกบ้านมาแล้วทั้งหมด 10 ท่าน ดังนี้

พ.ศ. 2476 – 2481 นายมูล เมืองสุข

พ.ศ. 2481 – 2488 นายหมื่น ไสอิน

พ.ศ. 2488 – 2500 นายปิ่น ใจดี

(พ.ศ. 2497 ได้แยกการปกครองออกจากบ้านกาดเป็นหมู่บ้านดง หมู่ 2 ตำบลนายาง)

พ.ศ. 2500 – 2503 นายน้อง บุญมา

พ.ศ. 2503 – 2522 นายอ้วน บุญมา

พ.ศ. 2522 – 2529 นายตา บุญมา

พ.ศ. 2529 – 2537 นายกิ่งแก้ว บุญมา

พ.ศ. 2537 – 2538 นายบุญยงค์ วงศ์ตา

พ.ศ. 2538 – 2543 นายจำปี แก้วที่สุด

พ.ศ. 2543 – ปัจจุบัน นายหลาน วงศ์กา

มีการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน บ้านดงมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ นางวิไลวรรณ เทพอด และ นายพรชัย อุดกันทา มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และแยกหมวดต่าง ๆ เป็น 5 หมวด เพื่อกระจายการปกครองและแบ่งหน้าที่กันทำงาน โดยมีหัวหน้าหมวด 1 คน รองหัวหน้าหมวด 1 คน เมื่อมีงานในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดต้องเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลในแต่ละหมวดของตนเอง

นอกจากนี้บ้านดงยังมีผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถืออีกหลายท่าน คือ นายตา บุญมา อดีตผู้ใหญ่บ้านที่ทำงานด้วยความเสียสละเพื่อบ้านดงมาตลอด นายอินแก้ว เวือนปานันท์ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์และเสียสละเพื่อส่วนร่วม มีอัธยาศัยดีชาวบ้านจึงให้ความเคารพเป็นอย่างมาก , หมอวงศ์และหมอนั่น เป็นหมอเมืองที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและนำลูกหลานที่เจ็บป่วยมารักษา

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

บ้านดงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างสูงเพราะบรรพบุรุษเป็นเครือญาติกัน เหมือนเป็นครอบครัวใหญ่ที่คอยช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมาตลอด ชาวบ้านมีความรักใคร่กัน มีการดูแลทุกข์สุขและมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เวลาทำมาหากินมีการเอามือเอาร่างกัน

2. การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม

บ้านดงมีการรวมกลุ่มทั้งที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานราชการและที่หมู่บ้านจัดตั้งขึ้นเอง เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันและนำประโยชน์จากกิจกรรมนั้นมาเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว โดยผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจะร่วมปรึกษาหารือกัน ร่วมวางแผน ดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3. ปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือกัน

เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้านชาวบ้านจะร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาด้วยกัน เช่น ในยามที่เกิดการสูญเสียของสมาชิกภายในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มฌาปนกิจ มีสมาชิกทุกครัวเรือนสมัครเป็นสมาชิกด้วยความเต็มใจ และเมื่อพบว่าค่าใช้จ่ายในงานศพสูงเกินไปจึงมีการหาทางออกเพื่อเป็นการช่วยลดภาระของเจ้าภาพลง เช่น ช่วยกันสร้างปราสาทเองโดยไม่ต้องเสียค่าแรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานในการผลิตรวมทั้งงานประเพณีต่าง ๆ โดยทุกคนจะไปร่วมงานด้วยความเต็มใจและมีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน

ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน

การสร้างระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชนได้ผ่านเวทีพูดคุยปรึกษาหารือ วิเคราะห์ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น และต้องได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน จึงออกเป็นกฎระเบียบที่บังคับใช้ในหมู่บ้าน

ระเบียบการจัดการเหมืองฝาย

1. เจ้าของนาทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบ
2. หากเกิดกรณีลักเปิดน้ำเข้าที่นาของตนขึ้น บุคคลนั้นจะถูกกล่าวตักเตือนในที่ประชุม
3. หากครัวเรือนใดไม่ส่งสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกเหมืองฝายจะถูกปรับเป็นเงิน 100 บาท

ระเบียบการจัดการป่าไม้

1. กรณีที่มีคนตั้งครอบครัวใหม่ อนุญาตให้ตัดได้ครั้งละไม่เกิน 3 ต้น ส่วนคนที่รื้อบ้านเก่าเพื่อสร้างบ้านใหม่ คณะกรรมการจะพิจารณาจากการทำงานเพื่อส่วนร่วมและต้องมีฐานะยากจนจริง ๆ จะอนุญาตให้ตัดไม้มาสร้างบ้านได้
2. หากใครลักลอบตัดไม้จะต้องถูกปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อต้น และนำไม้ทั้งหมดมาเก็บไว้ที่วัด ถ้าไม่ยอมจะถูกตัดออกจากความเป็นสมาชิกของหมู่บ้านและไม่ให้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำในหมู่บ้าน

ระเบียบงานศพ

1. หากงานศพได้มีการเลี้ยงเหล้า คนในหมู่บ้านจะไม่ไปช่วยงานเจ้าภาพ และเจ้าภาพจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกมาปนกิจเป็นเวลา 5 ปี หากชาวบ้านที่ต้องการดื่มเหล้าต้องดื่มห่างจากบ้านที่จัดงานศพ 3 หลัง และมีการทำบุญชื้อรายรับรายจ่ายไว้

2.4 คำนศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี

ชาวบ้านดงนับถือศาสนาพุทธ วัดจึงเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน ทั้งการมาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ และการประชุม ซึ่งชาวบ้านจะมาพร้อมเพรียงกันทั้งชายและหญิง

ด้านความเชื่อของคนบ้านดงเนื่องจากชาวบ้านดงตั้งถิ่นฐานใกล้เขตธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมาตลอด ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์และเคารพนับถือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกปักรักษาคุ้มครองชาวบ้านดงให้อยู่เย็นเป็นสุขมาตลอด

คนในหมู่บ้านดงนับถือเจ้าพ่อทั้งหมด 8 องค์ คือ เจ้าพ่อจันทร์ดีบุรี เจ้าพ่อแก้วมั่ง เจ้าพ่อผาแดง เจ้าพ่อผาปก เจ้าพ่อทับม่วง เจ้าพ่อซ้อมือเหล็ก เจ้าพ่อโก่งกะ และเจ้าพ่อหลังหมุ่ม

พอลถึงเดือน 5 (นับตามเดือนแบบสมัยก่อน หรือตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) บ้านดงจะมีการเลี้ยงเจ้าพ่อซึ่งปฏิบัติติดต่อกันมาทุกปี โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดหมู่บ้านและทำการประชุมว่าต้องใช้ไก่หมวดละ 5 กิโลกรัม พอลถึงวันเลี้ยงมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละหมวด พอลถึงเวลา 08.00 น. ผู้ใหญ่บ้านจะให้แต่ละหมวดจับสลากว่าใครจะได้เป็นหัวหมวดคนใหม่ ส่วนหัวหมวดเก่าก็จะหมดวาระหลังงานเลี้ยงเจ้าพ่อผ่านไป ส่วนคนเฒ่าคนแก่ทำหน้าที่จัดเตรียมขันที่ใช้เลี้ยงเจ้าพ่อ ขันที่ใช้เลี้ยงต้องมีทั้งหมด 11 ขัน ใสดอกสีขาวหมด มีขันใหญ่ 1 ขัน มีไก่ 8 ตัว ไก่สีขาว 2 ตัว ส่วนขันเล็กจะมีไก่อยู่ขันละ 1 ตัว , ขันสี่สละลื้อ ซอชิง 1 ขัน

พอลถึงเวลา 09.00 น. คนเฒ่าคนแก่จะเริ่มจ้อย ซอ ฮ่า หาเจ้าพ่อเพื่อเชิญมาเข้าทรง ต้องเตรียมหญ้ามาไว้เพื่อให้สำหรับม้าของเจ้าพ่อกิน ถึงเวลาที่เจ้าพ่อจะมาชาวบ้านจะรู้เนื่องจากจะเริ่มมีลมพัด แสดงว่าเจ้าพ่อมาแล้ว คนแก่จะจ้อย ซอ อย่างสนุกสนาน พอลเจ้าพ่อเข้าร่างทรงก็จะขึ้นมาจากบนหอ คนเฒ่าคนแก่จะถามเจ้าพ่อเกี่ยวกับบ้านเมืองและฝนจะตกดีหรือไม่ หลังจากนั้นใครอยากถามก็ให้นำกล้วยดอก

ไม้ธูปเทียนมาถวาย บางคนถามว่าปีนี้ลูกจะไปคัดเลือกทหารจะได้เป็นหรือไม่ บางคนถามเรื่องลูก-สามี
ที่ไปทำงานต่างประเทศ บางคนถามถึงโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บางคนขอน้ำมันตีไปตีหมี่เพราะเชื่อว่าจะทำให้
หายจากโรคภัยไข้เจ็บ พอไม่มีใครสอบถามอะไรแล้วจะมีการพ้อนรำถวายและจะนำไปมาทำอาหารเลี้ยง
คนที่มาร่วมงาน ถือเป็นภารกิจพิธีและแยกย้ายกันกลับบ้าน

พอถึงสงกรานต์จะมีคนนำหัวหมูไปเลี้ยงแก่บนเจ้าพ่อ เพราะคนที่จะออกไปทำงานต่างจังหวัด
ต้องมานบนเจ้าพ่อให้คุ้มครอง ส่วนคนที่ไปทำงานต่างประเทศต้องบนหมูไว้ 1 ตัว เมื่อกลับมาบ้านต้องมา
บนบน ส่วนคนที่ทำงานตามต่างจังหวัดจะเลี้ยงตอนต้นปีช่วงเดือนมกราคม ซึ่งประเพณีเหล่านี้ได้ทำสืบ
ทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าประเพณีการเลี้ยงเจ้าพ่อของบ้านดงยังคงปฏิบัติกันมาอยู่แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม
สภาพสังคมบ้าง จากการปฏิบัติด้วยความเชื่อ "ความศรัทธา ความเคารพนับถือ" กลายมาเป็นการเลี้ยง
เพื่อความสนุกสนาน เป็นการเลี้ยงฉลองเพื่อแสดงถึงความมีหน้ามีตา มีฐานะของบางคน ดังนั้นแม้
ประเพณีเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันแต่ความหมายที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้นได้แปรเปลี่ยนไปตามค่านิยม
และสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ส่วนของงานเทศกาลต่าง ๆ ของคนบ้านดงจากเดิมที่เคยมีการเลี้ยงสุราอาหารในงานบวช , งาน
ศพ , งานแต่งงาน จะมีการดื่มหมู วัว ควาย ครั่งละหลาย ๆ ตัวเพื่อนำมาเลี้ยงชาวบ้านและญาติพี่น้อง
บ้านอื่นตั้งแต่วันเตรียมงานจนถึงวันเก็บ รวม 3-5 วัน ทุกงานต้องมีการเลี้ยงสุราทำให้เกิดการทะเลาะ
วิวาท และมีการเล่นการพนัน ซึ่งนอกจากเป็นการทำผิดกฎหมายแล้วยังเป็นความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่
เป็นภาระหนักของเจ้าภาพ ซึ่งผลของการจัดกิจกรรมที่เกินความจำเป็นกลายเป็นความฟุ่มเฟือย

หลังจากนั้นบ้านดงได้มีโอกาสทำงานวิจัยโครงการ การจัดระเบียบสังคมบ้านดง เมื่อปี พ.ศ
2545 ทำให้บ้านดงได้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมบางอย่างในงานศพ คือ การเลิกเล่นการพนัน จึงมีการจัด
ระเบียบสังคมของบ้านดงที่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อหรือพิธีกรรมใดใด แต่เป็นการปรับปรุงแก้ไข
โทษพร้อมสร้างค่านิยมที่ถูกต้องในชุมชนด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนบ้านดงทั้งหมด

2.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

ด้านเศรษฐกิจ

ร้อยละ 94 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมารับจ้าง ค้าขาย การลงทุนส่วนใหญ่เป็นภาคเกษตรกรรม เช่นการเลี้ยงสัตว์ การทำนาทำสวน และปัจจัยการผลิตโดยมากเป็นปัจจัยการผลิตที่ซื้อหามาภายนอกชุมชนซึ่งมีราคาแพง การจัดการผลผลิตบ้านดงไม่มีตลาดที่เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าส่วนใหญ่จะให้วิธีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตได้ในครอบครัว การใช้แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน และแรงงานภายในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีส่วนน้อยที่ใช้การจ้างงาน การสนับสนุนขององค์กรภายนอกชุมชนยังไม่ปรากฏชัดเจน

สภาพปัญหาของชุมชน

ปัญหาสำคัญที่ชุมชนประสบอยู่คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในอดีตชาวบ้านดงมีรายได้น้อย มีการผลิตเพื่อยังชีพทำให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีและยังพอเหลือนำมาขายได้อีกด้วย แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งซ่านเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข ปัจจุบันได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้

สินค้าหลักของหมู่บ้าน

ครึ่ง ถั่วลิสง กระเทียม

การประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักคือ 143,ครัวเรือน รองลงมาคืออาชีพค้าขาย 6 ครัวเรือน และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป 4 ครอบครัว บางครอบครัวอาจจะทำนาและรับจ้างควบคู่กันไป ด้วย หรือบางครอบครัวที่มีอาชีพทำนามีการเลี้ยงวัว หมู ไก่ ด้วยเช่นกัน ส่วนผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ถั่วลิสง ,ข้าวโพด,มะเขือเทศ ซึ่งได้ผลผลิตดีพอสมควรแต่ประสบปัญหาด้านการตลาด ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีอาชีพทำนามากที่สุด ส่วนประชากรวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานจะไปขายแรงงานที่ต่างจังหวัดและต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 70 ของประชากรวัยหนุ่มสาวทั้งหมด

ปฏิทินชุมชนด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

เดือน อาชีพ	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ชดถกรรม												
นา					●	●	●				●	
กัถว้ลิสง	●	●										
กัถกระเทิม	●	●										
งลัถว้ (ว้)												●
กขงป้า												
งอไม้									●	●		
มคคค			●	●								
ค										●		
ทววน			●	●								
ร้			●	●								●
รับจ้งท้วไป												
รับจ้งกขในชุมชน	●	●						●	●	●		
รงงนอททลัถว้												
เจ้งกขนอชชุมชน												
รงงนแปรรูปไม้												
รงงนพลลสคค												
รงงนเชรลคค												
รับหมก้อสร้ง	●	●						●	●	●		
อชีพอื่ง ๆ												
เช้บเลื้อค้ล้งรูป	●										●	●
ค้ชช	←											

การรวมกลุ่มในชุมชนบ้านดง

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

หน่วยงานสาธารณสุขได้คัดเลือกชาวบ้านให้ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยให้เข้ารับการอบรมถ่ายทอดความรู้ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ต่อจากนั้นก็ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านไร่ หมู่ที่ 8 ตำบลนายาง โดยมีหน้าที่ดำเนินการได้แก่ การรักษาสุขภาพอนามัยเบื้องต้นให้แก่คนในหมู่บ้าน การชั่งน้ำหนักวัดส่วนสูงเด็กก่อนวันเรียน เพื่อค้นหาเด็กที่เป็นโรคขาดสารอาหาร การสำรวจลูกน้ำยุงลายเป็นต้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดงมีทั้งหมด 13 คน ปัจจุบันมีนางทองเพ็ญ จันทร์หมุดเป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดง

กลุ่มแม่บ้าน

เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสนบปราบ กิจกรรมในหมู่บ้านเมื่อมีงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้านดง กลุ่มแม่บ้านจะเป็นกลุ่มที่ทำอาหาร จัดดอกไม้ ประธานกลุ่มแม่บ้านคนปัจจุบันคือ นางสุพรรณ แก้วที่สุด มีสมาชิกเป็นแม่บ้านทั้งหมดไม่ได้ออกไปทำงานประจำนอกหมู่บ้าน ปัจจุบันแม่บ้านได้รวมตัวกันเย็บผ้าส่งโรงงานในกรุงเทพฯ การตัดเย็บเสื้อผ้านั้นจะอาศัยการถ่ายทอดวิธีการตัดเย็บจากแม่บ้านที่ตัดเป็น จะสอนให้กับคนที่ตัดไม่เป็น ทำให้เป็นการรวมกลุ่มที่อาศัยศักยภาพของคนในชุมชนเองเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

กลุ่มฌาปนกิจ

กลุ่มฌาปนกิจเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลนายาง ก่อตั้งมานานแล้วตั้งแต่สมัยที่รวมอยู่กับหมู่บ้านกาด โดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเงินค่าใช้จ่ายในงานศพของเจ้าภาพ ทำให้สามารถนำเงินไปจัดพิธีกรรม ซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานพิธีฌาปนกิจ การจัดกิจกรรมมีรูปแบบวิธีการที่แน่นอนและจัดทำในลักษณะงานประจำ มีการพัฒนาวิธีการทำงานของคณะกรรมการกำหนดกฎระเบียบกติกา เพื่อให้ความเหมาะสมและสะดวกในการดำเนินงานโดยการเรียกเก็บเงินเมื่อมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดจะเรียกเก็บเงินครัวเรือนละ 100 บาท ในกรณีคนในหมู่บ้านอื่นของตำบลนายางเสียชีวิตจะเรียกเก็บเงินไม่เท่ากัน เช่น 50 บาท ส่วนหมู่บ้านอื่นที่เหลือของตำบลนายางจะเรียกเก็บเงินจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 10 บาท ตั้งแต่ปี 2546 บ้านวัฒนาและบ้านใหม่วัฒนาของตำบลสนบปราบได้ขอเข้าร่วมเป็นสมาชิกฌาปนกิจ โดยให้เรียกเก็บจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 20 บาท ในกรณีมีคนในหมู่บ้านวัฒนาและหมู่บ้านใหม่วัฒนาเสียชีวิต ดังนั้นญาติผู้เสียชีวิตจะได้รับเงินทั้งหมดประมาณ 30,000 บาท นอกจากนั้นยังมีการทำบุญส่วนตัวของผู้มาร่วมงาน เรียกว่า ทำบุญสำหรับ ชาวบ้านยังได้ร่วมออกแรงด้วยความ

เต็มใจในการช่วยกันทำงาน เช่น การทำโรงศพ การทำดอกไม้ตักแต่งหน้าโรงศพ การทำปราสาทศพ การประกอบอาหารเลี้ยงแขก เป็นต้น โดยเชื่อว่า การช่วยเหลืองานนี้จะได้บุญกุศลและเมื่อบ้านตนเองมีงานก็จะมีคนมาช่วยงานบ้านตนเองด้วย

กลุ่มออมทรัพย์

การจัดกิจกรรมการออมและการกู้ยืมเงินของสมาชิก เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้าน การก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2529 เป็นการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อให้เห็นคุณค่าของการเก็บออมเงินยามมีปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ขาดกำลังทรัพย์ในการซื้ออุปกรณ์การเรียนก็สามารถกู้ยืมเงินได้ โดยเริ่มให้สมาชิกออมเงินคนละ 5 -10 บาท เมื่อการดำเนินงานเป็นไปได้อย่างเรียบร้อยดี พ่อหลวงกิ่งแก้ว บุญมา (ผู้ใหญ่บ้านขณะนั้น) ได้เห็นประโยชน์ของการออมเงิน ประกอบกับชาวบ้านไม่มีเงินเก็บไว้ใช้เมื่อยามเจ็บป่วยหรือต้องใช้เงินในยามฉุกเฉิน ทำให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากคนฐานะดีในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ทำให้เกิดการรวมตัวตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านขึ้นมา โดยเริ่มแรกเก็บคนละ 10 บาท ขึ้นไปจนปัจจุบันเก็บคนละ 100 – 1,000 บาท เมื่อกลุ่มหนุ่มสาวที่เป็นแกนสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์เดิมออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน กลุ่มดังกล่าวจึงล้มเลิกไป

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านคงมีทั้งหมด 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ของการออมและการกู้ยืมแตกต่างกันไป มีเงินหมุนเวียนประมาณ 50,000 – 1,000,000 บาท

กองทุนในชุมชน

1. กองทุนเงินล้าน
2. กลุ่มออมทรัพย์
3. กลุ่มใช้ช่างเก็บน้ำแม่ท่าย
4. กลุ่มเลี้ยงวัว
5. กลุ่มแม่บ้าน
6. กองทุนหมุนเวียน
7. กลุ่มแม่บ้าน
8. กข.คจ
9. กลุ่มปะป่า
10. กองทุนป็อย (ศูนย์เด็ก)

การบริหารจัดการกองทุน

มีการออมเงินเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เช่น กลุ่มออมทรัพย์จะมีการเก็บเงินเดือนละ 100 บาท ต่อครอบครัว และมีการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันโดยให้สมาชิกถือหุ้นในกลุ่มได้สูงสุดคนละ 10 หุ้น โดยจะแบ่งเงินปันผลให้แก่สมาชิกในวันสิ้นปี

➤ โครงการของหมู่บ้านประจำปี 2544 - 2548

1. โครงการคลองตาช (พ.ศ. 2544)
2. โครงการศูนย์ฝึกอาชีพ สนับสนุนโดย อบต.น่ายาง (พ.ศ. 2545)
3. โครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็กในหมู่บ้าน (พ.ศ. 2545)
4. โครงการวิจัย "ลดเหล้าในงานศพ" (พ.ศ. 2545)
5. โครงการขุดคงค้ำพด้วนภัยยาเสพติด (พ.ศ. 2545)
6. โครงการส่งเสริมการตัดเย็บเสื้อผ้า (พ.ศ. 2548)
7. โครงการทอส่งน้ำจากอ่างแม่ทวยสู่อำเภอแม่กา (พ.ศ. 2548)

บทที่ 3

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานระยะที่ 1 (ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึง 30 มิถุนายน 2549)

จากการดำเนินงานในพื้นที่บ้านดงมาครบ 1 ปี ทีมพื้นที่ได้ดำเนินงานในพื้นที่ตามแผนงานที่กำหนดไว้โดยมีทีมกลางหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ภาพและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดงและเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการดำเนินงานตลอด 1 ปีที่ผ่านมาตามแผนงานมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สรุปการดำเนินกิจกรรมตามแผนกิจกรรม

กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่

เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ จากที่ทีมกลางได้จัดให้มีเวทีอบรมเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มทักษะนักวิจัย 3 วัน 2 คืน ทีมกลางได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของทีมพื้นที่โดยใช้แบบประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งก่อนและหลังการอบรม

ผลการประเมินพบว่า ก่อนการเข้าร่วมอบรม ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการค้นหาปัญหาแล้วหาทางแก้ไข และทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง ที่สำคัญชาวบ้านคิดว่างานวิจัยจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความคาดหวังที่จะได้รับจากการเข้าร่วมการอบรมในครั้งนี้ คือ อยากรู้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ อยากรู้ทางออกของปัญหานี้สินได้แลกเปลี่ยนวิสัยคิด ประสบการณ์กับนักวิจัยพื้นที่อื่น ๆ ได้เครื่องมือที่จะนำไปทำงานในชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย แต่ที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนอยากได้คือ อยากรู้ให้เกิดจิตสำนึกในชุมชน และนำไปสู่การปรับพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อการใช้ชีวิตเพื่อให้หลุดหรือลดจากปัญหานี้สิน

ส่วนผลการประเมินหลังการอบรมชาวบ้านมองภาพงานวิจัยได้ชัดขึ้น หลายคนมองว่าการประเมินชุมชนต้องศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุกด้านของชุมชน ทั้งด้านสังคม , วัฒนธรรม , เศรษฐกิจ , การปกครอง มีการตั้งคำถามกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน และต้องมีการศึกษาดูว่าชุมชนของเรามีทุนชุมชนอะไรบ้างเพื่อใช้ทุนเหล่านั้นในการแก้ปัญหาของชุมชน ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นมีเพิ่มเติมจากก่อนอบรม คือ ชาวบ้านมองถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยชุมชน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านลืมไปคือ ชาวบ้านจะได้กระบวนการเรียนรู้โดยมีงานวิจัยเป็นตัวเคลื่อน งานวิจัยอยากได้คนมากกว่าการตอบโจทย์ปัญหาของงานวิจัย

สำหรับข้อเสนอแนะที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน คือ อยากให้มีเวทีสัญจร เพื่อให้ นักวิจัยทุกพื้นที่ได้ไปพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเวียนไปทุกพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของชาวบ้านและนักวิจัย ทั้ง 5 พื้นที่

จากการเข้าร่วมเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ สิ่งที่มีพื้นที่บ้านคงได้จากกาอบรมครั้งนี้ คือ

- เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการวิจัย
- ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยและการทบทวนประสบการณ์จากการทำวิจัยครั้งที่ผ่านมา
- ได้ทราบถึงบทบาทของทีมพื้นที่และรูปแบบในการดำเนินงาน
- ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่
- ได้เรียนรู้จากบ้านสามขาที่ทำบัญชีครัวเรือนมาก่อนเพื่อนำมาใช้กับหมู่บ้านของตนเอง
- ได้ความรู้และได้แนวทางที่จะนำไปใช้ในชุมชน นำไปวางแผนเพื่อใช้เป็นแนวทางเดียวกับหมู่บ้านอื่นที่เราได้อบรมร่วมกันมา รวมทั้งการทำงานให้ถูกเป้าหมาย

ความเข้าใจต่อโครงการก่อนลงมือทำงานในพื้นที่

“ หลังจากอบรมมาแล้วทีมก็ตั้งใจทำกันอย่างเต็มที่ ในบางส่วนที่ไม่เข้าใจ ก็ตัดสินใจว่าลองผิดลองถูกดูก่อน ถ้าส่วนไหนไม่เข้าใจจริง ๆ ก็ไปปรึกษาทีมกลาง จริง ๆ แล้วจะได้เห็นว่าที่ทีมกลางแนะนำมานั้นมันเป็นทางที่ดีและเป็นส่วนหนึ่งที่ทีมจะต้องเริ่มปฏิบัติ งานอย่างนี้ถ้าไม่จริงใจต่อมันก็ไม่สามารถที่จะทำได้ มันจะต้องสร้างความมั่นใจและช่วยกันทำอย่างจริงจังซึ่งถือว่าดีมาก เพราะปัจจุบันทีมเองอยู่ในหมู่บ้านก็รู้ว่า ตอนนี้อย่างไรชาวบ้านไม่รู้ตัวเอง ไม่รู้ว่าตัวเองมีหนี้สินมาจากสาเหตุใด เพราะการแก้ไขปัญหาต้องแก้ที่เหตุ เมื่อเห็นว่าโครงการนี้ดี ก็อยากให้ชาวบ้านได้ร่วมทำและรับรู้ถึงสถานการณ์หนี้สินของตนเอง ต่อไปอาจจะถึงทางตันก็ได้” ลุงอินแก้วกล่าว

กิจกรรมที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน

แรก ๆ ทีมก็เรียกชาวบ้านเพื่อชี้แจงว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่จะทำบัญชีครัวเรือนให้กับตนเอง ลุงอินแก้วก็ได้อธิบายว่า “มันทำให้เรารู้จักตัวเองมากขึ้นในการใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นหนี้ อยู่เท่าไร”

ประชาสัมพันธ์

ครั้งแรกก็ประชาสัมพันธ์ก่อน เราจะทำเรื่องสำรวจหนี้สินแต่ละครัวเรือน ใครที่สนใจก็ให้มาเข้า ร่วมกับเรา ไม่ได้บังคับ ถ้าไม่สนใจก็ไม่ต้องมาก็ได้ อยากได้คนที่สนใจจริง ๆ ไม่ใช่มาทำแล้วหนี เรา จะสำรวจจำนวนหนี้สินถ้าใครที่สนใจก็มาลงทะเบียนกับเราไว้ หลังจากประชุมครั้งนั้นเราก็ให้คนมาลง ทะเบียนไว้ จากการประชาสัมพันธ์มีคนเข้ามาประมาณ 50 คน ซึ่งตามเป้าตามงบประมาณ แล้วถ้า เกิน 50 คนแล้วเราก็ไม่รู้ว่าตัวเองบที่ไหนมาใช้จ่าย มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ถามว่า “ถ้าเราทำแล้วเขา จะใช้หนี้ให้เราหรือ” จึงได้มีเวทีแลกเปลี่ยนกันขึ้น ทีมทุกคนก็ชี้แจง สิ่งแรกก็อยากให้รู้ตัวเอง ก่อน ถ้ารู้ตัวเองแล้วเราจะไปทางไหนก็ค่อยมาปรึกษาหารือกันอีก

บ้านดงใต้มีการเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนถึง 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1

เนื่องจากการทำโครงการครั้งแรกได้สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านว่าจะมีการไถ่ถอนหนี้ให้โดย การกู้ยืมเงินจาก พอช. เข้ามา เมื่อเริ่มโครงการจริง ๆ โครงการไถ่ถอนหนี้ถูกยกเลิก การทำเวที แรกก็ต้องชี้แจงทำความเข้าใจต่อสมาชิกในชุมชนใหม่หมดถึงเรื่องโครงการที่เราจะต้องทำบัญชีครัวเรือน และไม่มีโครงการไถ่ถอนหนี้เหมือนที่เคยพูดไว้ ผลจากการชี้แจงก็ยังมีคนที่ไม่เข้าใจอยู่ที่ทีมก็ต้องออกไป อธิบายให้เขาเข้าใจถึงผลประโยชน์ของบัญชีครัวเรือนว่าทำไมถึงทำ? ทำแล้วได้อะไร? จะมีบาง คนเมื่อรู้ว่าเขาไม่ได้มาให้นี้ให้ไม่มีการผ่อนหนี้ให้เขาก็ออกไปเลย

ครั้งที่ 2

เวทีที่ 2 ทีมก็ไปสร้างความเข้าใจให้กับชาวกลุ่มเป้าหมายที่คงเหลือจากเวทีที่ 1 อีกว่า “ให้เรารู้จักตนเองก่อน เราต้องมีข้อมูลไว้” เสียงสะท้อนออกมาจากบางคนก็พูดว่า “มันก็ดีเหมือนกันเราจะได้รู้จักตนเองมากขึ้นและถือเป็นการเรียนรู้”

กลวิธี ในการติดตามคนที่ไม่เข้าร่วมและขอออกไปจากเวทีที่ 1 ทีมก็จะให้คนที่ทำบัญชีครัวเรือนจริง ๆ เข้าไปชวนญาติพี่น้องที่เขาที่ออกไป บางคนก็อยากเข้าร่วมแต่ไม่มีเวลา แต่ปัจจุบันนี้ทีมก็ติดตามอยู่เหมือนกัน มีหลายคนก็ไปทำบัญชีของเขาเองอยู่ที่บ้านโดยไม่เข้ามาพร้อมกับทางทีม

ครั้งที่ 3

เวทีนี้ได้คนที่เข้าร่วมโครงการจริง ๆ และร่วมทำบัญชีครัวเรือนคือ 50 คน ซึ่งเขาได้เห็นความสำคัญของบัญชีครัวเรือนและรู้ว่าบัญชีครัวเรือนให้ประโยชน์ต่อตัวเขา เคยมีสมาชิกคนอยู่คนหนึ่งคือนางจันทร์สม ได้จดค่าอาหารกลางวันของลูกไว้ พอสิ้นเดือนมีครูจากโรงเรียนมาทวงว่ายังไม่ได้จ่ายค่าอาหาร เขาก็เลยเอาหลักฐานในสมุดบัญชีครัวเรือนที่จดไว้ไปให้ครูคนนั้นดู ว่าจ่ายไปแล้วในวันที่เท่าไร จำนวนเงินเท่าไร ครูก็เลยพูดไม่ออกและก็ยอมไป นางจันทร์สม ก็เลยออกมาพูดในเวทีให้คนอื่นฟัง ทุกคนก็ติดตามกันว่ามันก็เป็นประโยชน์ต่อเราเหมือนกันทุกคน เพราะทุกอย่างถ้าเรามีข้อมูลก็จะสามารถอ้างอิงอะไรได้ บางคนเห็นค่าใช้จ่ายของตัวเองสูงไปในทางที่ไม่ควรจ่าย เขาก็ลดลงมาได้

สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของการเป็นหนี้สินของคนบ้านดง

สถานการณ์หนี้สินของพี่น้องบ้านดง โดยให้พ่อลุงคนหนึ่งในเวทีเป็นกรณีศึกษา ซึ่งพ่อลุงคนนั้นได้ยื่นตีเปิดเผยข้อมูลหนี้สินของตัวเอง โดยพ่อลุงเริ่มกู้เงินเมื่อปี พ.ศ.2537 โดยกู้ยืมจากกองทุนฟื้นฟู ในวงเงิน 1,000 บาท พอถึงปี พ.ศ.2548 รวม 11 ปี พ่อลุงเป็นหนี้ 90,000 บาท จะเห็นได้ว่าทุก ๆ ปีหนี้พ่อลุงเพิ่มขึ้นและไม่มีทีท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด จากข้อมูลเบื้องต้นยังได้ทราบว่าพอหนี้พ่อลุงขึ้นก็มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มเพื่อที่จะกู้เงินเพื่อไปไร่หนึ่งซึ่งยิ่งทำให้หนี้

สินขยายเพิ่มขึ้นทุกปี จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงหลาน "เงินทุนหมุนเวียนในบ้านคงประมาณสิบล้าน แต่ตอนนี้มีเพียงตัวเลขแสดงว่าเงินสิบล้านอยู่ในมือคนกู้ซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนั่นเอง"

จากนั้นใช้เครื่องมือภาพวาดรูปหม้อทำให้ชาวบ้านเห็นภาพรายรับรายจ่ายชัดเจนขึ้น โดยใช้การวาดรูปหม้อให้พี่น้องบ้านคงดู สมมติว่าหม้อใบนี้เป็นหม้อบ้านคงแล้วชวนคุยว่ารายได้ที่พี่น้องบ้านคงหาได้มีมาจากไหนบ้าง รายได้หลักมาจากการเกษตร ไม่ว่าจะขายผลผลิตเลี้ยงสัตว์ หาของป่า รับจ้างและมีเงินเดือนของข้าราชการไม่กี่คน และเงินที่กู้มาก็นับเป็นรายได้ อย่างหนึ่ง ที่น่าสังเกตคือพอดูมเรื่องรายได้ ส่วนมากจะเป็นรายได้ประจำปี(มาจากการเก็บของป่าขาย ปีละครั้ง) รายได้ประจำเดือนแทบจะไม่มี แต่พอดูมเรื่องรายจ่ายซึ่งจะแทนรูรั่วของหม้อเป็นรายจ่าย พบว่ามีแต่ค่าปุ๋ยเท่านั้นที่เป็นรายจ่ายรายปี นอกนั้นเป็นรายเดือนรายวัน

รายรับของบ้านคง

- รับจ้างทั่วไป
- การเกษตร
- หาของป่า (มดแดง, ผัก, หน่อไม้)
- ไปนอก
- เงินเดือนข้าราชการ
- เงินที่กู้มา

รายจ่ายของบ้านคง

- ค่ากับข้าว,
- เติมน้ำมันรถ
- ขนมลูกไปโรงเรียน
- ค่าน้ำ/ค่าไฟ
- ภาษีสังคม
- ค่ามือถือ
- เครื่องใช้ในครัวเรือน
- ให้นี้
- ค่าเหล้า
- ค่าปุ๋ย

การหนุนเสริมแบบที่เลี้ยงของบ้านสามขา

การนำบุคคลตัวอย่างมาเล่าให้ชาวบ้านฟังใช้ได้ดี การเล่าประสบการณ์การทำบัญชีครัวเรือนมาก่อนชีวิตเขาเป็นอย่างไร ชาวบ้านหรือทีมที่ได้ฟังแล้วก็สามารถนำไปปฏิบัติตามได้ และเป็นข้อคิดให้กับคนในชุมชนก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องจริงทั้งหมดทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในการทำบัญชีครัวเรือน เช่น พ่อหลวงจ่านงค์ จันทรจอม มาเล่าประสบการณ์การทำงานชุมชนและการค้นพบตัวเอง โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือจากคนกินเหล้าเที่ยวเตร่กลายเป็นผู้ใหญ่หนบทองคำ และคนศรีสังคมระดับชาติ แดมปริญญาจากราชภัฏอีกใบ พองานวิจัยเข้ามา ก็เริ่มทำทำบัญชีครัวเรือน ทุกวันนี้ก็ต้องทำทุกวันและเอามาชี้แจงพูดคุยกันในครอบครัวต้องให้ทุกคนรับรู้และช่วยกันลดค่าใช้จ่ายลง ก่อนนี้เคยเป็นหนี้ 500,000 บาท ปัจจุบันเหลือ 100,000 กว่าบาท อยากให้ทุกคนทำเพราะการมีข้อมูลจะสามารถนำมาแก้ไขปัญหของเราได้

คุณบุญหลง ปิงไผ ได้เล่าประสบการณ์ชีวิตว่า ถูกชวนมาทำงานวิจัยตอนอาจารย์พรพรเข้ามา ตอนนั้นเป็นหนี้เหมือนเรา “ล้มตาอยู่ในความมืด” พอปลายปี 2543 ฝึกทำบัญชีครัวเรือน ทำได้ 3 เดือน บัญชียังติดลบเคยสำรวจค่าใช้จ่ายในครัวเรือนแต่ละปีเกือบ 100,000 บาท ครั้งแรกไม่แน่ใจว่าจะทำได้ บัญชีติดลบ เมียไม่สบาย โคนเมียด่าเสียเวลาทำไปมันก็ไม่ลด ใครจะมาช่วยเราลดหนี้ได้ พี่น้องคลานตามมายังไม่ช่วยเลย เขาเป็นใครจะมาช่วยเราได้ และเมียได้ล้มป่วยลง แต่ก็ยังทำมาเรื่อยๆ และเอามาชี้แจงคุยกันในครอบครัว เห็นค่าขนมลูกให้ลูกลดค่าขนมลง ส่วนลูกก็เห็นพ่อกินเนื้อเยอะเลย ให้พ่อหันมากินผักบ้าง ถ้าพ่อทำได้ลูกก็ทำได้ พ่อเห็นค่าหน่วยก็ให้แม่ลดลง พอทุกคนในครอบครัวช่วยกันประหยัดทำให้สถานการณ์การเงินของครอบครัวเริ่มดีขึ้น ผลจากการทำบัญชีครัวเรือนและการทำงานวิจัยปี 2547 มีรายรับ 120,807 บาท รายจ่าย 123,049 บาท เหลือเงิน 10,000 กว่าบาท รายได้เท่าเดิมแต่เราลดรายจ่ายลง พ่อแม่ลูกได้มาชี้แจงทำความเข้าใจพูดคุยกัน ปรับตัวเข้าหากันเงินฝากก็เริ่มเพิ่มขึ้น การทำอาชีพมีการวางแผนและมีการศึกษาก่อนลงมือทำ อย่างการปลูกถั่วและขายถั่ว ถ้าขายถั่วดิบไปซึ่งได้ 2 กก. ถ้าขายถั่วแห้งน้ำหนักจะลดลง 1 กก. และจะปลูกหอมช่วงที่คนไม่ปลูก เพราะราคาจะดีกว่า เลี้ยงปลาปลูกผักกินเอง บางวันแทบไม่ต้องซื้ออะไรเลย ซึ่งบัญชีครัวเรือนจะชี้ให้เห็นรายจ่ายทำอย่างไรบ้างเราเอามาแจ้งให้ดูได้ว่าใช้อะไรไปบ้าง จะปรับลดตรงไหน

การหนุนเสริมของทีมกลาง

ทีมกลางนั้นได้ให้ความรู้เป็นอย่างดี ทีมกลางให้ประโยชน์แก่ทีมพื้นที่เยอะ ถ้าไม่มีทีมกลางทีมพื้นที่ก็จะทำงานลำบาก ทีมกลางเปรียบเสมือนหุ่นเชิดในการทำงานให้กับชาวบ้านและทีมพื้นที่ก็จะเข้าไปหนุนเสริมอีกทีหนึ่งในพื้นที่ต่างหาก

ทำไมถึงทำบัญชีครัวเรือน

ทีมมองว่าบางคนก็อยากที่จะรู้จักตัวเองให้มากขึ้น บางคนเหมือนกับว่ายึดติดกับโครงการ เก้าซอง พอช. ซึ่งเป็นเรื่องของการปลดหนี้หรือให้หนี้ให้ส่วนหนึ่ง หลังจากนั้นเมื่อเราได้รู้ว่า พอช. นั้นไม่สามารถที่จะช่วยได้ เขาก็เลยปรับใหม่ว่ามาทำบัญชีครัวเรือนจะดีกว่าเพื่อที่จะได้รู้รายรับรายจ่ายของตนเองว่าปัจจุบันการกินของตนเองนั้น ค่าใช้จ่ายหมดไปเท่าไร ?

กิจกรรมที่ 3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูล

ให้ความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน

โดยบอกถึงประโยชน์และการนำบัญชีครัวเรือนไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน ยกตัวอย่างบัญชีครัวเรือนของบ้านสามขาโดยเน้นชี้ให้เห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะในยุคปัจจุบัน ข้อมูลคืออำนาจที่ผ่านมามีเราเป็นผู้ให้ข้อมูลมากกว่าคนเก็บข้อมูล

ชวนคนในเวที่ย้อนอดีตที่ผ่านมาว่าเรามีบทเรียนอะไรบ้าง เหมือน อ.นพพร กล่าวไว้ว่า ถ้าหากจะยิงหนังสติ๊กไปข้างหน้าให้ไกลที่สุดต้องดึงมาข้างหลังให้มากที่สุดเหมือนกัน กล่าวคือก่อนจะลงมือทำกิจกรรมอะไรเราลองมาทบทวนสิ่งที่ผ่านมา

ชี้แจงผลการสำรวจหนี้สินบ้านดง แต่ยังไม่ได้อ่านข้อมูลหนี้สินยอดรวมของบ้านดงเพราะ

1. ข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจน บ้านดงไม่ได้แยกแหล่งหนี้ ต้องทำใหม่ แยกให้ชัดเจนแต่ละที่มีเงินกู้เท่าไร (เป็นความผิดพลาดของทีมกลางที่อธิบายไม่ชัดเจน)

2. แหล่งหนี้ที่ชาวบ้านเขียนมามีเพียง ธ.ก.ส , ออมทรัพย์, กข.คจ, กองทุนเงินล้าน , สหกรณ์ ซึ่งน่าจะมีแหล่งหนี้อีกให้ชาวบ้านช่วยกันคิด ได้เพิ่มขึ้นดังนี้

1. สหกรณ์ข้าราชการ
2. หนี้นอกระบบ
3. ผ่อนของ
4. กองทุนหมุนเวียน
5. กองทุนการศึกษา
6. กลุ่มแม่บ้าน
7. เงินปะว่า
8. ธนาคารพาณิชย์
9. กองทุนปืย
10. กลุ่มเลี้ยงวัว

11. กองทุนผู้ใช้น้ำ

ให้นำแหล่งหนี้เหล่านี้ไปรวมกับแหล่งหนี้ที่เขียนมาครั้งแรก และฝากทีมพื้นที่ว่าถ้าทำแล้วต้องวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และเราจะเห็นสถานการณ์การกู้เงินของชาวบ้าน รวมทั้งการสำรวจแหล่งเงินกู้ที่มีแบบส่งรายปี/ดอกเบี้ยเท่าใด และเงื่อนไขของการกู้

จำนวนหนี้สินบ้านดง		รวม	แหล่งเงินกู้	
หมวด 1	3,507,500	16,774,362	1	ออมทรัพย์หมู่บ้าน
หมวด 2	4,000,177		2	กองทุนหมู่บ้าน
หมวด 3	~~3,057,100~~ 3,057,100		3	กข.คจ.
หมวด 4	2,528,000		4	กลุ่มแม่บ้าน
หมวด 5	3,681,585		5	เงินปะปา
			6	กองทุนปู้ย (ศูนย์เด็ก)
			7	กลุ่มเลี้ยงวัว (เงินหมวด)
			8	กองทุนหมุนเวียน

แจ้งผลการสำรวจหนี้สินของบ้านดง

โดยทีมพื้นที่ได้แบ่งความรับผิดชอบเป็น 5 หมวดทำการสำรวจมารวบรวมเป็นหมวด และนำมาเขียนบนกระดานให้ทุกคนได้เห็น ซึ่งได้ข้อมูลหนี้สินของบ้านดงดังนี้ จำนวนหนี้สินทั้งหมดของบ้านดง จำนวน 156 หลังคาเรือน ประมาณ 16,774,362 บาท จำแนกตาม

หมวดได้ดังนี้	หมวด	หนี้สินรวม	บาท
	หมวด 1	หนี้สินรวม	3,507,500
	หมวด 2	หนี้สินรวม	4,000,177
	หมวด 3	หนี้สินรวม	3,057,100
	หมวด 4	หนี้สินรวม	2,528,000
	หมวด 5	หนี้สินรวม	3,681,585

แหล่งเงินกู้ในหมู่บ้าน

1. ออมทรัพย์หมู่บ้าน	2,500,000	บาท
2. กองทุนหมู่บ้าน	1,110,000	บาท
3. กข.คจ	280,000	บาท
4. กลุ่มแม่บ้าน	12,000	บาท
5. เงินปะปา	40,000	บาท
6. กองทุนปู้ย (ศูนย์เด็ก)	20,000	บาท
7. กลุ่มเลี้ยงวัว (เงินหมวด)	100,000	บาท
8. กองทุนหมุนเวียน	42,000	บาท
รวม	4,104,000	บาท

แหล่งเงินทุนอกหมู่บ้าน

1. ธ.ก.ส	7,245,777 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 8/ปี = 579,662.16 บาท)
2. สหกรณ์เพื่อการเกษตร	814,200 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 8/ปี = 65,140 บาท) (สปราบ)
3. ไฟแนนซ์	277,245 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 30/ปี = 83,173.5 บาท)
4. ธนาคารสงเคราะห์	450,000 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 2.9/ปี = 13,050 บาท)
5. ธนาคารพาณิชย์	360,000 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 6/ปี = 21,600 บาท)
6. กองทุนการศึกษา	2,810,400 บาท	ยังไม่คิดดอกเบี้ย
7. สหกรณ์ครู	370,000 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 6/ปี = 22,200 บาท)
8. อื่น ๆ (นอกระบบ)	342,740 บาท	(ดอกเบี้ยร้อยละ 96/ปี = 329,030.40 บาท)
รวมหนี้อกหมู่บ้านทั้งหมด		12,670,362.00 บาท
บ้านดงต้องใช้ดอกเบี้ยต่อปี		1,113,856.06 บาท

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงตัวเลขเราต้องนำมาวิเคราะห์เรียนรู้กับมัน ต้องรู้เท่าทันโลก จบโครงการนี้ไม่ได้บอกว่าใครจะหลุดจากหนี้สินแต่หลายคนจะเริ่มลดหนี้ได้เพราะรู้จักตัวเอง มีแนวทางในการปรับพฤติกรรมของแต่ละคน เวลาทำบัญชีครัวเรือนต้องเอามาคุยกันในครอบครัว สิ่งไหนลดได้ช่วยกันลด ถ้าเรายังใช้จ่ายจ่ายคล่องอยู่แบบนี้เราจะกลายเป็นเป้าหมายของการบริโภค เราเป็นนักวิจัยต้องวิจัยตัวเองก่อน ใครที่สามารถปรับพฤติกรรมการบริโภคได้เอามาแลกเปลี่ยนกันเพื่อเป็นแนวทางหรือข้อคิดแก่คนอื่น เวทีนี้เห็นรูปแบบการทำบัญชีครัวเรือนที่หลากหลายจึงอยากเสนอแนะรูปแบบบัญชีครัวเรือนที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและสะดวกต่อการมารวบรวมและวิเคราะห์ในแต่ละเดือนของทุกหมวด คือเป็นฟอร์มแบบมีวันระบุไว้ตลอดเดือนแล้วมีรายการหลัก ๆ ใส่ไว้ อย่างหมู, ผักกาด ฯลฯ จะได้ไม่ต้องเขียนหลายรอบ เรากรอกตัวเลขอย่างเดียว

จากการวิเคราะห์หนี้สินแล้วสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านบ้านดงเป็นหนี้สินมาได้แก่สินค้าฟุ่มเฟือยพวกโทรทัศน์ เครื่องเสียง ฯลฯ และรองมาคือประเภทที่มาซื้อกินตอนเช้า ของกินที่ตลาด กับข้าวสุก ผักอะไรก็ซื้อหมด และอีกสิ่งหนึ่งก็คือปัญหาลูกไปโรงเรียน เหมือนกับตอนนี้ อาจารย์เก่าไป อาจารย์ใหม่มาสั่งซื้อเสื้ออีกแล้วอาหารกลางวันก็ต้องเสีย ทำให้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นทั้งที่รายได้เท่าเดิม

กิจกรรมในช่วง 6 เดือนแรก

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเน้นค่าใช้จ่ายน้อย ๆ และใกล้ตัวก่อนเช่น ต้นหอมผักชี ไข่ หมู ต้นหอมผักชีจะนำข้อมูลตัวนี้มาพูดคุยกันก่อนว่าถ้าจ่ายคนละ 2 บาท นั้น ถ้าเป็นเดือนเราจ่ายไปเท่าไร จะให้มองเห็นตรงนี้ก่อนและก็ขยับขึ้นไปในเรื่องไข่ หมู และขยับขึ้นไปทีละนิด ๆ ถ้าวิเคราะห์หมูก่อน เหมือนกับว่ามันแพงอยู่แล้ว เราก็ต้องวิเคราะห์ของถูกขึ้นไปหาของแพง เพื่อที่จะได้ให้เขารู้สึกตัว ซึ่งถ้าเขาได้มองเห็นตรงนี้แล้ว เขาจะรู้สึกว่า 1 บาท 2 บาทนั้นมันขยับขยายเป็น 1000 บาท ได้

นำไปสู่ปรับเปลี่ยน บางคนเคยใส่ต้นหอมผักชีตอนนี้ไม่ใส่แล้ว และไข่เคยซื้อเป็นที่ละลูก ก็กลับกลายเป็นซื้อทีละ 10 มันก็จะได้ราคาถูกขึ้น หมูก็จะไปซื้อที่พ่อค้าที่ทำไม่ไปซื้อที่พ่อค้าคนกลาง

สถานการณ์หนี้สิน 6 เดือนแรกเป็นอย่างไร ในช่วง 6 เดือนแรกทีมยังไม่พูดถึงเรื่องของหนี้สิน จะเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากบัญชีครัวเรือนให้มองเห็นค่าใช้จ่าย และรายรับที่ไม่สมดุลกันก่อน

กิจกรรมในช่วง 6 เดือนหลัง

กิจกรรมในช่วง 6 เดือนจะเน้นการวิเคราะห์สถานะหนี้สินทั้งหมด ตอนแรกทีมได้สอบถามถึงการผ่อนของก่อน ผ่อนอะไร ราคาเท่าไร ส่งเดือนเท่าไร ก็จะนำมาพูดคุยกันในเวที และทีมก็จะช่วยแนะวิธีการจัดการว่าจะต้องทำอะไรบ้าง วิธีที่คิดว่านี่มีอีกไหม เช่น ทีมได้เสนอความคิดว่ากู้ ธกส. มาล้างหนี้จะดีไหม รวมหนี้มาอยู่ที่เดียวที่ ธกส. ซึ่งเป็นของรัฐดอกเบี้ยจะถูกกว่าเอกชนไหม ทั้งหมดเป็นข้อเสนอและแนวคิดที่ผู้มีหนี้สินจะต้องจัดการตัวเองว่าจะเดินทางไหน

อย่างกรณี นางหงษ์ มีหนี้จากการกู้เงิน 4 หมื่น ทีมก็ได้ไปสอบถามว่าเหตุของการเป็นหนี้ว่า "กู้มาทำไม" เขาบอกว่า "เอามาซื้อนา" ทีมก็ตั้งคำถามว่าจะทำอย่างไรกับหนี้สินทั้งหมด เขาก็มีกำหนดของเขาในปี 49 นี้เขาก็จะใช้หนี้ให้หมด ถ้าไม่จำเป็นเขาจะไม่ก่อหนี้ขึ้นอีก ทีมได้ตั้งข้อสังเกตว่าเหตุผลที่ทำให้นางหงษ์เป็นแบบนี้มาจากบัญชี และบุคคลตัวอย่างที่เขาเห็น อย่างเช่นครอบครัวของลุงอิ่นแก้ว เขาก็เห็นว่าลุงอิ่นแก้ว รับจ้างได้วันละ ร้อยกว่าบาท บางวันก็ได้ 150 บาทแต่ยังอยู่ได้และไม่มีหนี้สินอีกต่างหาก แล้วอย่างบ้านสามขา หนานชาญเขามาพูดว่า "มันเป็นแนวทางที่เราต้องปรับมันไม่ใช่ตามใจตัวเอง จะกินอะไรก็กิน" ซึ่งทีมคิดว่า การได้มาเรียนรู้ตรงนี้ส่งผลดีมากกับชาวบ้าน

การวิเคราะห์นำไปสู่.....

การจัดการตนเองกับหนี้สิน

กรณีนางเอียง หลังจากที่เข้าร่วมทำบัญชีครัวเรือนมาระยะหนึ่ง ก็ได้กลับมาทบทวนดูข้อมูลแหล่งหนี้ของตนเองว่าเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์ดอกเบี้ยแพงเกินไป ถ้าไปกู้ ธกส. จะเสียดอกแค่ร้อยละ 6 -10 บาทต่อปี ซึ่งดอกเบี้ยก็เป็นภาระค่าใช้จ่ายหนึ่งที่เป็นเหตุของค่าใช้จ่ายเพิ่มถ้ามีสิทธิเลือกให้ค่าใช้จ่ายน้อยลง ก็น่าจะหาแหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยถูก จึงได้ไปกู้ ธกส. มาปิดเงินกู้ออมทรัพย์

นางวัลย์วรรณ เป็นหนี้หลายแหล่ง เช่น ออมทรัพย์ ธกส. สหกรณ์ตำรวจ ได้จัดการหนี้สินของตนเองโดยการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. แล้วก็เอาไปใช้หนี้แหล่งอื่น คือพยายามอุดรูดอกเบี้ยที่มันแพงแล้วเอามาไว้ที่ถูกทีเดียว คือวัตถุประสงค์คล้ายกับโครงการไดถอนหนี้ครั้งแรกเพียงแต่ไม่ได้รวบหนี้ไว้ที่พอซ. แต่รวมไว้ที่ ธกส. เท่านั้นเอง ทีมก็เลยเอาแนวคิดนี้ไปคุยกับชาวบ้าน พอชาวบ้านรู้เขาก็ไปใช้หนี้ที่อื่นที่มีดอกแพงแล้วมากู้แหล่งหนี้ที่มีดอกเบี้ยถูก ๆ แทน

นางหงษ์ เทพสุด การทำบัญชีครัวเรือน เริ่มทำบัญชีครั้งแรก ตอนแรกให้พ่อบ้านไปเข้าร่วมเวทีพ่อบ้านก็มาเล่าถึงเรื่องบัญชีครัวเรือนก่อนแต่ก็ไม่เข้าใจ พอมีเวทีที่สองแม่บ้านเข้าไปรับรู้ถึงเรื่องต่าง ๆ แล้วพอกลับมาก็เริ่มทำบัญชี พอทำได้ 3 เดือนแรกเริ่มจะท้อแต่ทางพ่อบ้านก็บอกว่าลองทำไปอีก พอทำเข้าเดือนที่ 4 ก็เริ่มมองเห็นประโยชน์มันขึ้นมาทำให้รู้จักมองรายจ่ายของตัวเองมากขึ้นและได้รู้ถึงรายรับที่หามาแล้วมันหายไปนั้นลองมาดูบัญชีครัวเรือนที่ทำบันทึกไว้ถึงรู้ว่าที่แท้เราจ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือยมาก ถ้าเราไม่ได้ทำบัญชีคงจะทำให้เรายากจนต้องหาเงินมาใช้อย่างไม่มีการยับยั้งชั่งคิดเหมือนทุกวันนี้ มันขึ้นอยู่กับพ่อบ้านถ้าเราไม่เข้าร่วมทำบัญชีคงเป็นหนี้เพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ทำบัญชีครัวเรือนถึงรู้ว่าเราจะจัดการหนี้ที่เป็นอยู่อย่างมีเหตุผล และที่เราเป็นหนี้เพราะเรากู้เงินมาซื้อนาและเราก็มีเป้าหมายของมาเป็นตัววัด อย่างเมื่อก่อนนี้ถึงตีกับเพื่อนเดือนหนึ่งเป็นสิบครั้งแต่ตอนนี้จะตีก็เมื่อมีงานถ้าไม่มีงานก็ไม่ซื้อมาตีเอง ทุกวันนี้คิดว่าการทำบัญชีครัวเรือนเป็นหลักประกันที่ดีดูทุกวันนี้พวกที่ไม่ทำบัญชีครัวเรือนยังใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและยังเป็นหนี้เพิ่มขึ้น เพราะเขาไม่รู้ตัวเองเลยว่าจะต้องกินอยู่อย่างไร ถึงจะเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นแต่ส่วนที่พบทุกวันนี้ที่ทำบัญชีครัวเรือนคือปัญหาเรื่องเงินที่เดิมโทรศัพท์นี้ยังหาทางออกไม่ได้เพราะทุกเดือนต้องเดิม 300 บาท คิดว่าถ้าลดค่าเดิมเงินลงคงจะดี และจะได้มีเงินเก็บอีกส่วนหนึ่ง

การสรรหาอาชีพที่เหมาะสมกับคนในชุมชน

แนวทางในการหารายได้เสริมเพื่อทางออกของการปลดหนี้ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งไม่ใช่แค่การลดภาระค่าใช้จ่ายอย่างเดียว แต่รายได้ต้องเพิ่ม อีกแนวทางหนึ่งกับโครงการลดใช้พลังงาน ที่เป็นแนวทางในการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้โดยการสร้างอาชีพทำเตาถ่านประหยัดพลังงาน โดยเริ่มที่การอบรมเรื่อง ไฟฟ้า ทีมได้มองเห็นว่า “ถ้าเขาไม่มาอบรมค่าไฟฟ้าทุกบ้านคงจะเพิ่มขึ้น” พออบรมก็มีการประเมินผลพบว่าค่าไฟลดลง หลังจากนั้น จากนั้นมีการนำชาวบ้านและแกนนำไปเรียนทำเตาถ่านประหยัดพลังงาน หลังจากได้มีการปั้นเตาไม่นานมานี้เอง มีชาวบ้านหลายคนมาสั่งซื้อเตาทำให้ทีมคิดว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งสำหรับการเพิ่มรายได้ที่เหมาะสมกับคนในชุมชน เพราะบริบทสภาพพื้นที่บ้านตนเองมีดินเหนียวเยอะเหมาะสมที่จะทำเตาถ่านได้

การลดค่าใช้จ่าย

การปลูกผัก หลังจากเห็นข้อมูลของผัก แม้จะเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่มากแต่ทุกคนก็จัดการตัวเองโดยการทำสวน ทีมเองก็ต้องทำเป็นตัวอย่างด้วย อย่างเช่น ลุงอินแก้วแม่ไม่มีที่ดิน ลุงอินแก้วก็ต้องไปปลูกผักโดยการยืมที่สวน ที่ไร่ของชาวบ้านเพื่อทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ทำให้การบริโภคก็เปลี่ยนไปจากที่เคยซื้อก็มีการปลูกเองและกินเอง ฤดูนี้มีตัวก็กินถั่ว มีมะเขือก็กินมะเขือ ทำให้ประหยัดได้อีกทาง มีบางส่วนที่มองเห็นการทำสวนเป็นทางออกในการหารายได้ของครัวเรือนก็ไปปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น การทำสวนมะม่วง(ละหุ่ง) ดอกดาวเรือง มีพ่อค้ามารับซื้อ ทีมเองก็เห็นว่าทุกคนตั้งใจทำสวนในที่ของตัวเอง หลังจากที่ถูกปล่อยร้างมานาน ปลูกทุกอย่าง เนื่องจากจะลดค่าใช้จ่ายแล้วยังนำไปสู่การแบ่งปันบ้านใกล้เคียงอีกด้วย มันเกิดเป็นการร้อยจิตใจคนในชุมชนที่ว่า เรามีเราให้ เขามีเขาให้ ซึ่งมันก็ไม่ใช่วิธีผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยตรง แต่เกิดการแบ่งปันและมีการแลกเปลี่ยนกัน

ผลกระทบ ร้านค้าในชุมชนซึ่งปกติจะมีการนำเอาเนื้อหมู หรือผักต่าง ๆ มาขายเป็นถุงใหญ่ เดี่ยวนี้ไม่เอามาขายแล้ว เนื่องจากขายไม่ได้เพราะสมาชิกในชุมชนปลูกผักในครัวเรือนกินกันการบริโภคที่เปลี่ยนไปพึ่งพาจากการหามาได้ มากกว่าการซื้อขายเพื่อประหยัดคอดอมที่จะลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

การปลูกผักในครัวเรือนของบ้านดง จะมีการปลูกกันเกือบทั้งหมู่บ้านไม่ใช่เฉพาะกลุ่มที่ทำบัญชีเท่านั้น ลุงอินแก้วพูดว่า “กลุ่มที่ไม่ได้ทำก็ปลูกกินกันภายในครัวเรือนกัน” ซึ่งมันก็เป็นตัวชี้วัดได้อย่างหนึ่งว่าบัญชีครัวเรือนไม่ได้ส่งผลกระทบต่อให้แต่คนที่ทำบัญชีเท่านั้น คนที่ไม่ทำแต่เห็นประโยชน์ก็ยังมี

การบริโภคที่ลดลง จากการสอบถามร้านค้าที่เกิดสถานการณ์การขายของไม่ดี อาทิเช่น เหล้า ผัก หอย เนื้อหมูและเนื้อสัตว์ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าการทำบัญชีครัวเรือนการเห็นข้อมูลรายจ่ายทำให้ทุกคนประหยัดขึ้น บริโภคน้อยลง ลดสิ่งฟุ่มเฟือยออก ในประเพณีวันปีใหม่เมืองที่ผ่านมา ทีมก็ได้ไปสำรวจบ้านที่มีคนแก่หรือผู้เฒ่าที่จะมีคนมากราบไหว(ดำหัว) ตามเทศกาลนั้น ทุกปีจะมีการซื้อเหล้าเตรียมไว้ 10 ขวด ก็หมดทั้ง 10 ขวด แต่ปีนี้ซื้อเตรียมไว้ 3 ขวดยังเหลืออยู่ ซึ่งทีมคิดว่าตัวนี้แหละเป็นตัวชี้วัดถึงเห็นประโยชน์จากบัญชีครัวเรือนของคนในชุมชน

วิถีเดิมที่กลับมา

บัญชีครัวเรือนสามารถนำวิถีเดิมในอดีตกลับสู่ชุมชนได้อย่างไม่น่าเชื่อ อย่างเช่นในกรณีของการทำนา ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันจะมีการจ้างเป็นค่าแรงรายวัน แต่หลังจากบ้านดงได้ทำบัญชีครัวเรือนแล้ว ค่าใช้จ่ายในการจ้างคนปลูกข้าวนำไปสู่ การลงแขก วิถีเดิมของคนท้องถิ่น ช่วยกันเอามือกันไว้ ตอบแทนการเอามือด้วยแรงงานแทนเงินตรา ทำให้ไม่ต้องมีการจ้าง การเลี้ยงเหล้าในตอนเย็นหลังเลิกทำนาก็ไม่มีเปลี่ยนเป็นเลี้ยงข้าวกลางวันหรือเลี้ยงขนมเล็ก ๆ น้อย ๆ บางทีก็ห่อข้าวมากินด้วยกันแทน

จิตสำนึกในการรักษาทรัพยากร

เมื่อก่อนพฤติกรรมการเก็บเห็ดของคนในชุมชน จะออกมาเก็บเห็ดตั้งแต่ตีสี่ตีห้าบ้าง บางคนก็ไปล่องในตอนกลางคืน มีการแข่งขันกัน ใครเร็วใครก็ได้ ได้เยอะก็นำไปขาย แต่เดี๋ยวนี้เขาได้คิดถึงเรื่องการแบ่งปันแบบพี่แบบน้องหลังจากที่มีกิจกรรมหลาย ๆ อย่างที่ได้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนทำให้คนในชุมชนเห็นใจกันพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือกันมากขึ้น อย่างตอนนี้จะไปหาเห็ดตอนเที่ยงก็ยังมีเห็ดให้กิน คนในชุมชนบ้านดงคิดว่า ป่า ก็คือ ห้างป่าของคนบ้านเรา(บ้านดง) มีทุกอย่างและเป็นทุกอย่างที่เราต้องการและพึ่งพา อยากกินอะไรก็ได้กิน ถ้าเหลือก็นำมาขายได้ แต่ก็ยังมีบางคนที่ยังคิดไม่ได้ต้องเป็นใจทยอยต่อไปให้กับทีมที่จะต้องทำงานต่อ

กลุ่มออมทรัพย์

เมื่อทำบัญชีครัวเรือนมาได้ระยะหนึ่ง ได้มีคนตั้งคำถามว่า “เราจะเอาแหล่งเงินทุนที่ไหนไปใช้หนี้เขา ที่ดอกเบี้ยถูก ๆ” จึงได้มีการปรึกษากันขึ้นมาในเรื่องของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยหวังให้ออมเพื่อการใช้หนี้ “ไม่คิดดอกเบี้ยสำหรับการกู้ และไม่มีดอกเบี้ยให้คนออม ลุงอินแก้วพูดขึ้นว่าสาเหตุที่จะจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา เพื่อจะให้คนที่เป็หนี้สามารถบรรเทาหนี้ ไม่ต้องเสียดอก ช่วยเหลือกัน ไม่ต้องไปกู้ที่อื่น ก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนลดภาระหนี้สินได้ มีการวางแผนถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการดูแล คนที่เป็นคณะกรรมการตั้งใจทำงานด้วยใจไม่เอาค่าตอบแทนอะไร สมาชิกทุกคนต้องมีสิทธิเป็นกรรมการทุกคน พอหมดวาระก็แต่งตั้งใหม่ ในตอนนี้ก็มีเงินออมอยู่ 5,000 กว่าบาทแล้ว การออมจะออมคนละ 20 บาทต่อเดือน ได้ทำมา 2 เดือนมีสมาชิกเป็นกลุ่มของคนทำวิจัย แต่กำลังจะเกิดการให้ชาวบ้านเข้าเป็นสมาชิกด้วยแต่รอประชุมกันหมู่บ้านก่อน

จากข้อมูลการเป็นหนี้ในบัญชีครัวเรือนก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่สมาชิกบ้านดงได้เห็นเป็นแนวทางออกที่จะให้คนในชุมชนมีวิถีในการปลดหนี้อย่างแท้จริง ซึ่งจริง ๆ แล้วบ้านดงเองก็มีกลุ่มออมทรัพย์อยู่ 3 กลุ่ม แต่กลุ่มทั้ง 3 กลุ่มเก็บดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน ซึ่งคนที่ไปกู้ก็เป็นกลุ่มคนที่ทำบัญชีครัวเรือนทีมก็เลยชี้ให้เห็นว่า “คนที่เขามีเงินมากเขาเอาไปลงทุนหรือออมให้เรากู้ปีหนึ่งเขาได้ดอกเบี้ยเป็นหมื่น แล้วเขาก็ไม่กู้ คนที่กู้ก็คือเราคนไม่มีเงินและต้องเสียดอกเบี้ยให้เขาอีก” ซึ่งเป็นเหตุผลของทีมที่จะลงมาสร้างกลุ่มออมทรัพย์ที่จะช่วยเหลือคนจนหรือคนที่เป็นหนี้ในชุมชนจริง ๆ หลังจากทำมาได้ระยะหนึ่งดูเหมือนว่ากลุ่มออมทรัพย์กลุ่มที่ 3 จะมาขอยุบรวมกับกลุ่มออมทรัพย์ใหม่ที่เราร่างขึ้น ซึ่งทีมก็ต้องปรึกษารื้อกันก่อนและคิดว่ามันจะเป็นแนวทางต่อไปในการทำงาน

กิจกรรมที่ 4 เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน

ส่วนมากจากข้อมูลที่มาจากการวิเคราะห์ส่งผลให้เกิดบุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ดีที่ทีมจะนำข้อมูลของบุคคลเหล่านี้เสนอต่อทีมกลาง รวมทั้งกิจกรรมที่ได้จากการวิเคราะห์ ข้อมูลว่าจะต้องมีกิจกรรมทำอะไรบ้างเมื่อได้ข้อมูลตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน เช่นการปลูกผัก คนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมก็เช่น นางหงส์ นางวิไลวรรณ นายจรัญ ฯ บุคคลเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยน การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอย่างไร และมีวิธีในการจัดการหนี้สินอย่างไร

ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ที่ทีมนำเสนอแก่ทีมกลางก็เพราะเพื่อหาแนวทางต่อไปว่าจะทำอย่างไร บางครั้ง ทีมพื้นที่ก็ไม่ว่าจะหาแนวทางในการทำงานต่อไปอย่างไร ถ้าได้ทีมกลางมาแนะช่องทางเดินก้าวต่อไป จะทำให้ทีมพื้นที่ก้าวเดินได้เร็วยิ่งขึ้น

พอหลังจากเสนอข้อมูลกิจกรรมและบุคคลให้ทีมกลางทราบแล้ว สิ่งของทีมพื้นที่ได้และทำงานต่อก็คือการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องหนี้สิน เช่น เป็นหนี้ ธกส. หนี้ออมทรัพย์ ตอนนี้เป็นอย่างไรกันบ้างลดลงหรือไม่ ทีมก็ได้มาสำรวจต่อไป รวมทั้งการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนแบบเปรียบเทียบรายเดือนว่าเดือนไหนใช้มาก เดือนไหนใช้น้อยก็นำมาเทียบกับว่ารายจ่ายเพิ่มหรือลดลงและหาแนวทางแก้ไขมัน

สถานการณ์ของหนี้สินบ้านดง ในปัจจุบันมีหนี้ในระบบอันดับ 1 ของคนทั้งชุมชน หนี้ออมทรัพย์ หนี้กองทุนเงินล้าน หนี้ ธกส. หนี้สหกรณ์ ที่เป็นเหตุของหนี้รองลงมาก็คือการผ่อนของ ตาม กระแสนิยม แต่ปีนี้ก็ลดลงเนื่องจากหลายคนในบ้านดงได้รู้ตัวเองมากขึ้น

หลังจากทำบัญชีครัวเรือนจนถึงปัจจุบันนี้ คนที่ทำบัญชีครัวเรือนก็เริ่มจัดการกับหนี้สินของตนเอง บางคนก็ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะต้องหาเงินมาใช้หนี้ให้หมดในปี 2549 และจะไม่สร้างหนี้ใหม่มาเพิ่มอีก บางคนพูดว่าจะไม่ซื้อของที่ไม่จำเป็นเข้าบ้าน บางคนก็พูดว่า ถ้าไม่ทำบัญชีครัวเรือนคงไม่รู้ตัวเองว่า กำลังเดินลงสู่เหว ถ้าโครงการนี้มาซ้ำอีกสักนิดคงต้องเดินถึงเหวอย่างแน่นอน เมื่อก่อนนี้เห็นสินค้ามาขายผ่อนก็จะเอาหมด โดยคิดว่าผ่อนก่อนคงจะสบาย ที่แท้หาเงินใช้หนี้แทบตายไม่สบายอย่างที่คิดเลย

จากรูปธรรมที่เห็นค่อยข้างชัดเจนก็คือ หนี้ของกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านจากเดิมมีผู้เป็นหนี้อยู่ทั้งหมดคือ 2,500,000 บาท ปัจจุบันหนี้ของกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านได้ลดลงเหลือ 2,450,000 บาท เนื่องจาก นางเอียง อุดกันทาได้ชำระหนี้ของตนเองหมดแล้วคือ 20,000บาท และนางวิมลวรรณ เทพอุดม ได้จัดการหนี้ของตนเองในกลุ่มออมทรัพย์ โดยไปกู้เงินจาก ธ.ก.ส. มาปิดหนี้ของกลุ่มออมทรัพย์ 30,000 บาท เหตุผลก็คือดอกเบี้ยของกลุ่มออมทรัพย์แพงกว่าดอกเบี้ยของ ธ.ก.ส. ซึ่งดอกเบี้ยของ ธ.ก.ส. ร้อยละ 5 -6 บาทต่อปี(แต่ก็ต้องดูความเหมาะสมของลูกค้า) ส่วนดอกเบี้ยของกลุ่มออมทรัพย์สูงถึง ร้อยละ 2 บาทต่อเดือนหรือร้อยละ 24 บาทต่อปี การที่บุคคลเหล่านี้ได้จัดการหนี้สินของตนเองโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สิน ได้มีการนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยน ขวณกันคิดและวิเคราะห์เพื่อหาทางออกในการจัดการหนี้สินด้วยกัน สิ่งที่ชาวบ้านเห็นและเป็นสาเหตุหนึ่งของการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้นโดยใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือก็คือ ข้อมูลรายจ่ายที่มากกว่ารายได้ ถ้าข้อมูลที่ได้มานำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมก็ยากยิ่งที่หนี้สินจะลดลง ข้อมูลยอดรวมดอกเบี้ยทั้งหมดที่จ่ายไปใน 1 ปีมันเป็นยอดที่สูงแท้ที่เงินที่ส่งไปจะลดเงินต้นแต่กลับต้องไปชำระดอกเบี้ย แต่ตัดเงินต้นแค่นิดเดียวมันจึงเป็นเหตุที่ชาวบ้านคิดจะลองหา แหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยที่ถูกลงกว่าเพื่อที่จะได้ชำระต้นและดอกเบี้ยไปเท่า ๆ กัน

ทางทีมก็เห็นว่าสิ่งที่ทำให้เกิดหนี้ในชุมชนที่ผ่านมา จะค่อย ๆ ลดลง หนี้ที่เกิดขึ้นใหม่จะเป็นหนี้ที่จำเป็นเท่านั้น เพราะดอกเบี้ยของเงินกู้อะไรจะบานไม่รู้รุ่ย ไม่เหมือนดอกเบี้ยบ้านไม่นานก็เจาตาย แต่ดอกเบี้ยบ้านได้ตลอดเวลาไม่ว่าฝนจะแล้ง น้ำมันจะแพง ไม่มีผลต่อมันเลย เพราะฉะนั้นทุกคนคงเรียนรู้กับดอกเบี้ยมามากพอแล้ว นอกจากคนที่ไม่พัฒนาตนเอง และไม่เปิดหูเปิดตาดูคนรอบ ๆ ข้าง คงต้องถึงกันเหวอว่างแน่นอน

กิจกรรมที่ 5 เวทีนำเสนอข้อมูลสภาวะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิกภายในชุมชน

สมาชิกภายในชุมชนได้เรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินจากกิจกรรมการทำงานทั้งหมด การปลูกฝังเอง การหารายได้ การตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน การปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรม

1 ปีที่ผ่านมาทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย เคยเข้าร้านอาหาร เดียวนี้เขาคิดได้และปรับตัวได้แล้วหลังจากที่ทำบัญชีมา เขาก็รู้ข้อมูลว่าค่าใช้จ่ายของตนเอง บางอย่างจัดการได้กับตนเองก็จัดการกับมัน บางอย่างก็จัดการไม่ได้ เช่น ค่าการศึกษาลูก ก็เป็นโจทย์ของทีมที่จะต้องหาแนวทางการแก้ไขกันต่อไปในปีที่ 2

กิจกรรมในปีที่ 2 ที่ทุกคนมอง ก็คือ ร้านค้าชุมชน ซึ่งข้อมูลตัวเลขการซื้อของใช้ในครัวเรือนแต่ละเดือนสูง จึงได้มีแนวคิดที่ “ถ้าเรารวมกลุ่มกันตั้งร้านค้าชุมชนก็จะเป็นการลดรายจ่ายได้ อีกส่วนหนึ่ง บางทีอาจจะช่วยเพิ่มรายได้” อย่างเมื่อก่อนลุงอินแก้วได้ลองไปทำร้านค้าที่สหกรณ์ในโรงเรียน ชายแคว้นม ได้ร่วมหุ้นกับนางวิมลวรรณและนักเรียนลงหุ้นกันหุ้นละ 10 บาท หลังจากขายแล้วได้ 6 เดือน ก็ได้ปันกำไรคืนเด็กซึ่งก็ถือว่าได้กำไรเกินควร แต่ถ้ามามองการขายสินค้าในชุมชนสินค้าบางชนิดก็ไม่ดีราคา บางครั้งแม่ค้าเขียนราคาเอง พอไปดูที่อื่นราคาถูกกว่า จึงเห็นร่วมกันว่าถ้าเรามีร้านค้าชุมชนทุกคนก็จะมาซื้อของที่ร้านค้าชุมชนแล้วก็ได้เงินปันผลกลับไป ก็เป็นการลดรายจ่ายและได้รายได้เล็กน้อย ซึ่งทีมให้คิดว่าเป็นการรวมใจของคนในบ้านดงและเป็นร้านของคนในชุมชนบ้านดงขณะนี้ทีมกำลังจะวางแผนการทำงาน รวมทั้งรอการอนุมัติจากการประชุมประจำเดือนก่อน ซึ่งจะต้องมีการประชาคมทั้งหมู่บ้านว่าจะมีการลงหุ้นกันทุกครัวเรือนหรือไม่หรือจะลงหุ้นเฉพาะคนที่สมัครใจเท่านั้น แต่ทีมคิดว่าน่าจะมีการลงหุ้นทุกคน ซึ่งก็เป็นอีกทางออกหนึ่งที่บ้านดงจะทำต่อไปในปีที่ 2

6 เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน

เดือน	หมวด												
	ค่าอาหาร	ของใช้	ลงทุน	การศึกษา	เรือเพลิง	ประจำเดือน	สังคม	พิมพ์	เครื่องพิมพ์	ค่ารักษา	ชำระหนี้	เงินออม	ผ่อนของ
ม.ค.	13,494.00	5,960.00	4,725.00	19,300.00	3,478.00	5,672.00	3,582.00	4,980.00	2,584.00	580.00	49,250.00	5,300.00	3,070.00
ก.พ.	14,069.00	3,149.00	2,145.00	19,300.00	3,855.00	6,945.00	4,525.00	4,684.00	2,152.00	435.00	2,500.00	5,300.00	3,070.00
มี.ค.	12,946.00	2,452.00	1,210.00	19,300.00	3,580.00	5,892.00	4,980.00	3,895.00	1,825.00	390.00	5,800.00	5,500.00	4,500.00
เม.ย.	13,825.00	2,580.00	3,250.00	-	3,320.00	5,650.00	5,455.00	5,250.00	2,945.00	620.00	15,000.00	5,500.00	4,500.00
พ.ค.	11,950.00	2,480.00	2,195.00	53,300.00	3,250.00	5,520.00	2,520.00	3,242.00	1,055.00	350.00	4,500.00	5,500.00	4,500.00
มิ.ย.	10,240.00	2,855.00	5,450.00	19,300.00	4,290.00	5,245.00	2,420.00	3,145.00	1,112.00	430.00	-	5,500.00	4,500.00
ก.ค.	14,590.00	3,240.00	15,205.00	19,300.00	7,850.00	6,400.00	2,541.00	4,525.00	1,305.00	530.00	-	7,500.00	4,500.00
ต.ค.	10,950.00	2,502.00	3,850.00	19,300.00	3,995.00	5,892.00	3,240.00	2,985.00	986.00	490.00	-	7,500.00	7,500.00
รวม	102,064.00	25,218.00	38,030.00	169,100.00	33,618.00	47,216.00	29,263.00	32,706.00	13,964.00	3,825.00	77,050.00	47,600.00	36,140.00

การนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน

ซึ่งบ้านดงได้นำเสนอข้อมูลบัญชีครัวเรือนภาพรวมทั้งหมดในระยะเวลา 8 เดือน และทีมก็ได้วิเคราะห์ความขึ้นลงของค่าใช้จ่ายดังกล่าวดังนี้

1. หมวดอาหาร

มกราคม	13,494 บาท	เป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ค่าอาหารไม่สูงเท่าไรเพราะเป็นฤดูหนาวชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกผักสวนครัว
กุมภาพันธ์	14,069 บาท	เป็นเดือนแห่งความรักและเป็นวันพระรวมถึงวันตรุษจีนมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารและส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนที่หลงวัฒนธรรมและคนส่วนใหญ่ทำงานต่างจังหวัดจะกลับมาบ้าน
มีนาคม	12,946 บาท	ค่าอาหารไม่มากเพราะชาวบ้านหากินตามป่าตามห้วยแม่ทายและแม่น้ำวังมีเห็ดออกตามต้นไคร้
เมษายน	13,825 บาท	ค่าอาหารเพิ่มขึ้นเพราะเป็นเทศกาลสงกรานต์มีการกินการดื่มของชาวบ้านและคนส่วนใหญ่กลับบ้านเกิดเพื่อรดน้ำดำหัวตามประเพณี
พฤษภาคม	11,950 บาท	ค่าอาหารลดลงเพราะเป็นฤดูฝนชาวบ้านหากินตามป่ามีหน่อไม้ ผักหวาน ผักปุย่า และปลาในแม่น้ำและลำห้วย
มิถุนายน	10,240 บาท	เป็นฤดูฝนชาวบ้านหากินตามป่ามีหน่อไม้ ดอกก้านผักหวาน ผักปุย่า และปลาในแม่น้ำและลำห้วย
กรกฎาคม	14,590 บาท	เพิ่มขึ้นเพราะเป็นเดือนที่ชาวบ้านต้องทำนาต้องมีค่าใช้จ่ายการทำอาหารมากเพื่อเลี้ยงคนงาน
สิงหาคม	10,950 บาท	เป็นฤดูฝนมีเห็ดและหน่อไม้ออกมากค่าอาหารลดลงมากกว่าปกติ

2. หมวดของใช้

มกราคม	5,960 บาท	เป็นฤดูหนาวต้องใช้โลชั่นและเครื่องสำอางนํ้ายาปรับผ้านุ่มและของใช้เครื่องครัวเวลาล้างใช้นํ้ายาล้างจานจำนวนมาก
กุมภาพันธ์	3,149 บาท	ใกล้หมดฤดูหนาวการใช้เครื่องสำอางลดลง
มีนาคม	2,452 บาท	เป็นปกติเพราะเริ่มฤดูร้อนการใช้นํ้ายาปรับผ้านุ่มลดลง
เมษายน	2,580 บาท	เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็นเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านเข้าในเมืองเพื่อเตรียมของใช้แก้ว จาน ถ้วย ช้อน
พฤษภาคม	2,480 บาท	เป็นปกติ

มิถุนายน	2,855	บาท	เพิ่มขึ้นเพราะเริ่มฤดูหว่านกล้าข้าวเป็นการเตรียมของใช้ในการทำนา
กรกฎาคม	3,240	บาท	เป็นฤดูทำนาต้องใช้จ่ายเกี่ยวกับรถไถ ซ่อมรถไถ เชื่อมใบไถ
สิงหาคม	2,502	บาท	เป็นปกติ
3. หมวดการลงทุน			
มกราคม	4,725	บาท	เป็นเดือนที่ต้องมีการลงทุนซื้อเชื้อเพลิง
กุมภาพันธ์	2,145	บาท	เตรียมทำไร่ทำสวน ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด ถั่ว
มีนาคม	1,210	บาท	เดือนนี้ลงทุนน้อย
เมษายน	3,250	บาท	เริ่มจ้างแรงงานบางส่วนและมีการไถที่(ที่สวน)
พฤษภาคม	2,195	บาท	จ้างแรงงานไถนาหว่านกล้าข้าว
มิถุนายน	5,450	บาท	จ้างแรงงานไถนาซิมกล้า(เพาะกล้าต้นข้าว)
กรกฎาคม	15,205	บาท	จ้างแรงงานไถนาปลูกข้าว
สิงหาคม	3,850	บาท	จ้างแรงงานถอนหญ้าในนาข้าว
4. หมวดการศึกษาบุตร			
มกราคม	19,300	บาท	ต้องจ่ายเพราะความจำเป็นเช่น ค่าเทอมของลูก ค่าขนม ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
กุมภาพันธ์	19,300	บาท	ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
มีนาคม	19,300	บาท	ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
เมษายน	-		เนื่องจากเป็นช่วงที่เด็กปิดเทอม
พฤษภาคม	53,300	บาท	ค่าใช้จ่ายเดือนนี้สูงเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพิ่มคือค่าเทอม ค่าขนม ค่ารถโดยสาร
มิถุนายน	19,300	บาท	ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
กรกฎาคม	19,300	บาท	ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
สิงหาคม	19,300	บาท	ค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าขนมบุตร และค่ารถโดยสาร
5. หมวดเชื้อเพลิง			
มกราคม	3,478	บาท	เป็นฤดูหนาวมีการขับขึ้นร่องลงเพราะอากาศหนาวเย็น
กุมภาพันธ์	3,855	บาท	คนไปทำงานต่างจังหวัดกลับบ้านมีการขับที่รดค่าใช้จ่ายเพิ่ม
มีนาคม	3,580	บาท	ลดลงมีโครงการมาไม่ขับของรัฐบาล
เมษายน	3,320	บาท	ลดลงเป็นเทศกาลสงกรานต์เดือนวัยรุ่นห้ามออกบ้านเกินเวลา
พฤษภาคม	3,250	บาท	ลดลงเพราะมีการอบรมการลดใช้พลังงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มิถุนายน	4,290	บาท	มีการใช้น้ำมันรถไถนาหว่านกล้าและตัดหญ้า

กรกฎาคม	7,850 บาท	เป็นฤดูทำนาต้องใช้น้ำมันรดไถ
สิงหาคม	3,995 บาท	ลดลงเป็นปกติ
6. หมวดประจำเดือน		
มกราคม	5,672 บาท	เป็นฤดูหนาวคนส่วนใหญ่ใช้เครื่องทำน้ำอุ่นค่าไฟฟ้าสูง
กุมภาพันธ์	6,945 บาท	เดือนนี้ค่าไฟฟ้าแพงทุกปี
มีนาคม	5,892 บาท	เป็นฤดูร้อนเปิดพัดลมและมีการใช้ปั้มน้ำเพราะน้ำแห้งและซื้อน้ำดื่ม
เมษายน	5,650 บาท	เป็นฤดูร้อนเปิดพัดลมและมีการใช้ปั้มน้ำเพราะน้ำแห้งและซื้อน้ำดื่ม
พฤษภาคม	5,520 บาท	เป็นฤดูฝนคนส่วนใหญ่ใช้เครื่องซักผ้าค่าไฟฟ้าเพิ่ม
มิถุนายน	5,245 บาท	เป็นฤดูฝนคนส่วนใหญ่ใช้เครื่องซักผ้าค่าไฟฟ้าเพิ่ม
กรกฎาคม	6,400 บาท	น้ำประปาชุมชนจะใช้น้ำกันเป็นส่วนใหญ่
สิงหาคม	5,892 บาท	น้ำประปาชุมชนจะใช้น้ำกันเป็นส่วนใหญ่
7. หมวดสังคม		
มกราคม	3,582 บาท	มีงานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่
กุมภาพันธ์	4,525 บาท	มีงานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่
มีนาคม	4,980 บาท	มีงานบวชพระและงานขึ้นบ้านใหม่
เมษายน	5,455 บาท	ส่วนใหญ่จะขึ้นบ้านใหม่วันพฤหัสบดี (วันเตรียมงาน)
พฤษภาคม	2,520 บาท	เป็นงานศพ
มิถุนายน	2,420 บาท	เป็นงานศพ
กรกฎาคม	2,541 บาท	เป็นงานศพ
สิงหาคม	3,240 บาท	การทำบุญเข้าพรรษา กินข้าวสลาก
8. หมวดฟุ่มเฟือย		
มกราคม	4,980 บาท	เป็นเทศกาลส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่
กุมภาพันธ์	4,684 บาท	เป็นเทศกาลตรุษจีน และวาเลนไทน์
มีนาคม	3,895 บาท	เป็นปกติ
เมษายน	5,250 บาท	เทศกาลปีใหม่เมือง
พฤษภาคม	3,242 บาท	เป็นปกติ
มิถุนายน	3,145 บาท	เป็นปกติ
กรกฎาคม	4,525 บาท	เป็นฤดูทำนามีการเลี้ยงสุรากลูกจ้าง
สิงหาคม	2,985 บาท	เป็นปกติ

9. หมวดเครื่องนุ่งห่ม

มกราคม	2,584 บาท	เป็นฤดูหนาวต้องซื้อเครื่องนุ่งห่ม
กุมภาพันธ์	2,152 บาท	เป็นฤดูหนาวต้องซื้อเครื่องนุ่งห่ม
มีนาคม	1,825 บาท	เริ่มฤดูร้อนค่าใช้จ่ายปกติ
เมษายน	2,945 บาท	เป็นเทศกาลปีใหม่เมืองมีการเตรียมเสื้อผ้าดำหัวพ่อแม่
พฤษภาคม	1,055 บาท	ค่าใช้จ่ายปกติเพราะการได้เข้าร่วมเวทีบัญชีครัวเรือน
มิถุนายน	1,112 บาท	ค่าใช้จ่ายปกติ
กรกฎาคม	1,305 บาท	จัดซื้อถุงมือถุงเท้าเพื่อเตรียมทำนา
สิงหาคม	986 บาท	การซื้อลดลง

10. หมวดค่ารักษาพยาบาล

มกราคม	580 บาท	เป็นฤดูหนาวคนส่วนใหญ่เป็นไข้หวัด
กุมภาพันธ์	435 บาท	เป็นฤดูหนาวคนส่วนใหญ่เป็นไข้หวัด
มีนาคม	390 บาท	อากาศเปลี่ยน
เมษายน	620 บาท	เทศกาลสงกรานต์มีอุบัติเหตุ
พฤษภาคม	350 บาท	เป็นปกติ
มิถุนายน	430 บาท	อยู่ช่วงใช้แรงงานมีอากาศปวดเมื่อยต้องหาหมอน
กรกฎาคม	530 บาท	อยู่ช่วงใช้แรงงานมีอากาศปวดเมื่อยต้องหาหมอน
สิงหาคม	490 บาท	อยู่ช่วงใช้แรงงานมีอากาศปวดเมื่อยต้องหาหมอน

11. หมวดชำระหนี้

มกราคม	49,250 บาท	เป็นเดือนต้นปีต้องชำระเงินกู้ของออมทรัพย์
กุมภาพันธ์	2,500 บาท	จ่ายดอกเบี้ยเงินออมทรัพย์
มีนาคม	5,800 บาท	จ่ายดอกเบี้ยเงินออมทรัพย์
เมษายน	15,000 บาท	จ่ายดอกเบี้ยเงินออมทรัพย์จ่ายต้นและดอกเบี้ยทุนหมุนเวียน
พฤษภาคม	4,500 บาท	จ่ายดอกเบี้ยเงินออมทรัพย์
มิถุนายน	ไม่มี	/กรกฎาคม ไม่มี/ สิงหาคม ไม่มี

12. หมวดเงินออม

มกราคม	5,300 บาท	สมาชิกคงที่
กุมภาพันธ์	5,300 บาท	สมาชิกคงที่
มีนาคม	5,500 บาท	กลุ่มออมทรัพย์เปิดรับสมาชิกทำให้เงินเพิ่ม
เมษายน	5,500 บาท	สมาชิกคงที่
พฤษภาคม	5,500 บาท	สมาชิกคงที่

มิถุนายน	5,500	บาท	สมาชิกคงที่
กรกฎาคม	7,500	บาท	จัดตั้งกลุ่มใหม่กลุ่มออมทรัพย์เพื่ออาหาร
สิงหาคม	7,500	บาท	สมาชิกคงที่

13. หมวดผ่อนของ

มกราคม	3,070	บาท	ผ่อนทีวี รถมอเตอร์ไซด์
กุมภาพันธ์	3,070	บาท	ผ่อนทีวี รถมอเตอร์ไซด์
มีนาคม	4,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ
เมษายน	4,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ
พฤษภาคม	4,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ
มิถุนายน	4,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ
กรกฎาคม	4,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ
สิงหาคม	7,500	บาท	เพิ่มขึ้นเตรียมเทศกาลสงกรานต์เครื่องเสียง ทีวี คาราโอเกะ

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน และแนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป

4.1 สรุปผลการดำเนินงานของพื้นที่บ้านดง

จากการดำเนินงานมาครบ 1 ปี ของทีมวิจัยบ้านดงเพื่อหารูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดงนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้มากระดับหนึ่งเริ่มเห็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาจากจุดเล็ก ๆ เพื่อสร้างกำลังใจขยายผลสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนต่อไป ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง

• สถานะหนี้สินและเส้นทางหนี้สินของบ้านดง

ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอจายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข หลังจากได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้ จากการศึกษาและเก็บข้อมูลจึงได้ทราบว่ามีจำนวนหนี้สินของคนในชุมชนบ้านดงจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งชี้วัดจาก

- สมาชิก ธกส. ในชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นตัวชี้วัดว่าหนี้สินจะต้องเพิ่มตามมาแทบทุกหลังคาเรือนเป็นสมาชิก ธกส. จะสามารถกู้เงินได้ทั้งเงินสั้นและกู้เงินระยะยาว การยื่นกู้หรือขอกู้ทำได้ง่าย

- ชาวบ้านมีการหมุนหนี้ เช่น ถ้าครบกำหนดส่งหนี้ ธกส. ถ้าไม่มีก็ไปกู้ออมทรัพย์เพื่อส่ง ธกส. เสร็จแล้วก็กู้ ธกส. เพื่อไปใช้ออมทรัพย์หากไม่มีที่กู้ก็ไปกู้เงินนอกระบบร้อยละ 10 - 20 บาทต่อเดือนเพื่อให้ ธกส. เพราะกลัวเสียเครดิต ใช้ ธกส. แล้วกู้มาอีกแต่ต้องกู้มากกว่าเดิมเพราะดอกเบี้ยนอกระบบมันแพงทำให้หนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

- ความอยากได้อะไรก็มีเห็นคนอื่นมีรถยนต์ก็อยากได้อะไรก็มีกับเขาก็กู้เงินมาผ่อนดาวน์เพราะแหล่งเงินกู้มีเยอะ หนี้สินก็เพิ่มขึ้น

- เกิดค่านิยมในทางที่ผิด เช่น ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้ลดการทำงานของคนในบ้านได้น้อยลง ชาวบ้านก็บอกว่าดีไม่น้อย ผลกระทบจากความทันสมัยก่อให้เกิดการเป็นหนี้ขึ้น

- คนส่วนใหญ่กู้เงินมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ เช่น การกู้เงินมาเพื่อเลี้ยงวัวกลับเอามาซื้อมอเตอร์ไซด์ ถ้าเลี้ยงวัวก็จะมีกำไรแต่ซื้อมอเตอร์ไซด์ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกต้องซื้อน้ำมันใส่ เสียภาษี ค่าประกัน อีก

● **เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชน**

- ชาวบ้านไม่รู้จักรักตัวเอง ไม่คิดก่อนมีเพียงความอยากได้ อยากมีเพื่อให้ตัวเองมีความสุขชั่วคราว เนื่องจากความทันสมัยของเทคโนโลยี มีข่าวสารฟังตลอดและชาวบ้านส่วนมากจะทำงานเป็นกลุ่ม ๆ ข่าวสารก็จะแพร่ขยายอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพูดคุย บอกต่อ เช่น การซื้อเครื่องเล่นวีซีดี โทรทัศน์สีจอแบน 25-29 นิ้ว ซึ่งมีอยู่แล้วแต่เป็นเพียงรุ่นเก่าแต่อยากได้ใหม่ เขาโฆษณาว่าเอาทีวีเก่าแลกทีวีใหม่ ผ่อนส่งเป็นรายเดือนก็เอาซึ่งเป็นโรคจิตของชาวบ้าน ด้วยความทันสมัยใคร ๆ ก็อยากมี ไม่มีการบันทึกข้อมูล รายรับ-รายจ่ายของตน ทำให้หนี้สินพอกพูน

- ชาวบ้านเก่งในเรื่องการจัดการหนี้แบบผิดและเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยไม่คิดก่อน เช่น การกู้เงินกลุ่มออมทรัพย์มาใช้เงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหนี้เพิ่มให้ตนเองอย่างไม่รู้ตัว เพราะดอกเบี้ยกลุ่มออมทรัพย์แพงมาก ร้อยละ 2 บาทต่อเดือน เงินกองทุนต้องเสียดอกเบี้ย

- เกิดค่านิยมขึ้นในชุมชน ความอยากได้ทำให้เกิดหนี้ระยะยาวอย่างไม่รู้ตัว เช่น ใกล้เคียงกาลปีใหม่หรือสงกรานต์จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

- การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย กลุ่มออมทรัพย์ก็เป็นแหล่งเงินกู้ที่ใหญ่และ อกส. ก็ปล่อยเงินมาก ได้ขอแค่มีคนค้ำหรือหลักทรัพย์

- ความจำเป็นทางด้านการศึกษาของบุตรทำให้พ่อแม่มีค่าใช้จ่ายสูงจำเป็นต้องไปกู้ยืมให้ลูกศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในยุคนี้หากไม่มีเรียนก็จะไม่มีงานทำ (เป็นความคิดของชาวบ้าน) ไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนพ่อแม่ ๆ ก็ต้องหาเงินให้ลูกหาไม่ได้ก็ต้องกู้ยืมกองทุนต่าง ๆ ทำให้เป็นหนี้

- การลงทุนที่ผิดพลาด การลงทุนไปทำงานต่างประเทศไปแล้วไม่มีงานทำกลับมาเขาก็ไม่คืนเงินให้ หรือสมัครไปแล้วก็โดนนายหน้าโกงหลายครอบครัวติดหนี้เพราะต้องกู้เงินเขาไปแล้ว

- การศึกษาบุตรก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายของบุตร ซึ่งคิดแล้วเฉลี่ยวันละ ไม่ต่ำกว่า 30 บาท(ค่าขนมวันละ 20 ,ค่ารถโดยสารในการเดินทางไปโรงเรียนประมาณ 15 บาท) ซึ่งถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายรายวันที่สูงสำหรับชาวบ้านหาเช้ากินค่ำ หรือบางวันแทบไม่มีรายได้เลย จึงจำเป็นต้องไปกู้ยืมเงินทุนแหล่งต่าง ๆ เพื่อที่จะนำมาให้บุตรของตนเองได้มีการศึกษาที่ดีและทัดเทียมผู้อื่นในสังคม

2. รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านคงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืน

จากการพยายามนำข้อมูลจากการสรุปบัญชีครัวเรือนมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ซึ่งบ้านคงก็ทำได้ดีในระดับหนึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะตามมา โดยมองในด้านค่าใช้จ่ายที่ราคาถูกลงหรือราคาต่ำขึ้นไปหาราคาส่งหรือแพงคือ ผัก ไข่ เนื้อ ต่าง ๆ มีรายจ่ายไม่สูงมากเมื่อเทียบกับหมวดอื่นแต่ก็เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปสู่กิจกรรมได้เร็ว เช่น การปลูกผัก การลดค่าใช้จ่ายในการซื้อ หรือบางคนถึงกับเลิกพฤติกรรมบริโภคไปเลยก็มี เช่น ผักชีเมื่อก่อนเคยใส่หลังจากเห็นข้อมูลค่าใช้จ่ายผักชีรวมเป็นรายปีมีตัวเลขมูลค่าถึงพันกว่าบาทจึงคิดว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่น่าจะสูญเสียถ้าไม่ใส่ผักชีอาหารก็ยังกินได้และอร่อยเหมือนเดิม พฤติกรรมการซื้อสินค้าโดยมีการศึกษาก่อนซื้อมากขึ้น เช่น เมื่อก่อนมีการซื้อไข่ที่ละใบ เมื่อเห็นข้อมูลค่าใช้จ่ายไข่แพงกว่าถ้าซื้อทีเดียวครั้งละ 10 ใบจะถูกกว่า ถึงแม้มันจะไม่ใช่ค่าใช้จ่ายที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้มากแต่ก็ยังดีกว่าไม่ทำอะไรเลย แม้ว่ารายได้ไม่เพิ่มแต่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลดลงก็จะทำให้เงินออมเพิ่มขึ้นซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวิธีการจัดการหนี้สินของบุคคลในบ้านคง

ส่วนกิจกรรมในการปรับโครงสร้างหนี้สินของคนในชุมชนยังทำได้ยากเพราะเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ยังไม่เข้มข้น อีกทั้งทีมยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก แต่กิจกรรมที่ทีมในพื้นที่ได้ลองทำซึ่งเป็นกิจกรรมที่ค่อย ๆ ทำจากคนกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนนั้นก็คือ กลุ่มออมทรัพย์ โดยทีมหวังเพื่อให้กลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยปรับโครงสร้างหนี้ของคนในชุมชนบ้านคง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ที่ทีมได้สร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้คนที่เป็หนี้สามารถบรรเทาหนี้ ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย รวมทั้งการช่วยเหลือกันภายในชุมชนไม่ต้องให้คนที่เป็หนี้ไปกู้แหล่งเงินกู้ที่อื่น ซึ่งไม่เหมือนกับกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่ในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มเพราะกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นมาไม่มีกรเก็บดอกเบี้ยสำหรับผู้กู้ ไม่คืนดอกเบี้ยให้สำหรับผู้ออม เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งมาเพื่อช่วยเหลือกัน จริง ๆ ทีมเองก็ยังหวังว่าในอนาคตหากกลุ่มออมทรัพย์นี้ได้มีเงินหมุนเวียนมากขึ้นคนออมมากขึ้นคนกู้มากขึ้นก็จะส่งผลกระทบไปยังกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 3 กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนให้ปรับดอกเบี้ยลดลง เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนจริง ๆ เหมือนกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ แต่กิจกรรมที่ทำนี้เป็นกิจกรรมที่เห็นผลได้ชัดต้องใช้เวลาในการขับเคลื่อนหลายปี ซึ่งทีมเองก็ต้องพยายามที่จะทำต่อไป และอีกกิจกรรมที่ทีมคิดว่าน่าจะช่วยปรับโครงสร้างหนี้ให้กับคนในชุมชนบ้านคงได้ก็คือ การจัดตั้งร้านค้าชุมชน จากข้อมูลในบัญชีครัวเรือนในช่วยค่าใช้จ่ายที่มามีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง และมีราคาสูงในชุมชน ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะสร้างร้านค้าในชุมชนขึ้นมา โดยได้นำเสนอข้อมูลค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในคนในชุมชนได้รับรู้ในเวทีประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน โดยกิจกรรมนี้จะมีการจัดทำในปีที่ 2 ของโครงการวิจัย

ผลการดำเนินงานใน 1 ปี ทำให้ได้ทีมพื้นที่และสมาชิกบ้านดงได้ทราบสถานการณ์และสถานะหนี้สิน ปัจจุบันเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชน ตลอดจนเริ่มเกิดรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินในระดับครัวเรือนและขยายสู่ในระดับชุมชนในที่สุด แต่ทีมพื้นที่ยังคิดว่ายังอ่อนทักษะในเรื่องของการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งอยากให้สมาชิกทุกคนสามารถแตกยอดกระบวนการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นให้หลากหลายขึ้น อาจไม่ใช่เพียงแค่การปลูกผัก หรือลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบางตัว คิดว่าน่าจะมีกิจกรรมรูปแบบอื่นที่จะมาเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การคิดวิเคราะห์แสดงความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการหนี้สินบ้านดงต่อไป จึงได้มีการวางแผนกิจกรรมในการดำเนินงานช่วงต่อไปที่จะช่วยงานผู้คนที่ชุมชนเพื่อนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ได้จากคนกลุ่มหนึ่งมาใช้ประโยชน์ต่อคนในชุมชนเพื่อปรับโครงสร้างหนี้สินของคนในชุมชนให้ได้ในที่สุด

4.2 บทเรียนจากการดำเนินงานของพื้นที่บ้านดง

จากการที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา บ้านดงดำเนินงานในพื้นที่มาครบ 1 ปี คือ ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2548 – 30 มิถุนายน 2549 ในช่วง 6 เดือนแรกกระบวนการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ให้น้ำหนักที่การหนุนเสริมจากทีมกลางเป็นหลัก และเน้นการทำบัญชีครัวเรือนนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป พอเริ่มเข้าสู่การดำเนินงาน 6 เดือนหลังทีมพื้นที่ได้ระดมความคิดเห็นและวางเป้าหมายการดำเนินงานในระยะต่อไปร่วมกัน และทำให้ทุกคนเห็นจังหวะก้าวที่ชัดเจนตรงกัน

การดำเนินงานในพื้นที่บ้านดงถือว่าได้ผลในระดับหนึ่ง ทั้งนี้มีปัจจัยหลายอย่างส่งผลให้ทีมบ้านดงสามารถขับเคลื่อนงานวิจัยไปข้างหน้าและพร้อมที่จะลงมือทดลองถูกผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของพื้นที่บ้านดง มีดังนี้

ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานในพื้นที่บ้านดง

- การยอมรับรูปแบบบัญชีครัวเรือนของบ้านสามขา

เพราะว่ารูปแบบบัญชีของบ้านสามขาดูแล้วเข้าใจเร็วการจดบันทึกก็ง่ายเพราะว่ารูปแบบของเขาทำแยกออกเป็นหมวดหมู่เวลาสรุปก็ง่าย เวลาทำก็แค่จดตัวเลขที่จ่ายเท่านั้นว่าแต่ละวันเราจ่ายอะไร ไม่ต้องมานั่งเขียนรายการให้ยุ่งยากทำแล้วไม่เบื่อ เด็ก ๆ ก็จดได้ ไม่เหมือนกับครั้งแรกที่บ้านดงทำกัน ตอนนั้นยังไม่ได้แยกหมวดหมู่ต้องมานั่งจดทุกอย่างทำให้เบื่อหน่ายเร็วที่ว่าเบื่อหน่าย ก็เพราะว่าเวลาสิ้นเดือนแล้วมาสรุปมันทำให้ล่าช้าล้าสน แต่พอทำตามรูปแบบของบ้านสามขาแล้วมันเห็นชัดเจนขึ้นที่ว่าชัดเจนคือว่าเวลาสรุปแล้วมันเห็นว่าติดลบในหมวดไหนหมู่ไหนและรายรับก็รู้เลยว่าเราได้จากอะไร ได้มาอย่างไร มันทำให้เรามองเห็นตัวเลขได้ชัดเจนเลยว่าเรารวมรายรับ รายจ่ายในแต่ละวันได้เลยไม่ต้องมานั่งคิดรวมสิ้นเดือนเพราะว่าแต่ละคนก็จะรวมรายรับ รายจ่ายของแต่ละครอบครัวมากันเอง แล้วก็มาให้หัวหน้าทีมดูว่าทำอย่างนี้ถูกต้องหรือเปล่าเพื่อให้กับหัวหน้าทีมสรุปของแต่ละเดือนเท่านั้น

- เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีราคาถูกนำไปสู่กิจกรรมที่ทำได้

ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งของทีมที่เห็นว่าค่าใช้จ่ายที่ราคาถูก สิ่งที่น่าสนใจคือสิ่งที่ดึงดูดใจสมาชิกได้ เพื่อที่จะนำไปสู่กิจกรรมที่ง่าย ๆ และรวดเร็วเห็นผลได้ทันใจ ทำให้สมาชิกเห็นผลประโยชน์และอยากร่วมทำกิจกรรมต่อไป

- มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน คือ การทำงานเป็นทีม

นักวิจัยได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำงานตามหมวด เพื่อไปติดตามการทำงานของหมวดไหน หมวดนั้น ได้ปัญหาอะไรมาก็มาพบปะกัน การพูดคุยปรึกษากันจะพูดกันเรื่อย ๆ ไม่จำกัด อยู่ที่ไหนก็พูดกันที่นั่น ทีมต้องมีการรับทราบข้อมูลเท่า ๆ กัน และต้องเปิดเผยข้อมูลที่ได้มาให้ทราบโดยทั่วกันไม่ปิดเป็นความลับอยู่แต่เพียงผู้เดียว

หมวด 1 ลุงอินแก้ว

ลุงอินแก้วได้ทำการติดตามดูแลสมาชิกในกลุ่มของลุงอินแก้วโดยการไปเยี่ยมเยียนทักทายพูดคุยไปเรื่อย ไม่จำกัดวันเวลาสถานที่ เจอที่ไหนก็พูดคุยกันได้ทุกวัน พูดช้าบ่อย ๆ ลุงอินแก้วจะเดินไปทั่วหมู่บ้านไม่เฉพาะกลุ่มของตัวเอง ทำให้ลุงอินแก้วทราบการตอบรับจากชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

บางคนมีการเปลี่ยนแปลงโดยลุงอินแก้วสังเกตว่ามีการเปลี่ยนมาใช้ทรานซิสเตอร์แทนเครื่องเสียงอันใหญ่ ๆ เยอะขึ้น เสียงเพลงจากเครื่องเสียงที่เคยเปิดแข่งกันแต่ละบ้านลดน้อยลง

ลุงอินแก้วจะไม่เน้นที่กลุ่มคนเข้าร่วมแต่จะเน้นที่กลุ่มคนที่ไม่เข้าร่วม ซึ่งส่วนใหญ่จะถามตลอดว่าอยากเข้าไปร่วมด้วยไหม ?

ทีมพื้นที่กำลังหาแบบอย่างที่ดีเห็นเป็นรูปธรรม คือ ชาวบ้านบางคนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลังจากทำบัญชีครัวเรือน ยกตัวอย่างเช่น นางเอียง อุดกันทา เป็นหนึ่งกลุ่มออมทรัพย์อยู่ แต่เห็นว่าดอกเบี้ยสูงจึงพยายามหาเงินมาใช้คืนทั้งต้นทั้งดอก โดยลูกป่าเอียงส่งเงินมาให้ทุกเดือนกำลังพยายามส่งทุกเดือนให้หมดแล้วจะไม่ไปกู้มาอีก จากเคยฟุ่มเฟือยก็ประหยัดขึ้น หาของป่า หาปลากินเองตลอด และจะใช้จ่ายซื้ออาหารวันละไม่เกิน 7 บาท และยังได้ขอให้ลุงอินแก้วไปพูดคุยให้สามีฟังเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินและการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งสามีก็เข้าใจและเห็นด้วย ตอนนี้สามีหาของป่ามากขึ้นจากเดิมเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว

ในหมวด 1 ไม่ค่อยพบปัญหา เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่อยากแก้ไขปัญหานี้สินของตัวเองอยู่แล้วแต่เราต้องทำเป็นตัวอย่างให้ลูกทีมดูด้วย อย่างตัวเองเคยสูบบุหรี่ก็ต้องค่อย ๆ ลดลงและอาจเลิกสูบได้ในที่สุด

หมวด 2 อ้ายพรชัย

ในหมวด 2 มีคนเข้าร่วม 9 คน สมาชิกส่วนใหญ่เข้าร่วมโดยการได้รับการบอกเล่าจากปากต่อปากทำให้อยากเข้าร่วม อ้ายพรชัยได้นำสมุดไปแจกและติดตามพูดคุย 2 อาทิตย์ต่อ 1 ครั้ง โดยจะให้ทุกคนทำบัญชีครัวเรือนตามแบบที่ตัวเองถนัด

ตนเองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนเพราะที่บ้านเป็นร้านขายของ บางคนมาซื้อของก็จะมาบอกเล่าให้ฟังว่าทำแล้วดีรู้อะไรจำเป็นซื้อหรือไม่จำเป็น ชาวบ้านประหยัดขึ้นมาก บางคนเคยซื้อขนมให้ลูกเยอะตอนนี้ซื้อน้อยลงและมีการสอนลูกให้รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด

สมาชิกในหมวด 2 ทำมาได้ระยะหนึ่งยังไม่เคยได้ยินใครบอกว่าจบดีแล้วพอใจ ทุกคนยังคงทำไปเรื่อย ๆ และคนที่ยังไม่เข้าร่วมก็ไม่มีใครที่จะคัดค้านหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ มีคนอยากเข้าร่วมอีกมากแต่มีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ

หมวด 3 ผู้ใหญ่หลาน

มีการนำสมุดไปแจกและติดตามเป็นระยะโดยการไปพูดคุยทักทายตามบ้านสมาชิกในกลุ่ม มีตัวอย่างของชาวบ้านในหมวด 3 ที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างชัดเจน คือ นางเล็ก รัตนภรณ์ ซึ่งเล่าให้ฟังว่าตัวเองให้ลูกคนโตจตุรชัยรับรายจ่ายทุกวันและเอามานั่งพูดคุยกันในครอบครัว บางทีก็ท้อใจบ้างเวลาที่เห็นตัวเลขรายจ่ายเยอะกว่ารายรับแต่ก็ทำมาตลอดอย่างสม่ำเสมอ แม้วันไหนลืมจดต้องกลับมาทบทวนคิดให้ได้ว่าใช้จ่ายอะไรไปบ้าง หลังจากทำบัญชีครัวเรือนครอบครัวรู้จักประหยัดมากขึ้น อย่าง ลูกทั้ง 2 คน ค่าขนมวันละ 10 กว่าบาท ตอนนี้ค่าขนมลดลง เพราะบอกให้ลูกลดค่าขนมลงและ ลูก 2 คนจะแข่งกันว่าวันนี้ใครใช้เงินน้อยกว่ากันถ้าใครใช้เยอะกว่าอีกวันเขาจะพยายามลดลงให้น้อยกว่า

หมวด 4 นายนิพนธ์

นำสมุดไปแจกให้สมาชิกแล้วใช้การติดตามคู่สมาชิกคล้าย ๆ กับทีมพื้นที่คนอื่น ๆ โดยจะทิ้งช่วงระยะเวลาไปเยี่ยมบ้านสมาชิกสักพัก ตั้งแต่ทำมาไปติดตามได้ประมาณ 2-3 ครั้ง บางครั้งเจอตามถนนก็พูดคุยไต่ถามกันบ้าง ส่วนใหญ่ทำบัญชีครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอแต่บางคนก็มีท้อใจบ้าง ในส่วนของตัวเองจะให้ลูกจดให้ทุกเย็น หรือบางวันก็จะให้ภรรยาจดให้โดยตัวเองจะคอยบอก ทำมาสักพักทำให้เรารู้ว่าเราควรประหยัดสิ่งไหนบ้างและเห็นรายจ่ายที่ออกไปทุกวัน ๆ

หมวด 5 พี่วัลย์วรรณ

หมวดนี้ค่อนข้างหนักใจเพราะสมาชิกเป็นกลุ่ม "ก๊อตอามี" คือกลุ่มที่ดื่มเหล้าทุกวันมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีคนเข้าร่วมประมาณ 10 คน ใช้การติดตาม 2 อาทิตย์ต่อ 1 ครั้ง โดยเริ่มแรกมีการแจกสมุดให้สมาชิกไว้ทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งตนได้ทำแบบตารางไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่ทุกคน และได้มีการอธิบายการบันทึกรายรับรายจ่าย เวลาติดตามจะเรียกทุกคนให้มารวมกันใครมีปัญหาไม่เข้าใจให้ถามได้เต็มที่และให้ชาวบ้านในกลุ่มคอยติดตามกันเองด้วย

ผลจากการติดตามมาระยะหนึ่งพบว่าส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น บางคนหันมาปลูกผักกินเอง หรือ บางคนที่เคยดื่มเหล้าทุกวันก็มาบอกว่าเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้ซื้อดื่มแล้วเพราะสิ้นเปลือง แต่ไปดื่มกับคนอื่นแทน เป็นต้น ซึ่งทีมเองก็ไม่แน่ใจว่าดีขึ้นหรือไม่ แต่อย่างน้อยเขาก็รู้ว่าสิ่งไหนเป็นสิ่งที่สิ้นเปลืองสำหรับเขาและพยายามลดมันลง

บางคนบอกว่าการทำบัญชีครัวเรือนเป็นการปลูกฝังการรู้จักใช้จ่ายให้ลูก ๆ เพราะจะเอาบัญชีครัวเรือนมานั่งคุยกับสมาชิกในครอบครัวทุกเย็น ค่าใช้จ่ายของใครเยอะก็ให้พยายามลดลง

ส่วนใหญ่จะให้ลูกจดแทนเพราะบางคนสายตาไม่ค่อยดี , บางคนเขียนหนังสือไม่ได้ ฯลฯ ซึ่งทางทีมพื้นที่ได้มีการชมเด็กว่าลายมือสวย ให้เด็กมีกำลังใจในการทำต่อไป

ในหมวด 5 ยังมีคนอยากเข้าร่วมอีกประมาณ 10 กว่าหลังแต่เนื่องจากงบประมาณมาจำกัดจึงไม่สามารถให้เข้าร่วมได้ แต่ทางทีมพื้นที่ได้แนะนำให้ลองทำบัญชีครัวเรือนดูเพื่อให้เขาารู้ตัวเอง

- **ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อหัวหน้าโครงการ**

การทำงานของบ้านดงจะประสบความสำเร็จได้ยากถ้าหากงานนั้นปราศจากลุงอินแก้ว ซึ่งลุงอินแก้วเองถือว่าเป็นผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำอย่างเป็นทางการของคนในชุมชนบ้านดง แต่ที่น่าสนใจคือความศรัทธาที่คนในชุมชนบ้านดงมีต่อลุงอินแก้วนั้นมากล้น หากโครงการใดที่ลุงอินแก้วและเป็นการนำด้วยลุงอินแก้ว คนในชุมชนจะไม่มีทางเลือก พร้อมที่จะทำตามด้วยปราศจากคำถามใด ๆ โดยชาวบ้านคิดว่าสิ่งที่ลุงอินแก้วทำนั้นดีแล้ว ถูกต้องแล้วเราต้องปฏิบัติตาม

จากการบอกเล่าของทีมกันเองบอกว่าลุงอินแก้วเป็นผู้ที่เสียสละในการทำงานเพื่อชุมชนสูง เห็นแก่ส่วนร่วมมากกว่าส่วนตนซึ่งลุงอินแก้วเองฐานะทางครอบครัวเป็นคนที่ยากจนคนหนึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมีแต่ที่ปลูกบ้านเล็กน้อยเท่านั้น แต่ก็มีใจที่เสียสละที่จะช่วยงานชุมชนอย่างจริงจัง โดยไม่เคยคิดสิ่งตอบแทนใด ๆ นี่แหละที่ทีมคิดว่าศรัทธาที่เกิดจากชาวบ้านต่อลุงอินแก้ว

- **องค์ประกอบของทีมที่เหมาะสม**

ทีมของบ้านดงเองเป็นทีมที่เคยทำงานวิจัยแล้วประสบผลสำเร็จมาครั้งหนึ่งแล้ว ถือว่าทีมมีทุนในการทำงานชุมชนที่ดี และบทบาทหน้าที่ของทีมต่อชุมชนก็มีความสำคัญมาก ซึ่งทีมวิจัยบ้านดงมีทีมทั้งหมด 5 คน แต่ละคนล้วนเป็นผู้นำชุมชนที่มีบทบาทที่สำคัญในชุมชนทั้งนั้น ได้แก่

1. นายหลาน วงศ์กา มีบทบาทในชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้าน
2. นางวิลาวรรณ เทพอุดม มีบทบาทในชุมชนคือ รองนายก อบต.
3. นายพรชัย อุดกันทา มีบทบาทในชุมชนคือ ส.อบต.
4. นายพล เปียงฟู มีบทบาทในชุมชนคือ ส. อบต.
5. นายอินแก้ว เรือนปานันท์ มีบทบาทในชุมชนคือ เป็นผู้นำตามธรรมชาติ

- **การนำบุคคลตัวอย่างจากบ้านสามชามบอกเล่าประสบการณ์**

ในการทำบัญชีครัวเรือนนั้นสามารถสร้างความสนใจและกระตุ้นความรู้สึกของคนที่เข้าร่วมเวทีให้เกิดความรู้สึกร่วมได้เป็นอย่างดี มีชาวบ้านหลายคนที่น่าสนใจเมื่อได้ฟังเรื่องราวของลุงสมวรหลายคนได้ขบคิด และมีกรบอกต่อทำให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ สนใจเข้าร่วมเวทีมากขึ้น

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในพื้นที่บ้านดง

◆ ข้อจำกัดด้านเวลา

สมาชิกในชุมชนเองมีอาชีพรับจ้าง และเกษตรกรรม ทำให้เวลาว่างไม่ตรงกัน การจะจัดเวทีของ ทีมก็ต้องหาวันและเวลาที่สมาชิกที่เข้าร่วมมีเวลาที่ตรงกัน อีกส่วนหนึ่งก็คือว่าถ้าอยู่ในช่วงฤดูทำนา การทำงานในพื้นที่ การจัดเวทีพูดคุยกันแทบจะทำได้เลย ทำให้การทำงานล่วงช้าไปบ้าง

◆ ทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรม

ทีมพื้นที่เองยังขาดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่กิจกรรมที่แปลกใหม่ในชุมชน

◆ บัญชีครัวเรือนเปรียบเหมือนยาขม

บัญชีครัวเรือนเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ และใช้เวลามาก หลายคนคิดเสียเวลาที่จะต้องทำ นี่ก็เป็นความคิดสำหรับคนที่ไม่เห็นประโยชน์ของบัญชีครัวเรือน ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของทีมที่จะหาวิธีการชักชวนให้คนมาร่วมทำบัญชีครัวเรือนและเห็นประโยชน์ของบัญชีครัวเรือน

4.3 แนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน	● เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน อุปสรรค/โอกาสของรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน (SWOT Analysis) เพื่อค้นหาทางเลือกในการดำเนินการที่เป็นได้มากที่สุด ● เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ (Stakeholder)	1 เดือน (เดือนที่ 1)	■ รูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินที่ชุมชนมีความเห็นพร้อมกันว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการมากที่สุด ■ รายนามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ชุมชนมีความเห็นพร้อมกันว่าควรเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน
2. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	● เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/ วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ● เพื่อเสริมทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เข้มข้นขึ้น	12 เดือน	■ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เข้มข้นขึ้นเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการจัดการหนี้สินต่อไป ■ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
3. ดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	● เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สิน	8 เดือน	■ ทราบผลการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ชุมชนร่วมกันคิด
4. เวทีสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน	● สรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 2 เพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอต่อสาธารณะชน	1 เดือน	■ ร่างรายงานผลการศึกษาที่จะนำเสนอต่อสาธารณะชน
5. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน	● เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน ● สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2	1 เดือน (เดือนที่ 12)	

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานจะแบ่งออกเป็น 5 กิจกรรมหลัก คือ

1. เวทีทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน อุปสรรค/โอกาส ของรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน (SWOT Analysis) เพื่อค้นหาทางเลือกในการดำเนินการที่เป็นได้มากที่สุด และเพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ

2. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน และเพื่อเสริมทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เข้มข้นขึ้น

3. ดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่ และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สิน โดยทีมวิจัยเป็นผู้กำหนดกิจกรรมขึ้นเองโดยอาศัยฐานข้อมูลจากการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา (ในระหว่างการดำเนินงานสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมได้ตามสถานการณ์และความเหมาะสม)

4. เวทีสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน สรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 2 เพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอต่อสาธารณชน

5. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณชน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2

กิจกรรมการดำเนินงานดังกล่าวจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัยพื้นที่ทุกคนเป็นหลัก ทั้งนี้ยังคงอาศัยเครื่องมือ “เวที” เพื่อเป็นพื้นที่ให้ทุกคนได้หารือ สร้างความเข้าใจที่ตรงกันและเพื่อให้การเคลื่อนไหวมีความสม่ำเสมอและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดงต่อไป

แผนกิจกรรมย่อย

➤ ร้านค้าชุมชน

หลักการและเหตุผล

สินค้าที่จำเป็นและสินค้าที่ชาวบ้านในบ้านดงใช้ประจำส่วนใหญ่คือ ผงซักฟอก น้ำมันพืช น้ำมัน ล้างจาน ลักษณะพฤติกรรมกรซื้อของชาวบ้านจะซื้อสินค้าในขนาดเล็ก เช่น ผงซักฟอกก็จะซื้อถุงขนาดเล็ก ถุงละ 10 บาท น้ำมันพืชก็จะเป็นน้ำมันพืชขนาดเล็กขวดละ 12 และ 20 บาท จากการสำรวจข้อมูลราคาสินค้าประเภทนี้พบว่าถ้าซื้อสินค้าขนาดใหญ่จะราคาถูกกว่าขนาดเล็กและได้ปริมาณมากกว่าราคาสินค้าขนาดเล็กในชุมชนเป็นสินค้าที่มีราคาสูงเพราะเกิดจากการคิดกำไรของร้านค้าปลีกในชุมชน

และสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงก็คือ ปุ๋ยที่ใช้ในการเกษตร พฤติกรรมกรซื้อปุ๋ยของชาวบ้านจะต่างคนต่างซื้อทำให้ราคาของปุ๋ยสูงถึงกระสอบละ 500 บาท โดยมีชาวบ้านบางรายที่ผ่อนชำระก็จะซื้อปุ๋ยในราคา 520 บาทโดยเฉลี่ยครัวเรือนหนึ่งจะใช้ปุ๋ยในการทำเกษตรถึง 3 กระสอบ ซึ่งค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเท่ากับ 1,500 บาท ซึ่งถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง

และจากข้อมูลการทำบัญชีครัวเรือนข้อมูลค่าใช้จ่ายค่าอาหารและของใช้ก็ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงเช่นกัน จากในรอบ 8 เดือน มียอดค่าอาหารถึง 102,064 บาท และของใช้ 25,218 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้ถือว่าเป็นรายได้ของร้านค้าปลีกที่ขายของในชุมชนโดยที่ชาวบ้านผู้ซื้อไม่ได้รับผลประโยชน์รวมใด ๆ เลย จึงเป็นเหตุให้ทีมวิจัยคิดขึ้นมาว่า “ถ้ามีร้านชุมชน จะทำให้ชาวบ้านซื้อของในราคาถูกขึ้น และได้ปันผลจากการซื้อของตัวเอง” และยังคงก่อให้เกิดพลังการรวมกลุ่มในการต่อรองราคาของป่ากับพ่อค้าคนกลางในชุมชนที่เข้ามาซื้อของป่าในชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชาวบ้านสามารถซื้อสินค้าในราคาถูก และก่อให้เกิดรายได้จากการรับเงินปันผลของร้านค้าชุมชน
2. เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ร้อยคนในชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. หนี้สินของชาวบ้านลดลงเนื่องจากการซื้อสินค้าราคาถูก
2. ชาวบ้านมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากเงินปันผลและจากการทำสินค้าของตนเองมาฝากขายที่ร้านค้าชุมชน
3. เกิดพลังการขับเคลื่อนงานทั้งชุมชนในการจัดการร้านค้าชุมชนร่วมกัน
4. เกิดการพูดจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การจัดการหนี้สิน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

1. เปิดเวทีประชาคมชี้แจงกิจกรรมเพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมาย
2. เวทีเรียนรู้ร้านค้าชุมชนต้นแบบ(ศึกษาดูงาน)
3. เวทีแลกเปลี่ยนหลังจากเรียนรู้ร้านค้าชุมชนต้นแบบ
4. เวทีหารือเพื่อจัดตั้งร้านค้าชุมชน สถานที่ โครงสร้างกรรมการ รูปแบบ เงื่อนไขต่างๆ
5. เวทีประจำเดือน ประชุมกรรมการสรุปข้อมูล สรุปยอดขายสินค้าแต่ละเดือนให้กับสมาชิก

➤ กลุ่มออมทรัพย์

หลักการและเหตุผล

จากข้อมูลในบัญชีครัวเรือนแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการออมของชาวบ้านบ้านดงมีน้อยมากซึ่งโดยเฉลี่ยมียอดเงินออม 20 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือนแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนยังขาดจิตสำนึกและพฤติกรรมการออมเงิน ส่วนใหญ่คิดเพียงว่าการลดรายจ่ายและการหารายได้เพิ่มคือการแก้ไขปัญหานี้สิน แต่มองข้ามการออมซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินในครัวเรือนได้เช่นกัน ประกอบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในเรื่องของการชำระหนี้กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 2 ต่อเดือน (รวมร้อยละ 24 ต่อปี) ทำให้ชาวบ้านหลายคนได้รับความเดือนร้อน

จากสถานการณ์ดังกล่าวที่มิวิจัยจึงคิดริเริ่มตั้ง "กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร" ขึ้น ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2549 ปัจจุบันมีเงินอยู่ประมาณ 5,000 บาท โดยมีสมาชิกเป็นเป็นคนที่ทำบัญชีครัวเรือน 27 คน กิจกรรมของกลุ่มมีการปล่อยกู้และออมเงินโดยไม่มีคิดดอกเบี้ย เป็นกิจกรรมที่มุ่งช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือนร้อนอย่างแท้จริงไม่ได้หวังผลประโยชน์ส่วนตนและเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน

ในแผนงานระยะต่อไป กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรน่าจะเป็นประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้าน โดยที่มิวิจัยเห็นว่ากิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรยังขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ จึงอยากให้อีกกิจกรรมนี้เป็นตัวหนึ่งที่จะเชื่อมร้อยคนในชุมชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการหนี้สินต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษารวมแก่คนในชุมชน
2. เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน
3. เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการหนี้สินในชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดกลไกการจัดการหนี้สินในชุมชน
2. ชุมชนเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

บทเรียนจากทีมพื้นที่

ลุงอินแก้ว เรือนปานันท์ หัวหน้าโครงการ

การทำวิจัยเรื่องหนี้สินและการทำความเข้าใจกับชาวบ้านเป็นงานที่ยากมาก บางคนพูดว่าผมประหยัด เวลาผมเดินไปทางไหนเขาจะพูดกันว่า “ลุงว่าบ้ามาแล้ว” แต่บางคนก็ชอบคุณที่นำโครงการมาให้พวกเขารู้จักตัวเองมากขึ้น

บางครั้งตัวผมเองก็คิดเสมอว่าสักวันหนึ่งปัญหาคงเกิดขึ้นกับหมู่บ้านของผม เพราะผมมองเห็นกลุ่มเงินต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านแต่ละกลุ่มที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านกู้เพื่อกลุ่มจะได้มีเงินปันผลมาก ๆ แต่คนที่กู้ไม่รู้ว่าจะต้องกู้เงินหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ เพื่อนำมากลบหนี้ก้อนเก่า คนที่ได้ผลประโยชน์คือคนที่มียุทธศาสตร์เข้ากลุ่มเพื่อกินดอกเบี้ย แต่คนจนส่วนมากยังไม่รู้ตัวเองเลย สักวันหนึ่งคนพวกนี้คงจะจนปัญญาถ้าไม่ได้รับการเรียนรู้ และอาจต้องถึงกับขายที่ขายบ้านเพราะทุกคนอยากมีเงินอยากมีหน้าตา สุขเกิดจากการมีทรัพย์สิน ช่างม้าเมียมึงแก้วเงินทองเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน กระทั่งหลายคนบอกว่า “เงินคือแก้วสารพัดนึก เงินคือเทพเจ้า คกใส่หิน ๆ ว่าแยก คกใส่หญ้า ๆ คาย คกใส่ควายเป็นลาน คกใส่บาปเป็นบุญ” เพราะอย่างนั้นทุกคนเลยหลงตัวเอง อยากได้ทุกสิ่งทุกอย่าง เลยทำให้เป็นหนี้สินแทบเอาตัวเองไม่รอด

ดังนั้นเราจึงต้องทำให้ทุกคนรู้จักตัวเองโดยใช้งานวิจัยหนี้สินเป็นเครื่องมือ ซึ่งได้ทำร่วมกับบ้านสามขาและอีก 4 พื้นที่ หลังจากทำมาได้ระยะหนึ่งทีมพื้นที่ได้พบปัญหา เช่น บางคนบอกว่าจืดแล้วเห็นรายจ่ายรายรับทำให้ตกใจ ท้อใจไม่อยากจด ทางทีมพื้นที่ก็อธิบายว่าถ้าไม่จดเราจะไม่รู้เลยว่าเรามีเงินเข้าออกเท่าไร บางคนถึงกับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เช่น บางคนเคยกินเคี้ยวก็ยกกลับตัวเองมาเป็นคนดี เลิกกินเลิกเที่ยว หลายคนรู้จักการใช้จ่ายอย่างประหยัดขึ้น แต่บางคนก็ยังทำ ปฏิบัติตัวเหมือนเดิมหรือบางคนพูดว่าการทำบัญชีครัวเรือนแล้วเราจะได้อะไร แต่พวกเรา ก็พยายามบอกถึงเหตุผลให้เขาู้และเข้าใจ

ส่วนปัญหาในการทำงานของทีมพื้นที่ที่พบคือ ทีมพื้นที่ต้องทำงานมากขึ้น ต้องคอยดูแลคนที่เข้าร่วมเรียนรู้กับเรา ทีมพื้นที่มีแบ่งกลุ่มทำงาน 5 กลุ่ม คือจะมีทีม 5 คน และแบ่งกันทำงานในกลุ่มของแต่ละคนหัวหน้าแต่ละกลุ่มต้องมาพูดคุยกันบ่อยขึ้น เมื่อกลุ่มใดมีปัญหาเราจะมาพูดคุยกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหา

บางคนก็เข้าใจแต่บางคนก็ไม่เข้าใจทีมพื้นที่ต้องพยายามอธิบายว่าเราสามารถลดสิ่งที่ไม่จำเป็นในครัวเรือนได้ งานนี้ยอมรับว่าเป็นงานที่เห็นผลช้าเพราะจะต้องทำให้ใครสักคนขึ้นมาเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านเห็น และทางทีมพื้นที่ก็ควรจะต้องสร้างคนขึ้นมาให้เป็นตัวอย่าง ต้องพัฒนาบุคคลให้เห็นเป็นรูปธรรม อย่างผมเคยสูบบุหรี่ก็จะต้องไม่สูบบุหรี่ ก่อนที่เราจะพัฒนาคนอื่นต้องพัฒนาตัวเองก่อน ผมว่าต้องสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านมากขึ้นและสร้างความคิด ทุกวันนี้ชาวบ้านเห็นว่าเข้าออกทรัพย์สินเพื่อ

หวังกินดอก อีกส่วนหนึ่งหวังเพื่อกุ แต่ไม่รู้ตัวเลยว่ามันทำให้ยากจนลง การทำวิจัยโครงการหนี้สินครั้งนี้ ชาวบ้านเริ่มตื่นตัวบางส่วน ผมคิดว่าถ้าโครงการนี้มาช้ากว่านี้ชาวบ้านคงจะกลายเป็นคนจนเพิ่มขึ้น

อ้ายพรชัย อุดกันทา

ชุมชนบ้านดงแต่ก่อนนั้นนิยมปฏิบัติตนตามความเคยชินแบบเดิมไม่มีการศึกษาหาข้อมูลภายนอก หลงปฏิบัติตามความเชื่อไม่มีการแก้ไข ชอบเห่อไปกับสังคมใหม่แบบฟุ่มเฟือยไม่มีการประหยัด ชุมชนไม่ค่อยจะรู้จักตนเอง มัวหลงกับวัฒนธรรมต่างชาติ

ผู้นำแต่ละคนในชุมชนพยายามกระตุ้นหรือเชื่อมโยงสมาชิกอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในตัวของผู้นำว่ามีความสามารถที่จะเสริมและชี้แนะถึงผลดีผลเสียของหนี้สินตามมา

ต่อผลการที่คาดหวังไว้ นั่นคือวัตถุประสงค์และเป้าหมายเป็นไปตามความคาดหวังเพราะผู้ที่เข้าร่วมโครงการมีกิจกรรมร่วมกันเสมอต่อบทบาทในการวิจัยเรื่องหนี้สินเชิงบูรณาการ ผู้ที่เข้าร่วมโครงการได้จัดทำบัญชีครัวเรือนและแต่ละครั้งที่ผ่านมามีคนมาพูดให้ฟังว่าการที่เราสำรวจบัญชีครัวเรือนแล้วรู้สึกดีว่าแต่ละวันแต่ละเดือนเรายังมีเก็บเท่าไรก็ได้รู้เลยว่า รายจ่ายและรายรับสมดุลกันหรือเปล่าและมันยังทำให้ทุกคนได้รู้จักตนเองมากขึ้นว่าสิ่งไหนจำเป็นต้องซื้อสิ่งไหนไม่จำเป็นต้องครอบครั

ผู้ใหญ่หลาน วงค์กา

การวิจัยชาวบ้านที่มีขึ้นในหมู่บ้านการทำบัญชีครัวเรือนกับชาวบ้านนั้น เสียงสะท้อนจากชาวบ้านหลายคนบอกว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อครอบครัวมาก ทำให้รู้ค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร, เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งตัว บ้านที่บัญชีครัวเรือนเดือนแรกเห็นรายจ่ายมากกว่ารายได้ก็ทำให้สามีที่ไปทำงานหาเงินตกใจจึงได้พูดกลับมาพูดกันในครอบครัวและช่วยกันลดรายจ่าย ทำให้สามีมีความรู้สึกดีที่ลูกและเมียช่วยกันลดรายจ่ายได้ทำให้มีกำลังใจทำงานและเก็บเงินออมไว้ใช้หนี้ต่อไป และคงจะไม่สร้างหนี้อีกแล้ว และจะทำบัญชีครัวเรือนตลอดไป

ขอขอบคุณงานวิจัยเป็นอย่างมากที่ทำให้บ้านดงเริ่มรู้ตัว และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้หลายครอบครัว ทำให้รู้จักออมและทำให้ชาวบ้านที่กู้เงินนอกระบบตื่นตัวกับปัญหาหนี้สินของตัวเองมากขึ้น ถ้าทำไปหลาย ๆ ปีชาวบ้านคงจะมีเงินเก็บแน่นอน บางคนพบเพื่อนในวงเหล้าก็ไม่ร่วมวงเหมือนเคย ทำให้คนบ้านดงเป็นคนดีมีศีลธรรมกันมากขึ้น

ส่วนการทำงานของทีมงานที่ทุกคนช่วยกันทำงานเป็นอย่างดี ทำงานด้วยความสบายใจ

วิสัยวรรณ เทพบุตร

หลังจากบ้านดงได้ทำงานวิจัยเรื่องลดเหล้าในงานศพนั้น เสียงตอบรับจากคนในบ้านดงว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะเป็นการลดรายจ่ายให้กับเจ้าภาพและเป็นแนวความคิดการบอกต่อให้กับหมู่บ้านใกล้เคียง จนบ้านดงมีชื่อเสียงขึ้นมา คงต้องยกความคิดที่ไม่เหมือนคนอื่นคือ ลุงอินแก้ว (หัวหน้าโครงการ) และความร่วมมือของผู้นำและคณะวิจัยที่เห็นความสำคัญในเขตชุมชนของเรา

งานวิจัยที่ผ่านมาทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงการจัดการปัญหาต่าง ๆ จนกระทั่งทีมวิจัยได้ต่อยอดอีกโครงการ คือ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ เพื่อหาแนวทางที่ดีสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยตรง โครงการนี้เป็นการสร้างความคิดใหม่ ๆ ให้กับคนในบ้านดงได้มากสำหรับตัวเอง “ยอมรับแต่ก่อนเป็นคนขี้ขลาดแต่เมื่อทำวิจัยทำให้ชีวิตเปลี่ยนจากที่เคยขี้ขลาดเคยจางคนต่างหน้า เปลี่ยนเป็นมาปลุกผักกินเอง ถางหญ้าเอง ทำด้วยกันทั้งครอบครัว ก็เป็นกิจกรรมที่สนุกและรู้สึกภูมิใจกับผักที่เราปลูกกินเองเหลือกินก็ขาย เราก็สอนลูกไปด้วยเพื่อให้เขาได้รู้การประหยัดตั้งแต่เด็ก

ตัวดิฉันได้รับผิดชอบการสำรวจหนี้สินของหมวด 5 มี 31 หลังคาเรือน ซึ่งเขาเรียกว่ากลุ่มกือตอามี ที่ได้สำรวจก็พบปัญหาหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหาครอบครัวพี่น้องไม่เข้าใจกัน วันนั้นมีโอกาสเลยช่วยพูด ฉันบอกเขาไปว่าคนเราเมื่ออยู่ร่วมกันควรมีสิ่งดี ๆ ให้แก่กัน เราจะเกลียดกันทำไมมันไม่มีประโยชน์ หน้าหน้ามาคุยกันซะเมื่อไรก็ให้นึกถึงคำว่า ชันติ ๆ ไว้ เมื่อเราโมโหจะทำให้เราเครียด อาจเกิดโรคประจำตัวได้ เช่น ความดัน โรคเครียด เขาก็ฟังนะ แต่ไม่รู้จะได้ผลหรือเปล่า อีกวันต่อมาก็ได้มาสำรวจหนี้สินอีก ก็ถามว่าคนหนึ่งฉันถามว่า “เป็นไงเดี๋ยวนี้ตั้งแต่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของทีมวิจัยแล้วชื่อเหล่าบอยขึ้นไหม” น้าตอบว่า “เดี๋ยวนี้ไม่ชื่อแล้ว บางทีก็กินกับเพื่อน ๆ เขาชื่อให้กินแต่ไม่กินเหมือนก่อนแล้วนะผักน้ำก็ปลูกกินเอง ไม่ต้องซื้อสบายมาก”

ฉันได้ยินก็ชื่นใจ และฉันก็ถามต่ออีกว่า “เป็นไงจะได้ไปเข้าร่วมเวทีของงานวิจัยอะไรบ้าง” น้าตอบว่า “ดีนะหลานเขาให้เราประหยัด พึ่งตนเองไม่ต้องจ่ายในสิ่งที่ไม่ควรจ่าย แล้วเราจะมีเวทีอีกไหมละ” ฉันก็ตอบว่า “มีแล้วจะบอกอีกทีนะ” ฉันสำรวจหนี้สินทุกหลังคาในกลุ่มกือตอามี บางคนถาม เขาไม่มีสมุดให้บันทึกเหมือนบ้านหลังนั้นหรือ คือคนที่ เป็นสมาชิกเราจะแจกสมุดบันทึกค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ฉันก็บอกว่าเอาใจเย็น ๆ ถ้าที่มีเงินส่วนไหนเพิ่มจะชื่อมาให้ละ มีหลาย ๆ คนที่อยากเข้าร่วมเป็นสมาชิก แต่ค่าใช้จ่ายเรามันมาก เงินไม่พอจึงไม่อาจรับเขามาเพิ่มได้ คนที่เป็นสมาชิกโครงการเขาบอกว่างานวิจัยดีทำให้เขาได้รู้จักคิดและพบกับเพื่อนบ้านได้คุยแลกเปลี่ยน เพิ่มความรู้ในตนเองซึ่งในแต่ก่อนนั้นจะเข้าใจผิด ๆ ว่างานวิจัยคงเป็นเรื่องวิชาการที่แท้ก็เรื่องใกล้ ๆ ตัว ก็วิจัยได้ซึ่งชาวบ้านได้มองข้ามและสมาชิกเขาได้ภูมิใจที่ได้ร่วมโครงการเพราะได้นำความรู้ มาสอน ลูกหลาน ตนได้ด้วย

ปัญหาอีกอย่างที่ดิฉันพบคือ ผัวเมีย คู่หนึ่งเขาเกือบจะสูญเสียทั้งชีวิตและการทำงาน ผัวเขาจะดื่มเหล้าทุกวัน จนเมียเอือมระอา เมียน้ำตาแทบคลอเช้าทุกวัน ผัวเขาขี้ขลาดโดยไร้เหตุ คือชื่อเหล่าให้

คนอื่นจนต้องเสียเงินเสียครวละเยอะ ๆ เมียเขาก็พูดกับฉัน ๆ ก็บอกว่าใจเย็น ๆ ถ้าเวลาเขาไม่ต้อง
คุยนะ เราจะช่วยกันบอกเมื่อจะได้สำนึกบ้าง วันนั้นฉันพาไปกินเหล้าเมียเขาก็ตามไปด้วย ทำให้เกิดการ
ทะเลาะ ฉันคนหนึ่งอยู่ในเหตุการณ์ ฉันแยกเขาออกจากกันเพราะสองคนกำลังโมโห ถ้าอยู่ด้วยกันต้อง
เกิดอะไรขึ้นแน่ ๆ

วันนั้นฉันบอกให้ฉันกลับไปนอนก่อน เมียเขาก็ร้องไห้จนตาแดง พอวันรุ่งขึ้นฉันเขาก็ไปกิน
เหล้าอีก งานก็ไม่ทำ เมียก็เครียดฉันอยู่บ้านนั่งเย็บผ้ากับน้ำคนหนึ่งแล้วฉันของเขาก็มาบอกฉันกับหน้าว่า
ถ้าตายแต่หน้าศพให้คืนนะ ฉันก็บอกเขาไปว่า ทำไมพูดแบบนี้ คนเรากว่าจะเกิดได้ก็ชาติก็ไม่รู้เนอะ เกิด
เป็นคน เรามีลูกมีเมียเราต้องดูแลเขาถ้าเรากินเหล้าเขาก็คิดมากนะ เพราะเขาห่วงสุขภาพผิว และอีก
อย่างเรามีลูกที่ต้องเรียนถ้าเราไม่เก็บออมตอนนี้แล้วเมื่อไหร่ เราจะมีเงินออม ถ้ากินไปวัน ๆ ไม่นึกถึง
อนาคตเราจะแย่เนะ

ฉันบอกให้เขาไปนอนหลับซะ ไม่ต้องคิดมาก (เขาเครียดเพราะเมียเขาไม่ยอมคุยด้วย) แล้ววัน
นั้นฉันก็ไปคุยกับเมียเขา บอกว่าให้คุยกับฉันซะเพราะกลัวเขาจะทำร้ายตัวเองนะ (ดูเมียเขาไม่ค่อย
ยอม) แต่ฉันก็บอกว่าฉันเมียกันเราควรอภัยให้กัน ความอดทนทุก ๆ อย่าง เรามีลูกนะแล้วฉันบอกกับ
เมียเขาว่า ให้เมียเขาขอโทษฉันซะที่เมียพูดเสียงดังใส่ ตกเย็นเขาสองผิวเมียชวนฉันไปทานข้าวที่บ้าน
เขา ฉันบอกฉันว่า ขอโทษนะ ฉันตื่นตื่นใจที่เขาตีกัน ครอบครัวจะได้สมบูรณ์ซะที

ฉันไม่รู้จริงๆว่าบางครั้งใคร ๆ เขาจะรำคาญเราหรือเปล่าที่เราที่เราคอยบอกคอยเตือนเขา แต่เรา
ทำด้วยใจรัก ก็เราเป็นนักวิจัย จากการที่เราได้คุยกับทีมในพื้นที่ที่จะเห็นถึงความพยายามของคนในหมู่บ้าน
ไม่มีเงินมีทองที่จะช่วยเหลือใคร แต่ฉันเป็นยาทางใจคือเป็นกำลังใจช่วยที่เนอะ บอกแนวทางที่ดีคือ
แยกแยะในสิ่งที่ถูกต้องกับสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้

ในครอบครัวฉันก็เหมือนกัน แต่ก่อนสามีชอบเที่ยว ชอบดื่มร้านอาหารมาก จากที่ได้ทำวิจัยร่วม
โครงการแล้ว ฉันก็บอกเขาเขาก็เปลี่ยนนะไม่เที่ยวเหมือนก่อน บอกเขาให้บันทึกค่าใช้จ่ายเพื่อจะได้รู้
การจ่ายในสิ่งที่จำเป็น ก่อนนั้นเขาบอกว่าพ่อแม่ฉันประหยัดเกินไป งกเกิน ทำนาก็ไม่จ้างเลยแต่วันนั้น
สามีบอกว่า มันไม่คุ้มเลยถ้าจ้างคนทำนา ถ้าเราไม่บันทึกจะไม่รู้เลยนั่นนี่แม่เธอถึงไม่จ้าง ฉันได้ยื่นฉัน
ปลื้มใจ แสดงว่างานวิจัยเริ่มซึมลึกในตัวสามีฉันแล้ว !!!! (เพราะก่อนหน้านั้นเขาไม่เห็นด้วย)

ข้อคิด

- มนุษย์มีความแตกต่างกัน ทั้งภูมิหลัง การอบรมเลี้ยงดู จึงมีนิสัยความชอบ ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ แตกต่างกัน
- มีวิธีการคิดและวิธีการทำงานหลายวิธีเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างเดียวกัน
- ไม่ควรเอาตัวเองเป็นมาตรฐานไปกำหนดผู้อื่น
- การถาม ทักทายผู้อื่นอย่างจริงใจและไม่ละเมิดเรื่องส่วนตัวทำให้เกิดไมตรีได้

นักวิจัยบ้านนอก

ภาคผนวก

แบบฟอร์มบัญชีครัวเรือน

กรณีศึกษาบุคคลที่ทำบัญชีครัวเรือน

หมั่นพูดคุย ดัดนิสัย ใช้ประหยัด : รัตนาภรณ์ จันทร์หมุด

คนทำงานทำสวนอย่างเรา แต่ละเดือนเงินเข้าก็ไม่มากมายเท่าไรนัก กลับจ่ายจนเกลี้ยงถึงติดลบ เวลาไม่พอใช้ก็นยืมยืมจากที่ต่างๆ ถึงสิ้นเดือนมาก็ใช้หนีไป หมุนไปหมุนมาแบบนี้จนเครียดกับหนี้สิน เพราะเงินหมุนไม่ทัน...

มาวันหนึ่งมีงานวิจัย¹เข้ามา ด้วยความอยากรู้ อยากรู้อะไรไปร่วมด้วย และได้แง่คิดมากมายจากการทำทำบัญชีครัวเรือน มีบางคนที่เคยติดเหล้าอมแงม พอทำบัญชีแล้วเลิกเหล้าได้ เลยอยากลองทำและร่วมเรียนรู้ไปด้วย

ฟังแล้วก็กลับมาคุยกับสามีและลูกให้มาทำด้วยกัน แล้วตั้งเป้าหมายไว้ว่า “ให้มีเงินเหลือในแต่ละเดือน”

การทำบัญชีครัวเรือนไม่ยากเลย “ซื้ออะไรมาก็จดแค่นั้นเอง” ตอนที่ทำใหม่ๆ จะจดลงสมุด จดเป็นรายการที่จ่ายไปทุกวัน ไม่ได้แยกหมวด เช่น ซื้อผักก็เขียนผัก จดไปจดมาารู้สึกว่าเวลารวมยอดแล้วมาดูตัวเลขจะยาก ตอนหลังจึงจัดใส่แบบฟอร์มค่าใช้จ่ายในแต่ละวันที่แยกหมวดให้เห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามที่ได้รับการอบรมจากงานวิจัย ดังนี้

หมวดอาหาร เช่น หมู ไก่ ปลา ไข่ ผักกาด ผักคะน้า ต้นหอม พริก น้ำปลา ซีอิ๊ว น้ำมันพืช กระเทียม

หมวดของใช้ เช่น ของใช้ในครัวเรือน (สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แชมพู เครื่องสำอาง น้ำยาล้างจาน ผงซักฟอก) ของใช้ในการเกษตร (มีด จอบ เสียม เครื่องสูบน้ำ รถไถ สายยาง)

หมวดการลงทุน เช่น ค่าปุ๋ย ค่าแรง

หมวดการศึกษาบุตร เช่น ค่าเทอม อุปกรณ์การเรียน ค่ารถไปโรงเรียน ค่าขนม

หมวดเชื้อเพลิง เช่น แก๊ส ถ่าน น้ำมันรถ ค่าเดินทางโดยรถโดยสาร

หมวดประจำเดือน เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าขยะ ค่าโทรศัพท์

หมวดงานสังคม เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานปอยหลวง งานบวช

พลบค่ำหลังอาหารเย็นของทุกๆ วัน จะเป็นช่วงเวลาที่พ่อแม่ลูกต่างมาพูดคุยกันถึงค่าใช้จ่ายแต่ละวัน ตามกันว่า “ใครซื้ออะไรกันมาบ้าง จ่ายอะไรกันมาบ้าง” แล้วก็จดเอาไว้ตามหมวดดังกล่าว ถึงสิ้นเดือนแม่บ้านหรือลูกสาวก็เป็นคนรวมยอด...ทำแบบนี้กันจนติดเป็นนิสัย

ทุกคนให้ความร่วมมือดี ไม่มีการโกหกกันเรื่องตัวเลข โดยเฉพาะลูกชายลูกสาว เพราะอบรมนิสัยกันมาตั้งแต่เด็กแล้ว และมักจะไม่ค่อยอึดอัดกัน ยกเว้นบางรายการที่นึกไม่ออกจริงๆ

¹ โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้เงินบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนาอาจ อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ระยะที่ ๑”

ที่สำคัญคือ มีการพูดคุยเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายที่เกิดขึ้น

ช่วงแรกรู้สึก “อ่อนใจ สะดุ้ง” กับรายจ่ายที่เกินรายรับ ติดลบตลอด มีรายได้แค่สี่ห้าพันบาท รายจ่ายห้าหกพันบาท จึงคุยกันว่า “จะช่วยกันประหยัด” เครื่องปรุงอาหารบางอย่างไม่จำเป็นก็ไม่ต้องซื้อใส่ เช่น ต้นหอม ถ้าเป็นเมื่อก่อนราคาสองบาทก็ยังซื้อเพราะคิดว่า “สองบาทแค่นั้นเอง”

การทำแบบนี้ช่วยสอนลูกให้ประหยัด เห็นบัญชีครัวเรือนแล้ว ลูกๆ จะคิดตามเสมอ มักบอกว่า “วันนี้ใช้เยอะ กินเยอะ พรุ่งนี้จะใช้ จะกินไม่เยอะแล้ว” ดูจากปกติ หลังเลิกเรียนลูกๆ จะกินมาก ตอนนั้นก็กินมากแล้ว เสาร์อาทิตย์ก็ใช้เงินไม่มาก

คุณแม่เองก็ไม่ให้เงินลูกพร่ำเพรื่อตามใจเหมือนเมื่อก่อน “ถ้าลูกขอในสิ่งไม่จำเป็นจะไม่ซื้อให้” หรือถ้าให้กินนานๆ ครั้ง ลูกๆ ก็เข้าใจ เพราะพยายามพูดพยายามสอนให้ลูกฟังเรื่อยๆ “ต้องประหยัดนะ วันหน้าจะได้มีเงินเก็บ ไว้เรียนหนังสือสูงๆ ถ้าไม่เก็บจะเป็นหนี้เป็นสิน” ลูกก็บอกว่า “ไม่อยากเป็นหนี้” ถ้าเห็นพ่อไปกู้เงินเมื่อ ไหว่ก็จะบ่นทุกครั้ง

“เมื่อก่อนลูกขอก็บาทก็ให้ ขอ 10 บาทได้ 10 บาท ขอ 20 บาทได้ 20 บาท ทุกวันนี้ให้เงินลูกไปโรงเรียนแค่วันละ 5 บาทสำหรับจ่ายทั้งวัน และย้ำว่า ซื้ออะไรต้องคิด”

ทั้งยังปรับนิสัยส่วนตัว ก่อนหน้านี้แม่บ้านอยากจะทำอะไรก็ซื้อ “ซื้อเรื่อยเปื่อย ไม่เคยคิดอะไร จ่ายเงินสนุก ถ้าไม่พอใช้ก็จะไปกู้ยืมมั่วๆ” และไปเที่ยวตลาดนัดทุกสัปดาห์ พอไปแล้วลูกขอให้ซื้อของเล่นก็ซื้อให้ ของกินของไม่จำเป็นบางอย่างไม่น่าซื้อก็ซื้อมา ซื้อแล้วหัวจนแหวะ

เดี๋ยวนี้ “จะซื้ออะไรก็คิดก่อน เสียตายเงิน”

เรื่องอาหาร ก็ประหยัดโดยการไปเก็บผักตามป่ามาลวกมาแกงกิน ตลาดนัดก็ไม่ไปทุกครั้งแล้ว จะไปถ้าจำเป็นจริงๆ นานๆ ครั้ง ซื้อแค่แปรงสีฟัน ยาสีฟัน “นานแล้วตลาดนัดไม่ได้กินเงินเราเลย” หรือเวลามีคนมาขายของก็จะปฏิเสธไม่ซื้อ เช่นมีคนมาถาม “ซื้อเนื้อไหม” ก็บอกไปว่า “ไม่” ถ้าเป็นเมื่อก่อนจะซื้อครั้งละเป็นร้อย

สามีเอง ก็ลดการซื้อเหล้าลงเยอะ “เมื่อก่อนยังเมายังสั่ง เลิกงานก็ไม่กลับบ้าน มัวแต่สังสรรค์กินเหล้ากับเพื่อนฝูง” แม่บ้านต้องคอยมองหาวว่า เมื่อไหร่จะกลับบ้าน บางครั้งก็ได้รับอุบัติเหตุรถแฉลบตอนกลับบ้าน เดี่ยวนี้กินลดลง จะสังสรรค์บ้างก็เป็นบางครั้ง พอเลิกงานแล้วก็กลับบ้านเร็ว ตอนเลิกใหม่ๆ ก็มีคนเหน็บแนมบ้างว่า “สามีกลัวเมีย” แต่ก็ไม่ได้สนใจ หลังๆ คนก็เลิกพูดไปเอง

อย่างการทำนา ที่เคยจ้างคนไต่ ก็เปลี่ยนมาเป็นไต่เอง ประหยัดทั้งค่าแรงและค่าสังสรรค์ ไปอีก “เมื่อก่อน หลังเลิกนา สามมีจะนั่งอยู่กับกลุ่มเพื่อนจนมืดอยู่กลางท้องนา ค้มเหล้ากันเต็มไปหมด แกรมด้วยเนื้ออย่างเป็นของแก้มซึ่งไม่ต่ำกว่าหนึ่งกิโลกรัม แกรมบางครั้งยังไม่พอใจกลับมากินที่บ้านต่ออีก” แต่เดี๋ยวนี้สามมีเลิกทำแบบนั้นแล้ว เพราะเป็นการฟุ่มเฟือยมาก

ค่อยๆ ลดค่าใช้จ่ายกันไปทั้งแม่บ้าน สามมี และลูกๆ เดี่ยวนี้ค่าใช้จ่ายลดลงอยู่ที่ประมาณ สามพันสี่พันกว่าบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องจำเป็น อย่างค่าเทอมลูก ค่าขนม ค่าอุปกรณ์การศึกษา งานสังคม ค่าสมาชิกฌาปนกิจศพ ค่าน้ำค่าไฟ หรือบางเดือนก็ใช้จ่ายไปกับการล้อมรั้ว ลวดหนาม ลงทุนทำนา

ตอนนี้พอมีเงินเหลือเก็บ ได้ฝากออมทรัพย์เดือนละพันกว่าบาท ไม่ต้องเครียดกับหนี้สินอีกแล้ว จากที่เมื่อก่อนติดลบ เงินไม่พอใช้ก็ไม่กู้ออมทรัพย์ กู้กองทุน มีที่ที่กู้หมด เพื่อเอามาใช้จ่าย สิ้นเดือนมาก็ต้องไล่จ่ายคืนพร้อมดอกเบี้ย แทนที่จะได้ดอกเบี้ยจากเงินฝาก กลับต้องเสียดอกเบี้ยแทน

“ตั้งแต่ทำบัญชีครัวเรือนไม่มีการกู้เงินเพิ่มอีกเลย” เหลือกก็แต่หนี้กองทุนเงินล้าน ที่คาดว่าจะหมดอีกเดือนสองเดือนนี้ และคิดว่า “จะไม่กู้อีกแล้ว” ใครมาถามให้กู้ก็ปฏิเสธลูกเดียว “จะตั้งหน้าตั้งตาประหยัดต่อไป”

เห็นประโยชน์อย่างนี้ก็พยายามชวนเพื่อนบ้านมาทำด้วยกัน

“ทำบัญชีครัวเรือนกันเถอะ ทำแล้วจะดี ถ้าไม่มีบัญชีครัวเรือน ชีวิตก็คงเหมือนเดิม”

การทำบัญชีครัวเรือนนั้นไม่ยากเลย เพียงแต่ต้องอาศัยความร่วมมือในครอบครัว บวกกับความตั้งใจ ค่อยๆ คิด ๆ ค่อยๆ ทำอย่างละเอียดรอบคอบ

อยากย้ำว่า **“บัญชีครัวเรือนทำให้เห็นตัวเอง ได้รู้รายรับรายจ่ายของเรา ได้รู้คิด ได้ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ได้ทบทวนตัวเอง ถ้าไม่ทำก็ไม่รู้ค่าของเงิน ก็จะใช้จ่ายไปเรื่อย ๆ”**

*****

รู้จักรัฐอยู่ตามอัตภาพ : หงส์ เทพอุด

ชีวิตของพี่หงษ์และสมศักดิ์ เทพอุด น่าจะเป็นชีวิตที่สบายและลงตัวแล้ว เพราะลูกๆ เติบโตมีหน้าที่การงานมั่นคง ลูกสาวคนโตได้รับเกียรติให้เป็นเทพีหาบทองในพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญประจำปี ๒๕๔๙ สร้างความปิติให้กับคนที่เป็นพ่อเป็นแม่ ขณะเดียวกัน ชีวิตก็สุขสงบตามประสาสองคนตายายในบ้านน้อยวิมตุง ซึ่งกำลังเขียวขจี

แต่กว่าจะถึงวันนี้ สามภรรยาคุณี้ต้องฝ่าฟันทุกข์สุขมาด้วยกัน หนึ่งในเรื่องราวของชีวิตคือการปลดทุกข์ด้วยการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งในเบื้องต้นของการใช้เครื่องมือนี้ เป็นเพราะความศรัทธาในตัวของผู้ที่ชักชวนคือ พ่ออินแก้ว เรือนปานนท์” ซึ่งเป็นที่เคารพ รัก และศรัทธาของคนบ้านดง อำเภอสนปราบ จังหวัดลำปาง

“ตอนแรกทำไม่ได้คิดอะไร ทำเพราะพ่ออินแก้วชวน ตอนเริ่มไม่ค่อยเข้าใจ คิดว่าทำไปก็ไม่มีประโยชน์ ก็บอกแฟนว่า ช่วงมันเถอะเราจ่ายอยู่ทุกวัน พอมาทำถึงรู้สาเหตุว่าทำไมเขาถึงให้เราทำอย่างนี้ ตอนแรกก็ทำแล้วหือ รายจ่ายเดือนหนึ่งก็ตกใจ สองสามเดือนแรกยอมรับว่าติดขัด มันจุกจิก”

เมื่อได้ทำ ๓ เดือนแรกก็หือเสียแล้ว เพราะบัญชีติดลบ สองคนตายายก็เลยมานั่งคุยกันเปิดบัญชีดูตั้งแต่เดือนแรกว่า “ใช้จ่ายอะไรไป ใช้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นเยอะหรือเปล่าว อะไรที่ไม่ควรซื้อ ก็ซื้อใหม่ ที่สำคัญเอาเงินที่ไหนมาจ่าย ทั้งๆ ที่ไม่มีรายได้ แต่ค่าใช้จ่ายมากกว่า” จนพบว่า “ที่มีเงินใช้เพราะไปยืมเงินคนอื่นมา” เลยตั้งใจช่วยกันว่า “ค่าใช้จ่ายส่วนใดเยอะ ก็ลดสิ่งนั้น”

“รายจ่ายตัวนั้นก็เยอะ ตัวนั้นก็เยอะ อะไรไม่จำเป็นต้องซื้อก็ซื้อ สิ่งที่ไม่จำเป็นก็จ่าย บางครั้งไปตลาด ของไม่จำเป็นก็ซื้อมาใส่ตู้เย็น ยังไม่รู้ว่าจะใช้จะกินหรือเปล่าว เปลืองค่าไฟอีก รายจ่ายที่สูงคือ ค่าเหล้ากับค่าหมู เพราะพ่อบ้านกินเหล้าและไม่กินผัก อาหารทุกมื้อต้องมีเนื้อหมู คุยกันว่า ต้องลดลงให้ได้ จากที่เคยซื้อทุกวัน กินทุกวัน ก็กินเนื้อหมูสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ก็ลดได้บ้าง”

สิ่งที่ลด คือ ค่าเหล้า จาก ๑ ขวดต่อเดือน ตอนนี้ลดเหลือสองสามเดือนครั้ง ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป เงื่อนไขสำคัญคือ ลดการไปพบปะเพื่อนฝูง เพราะอยู่คนเดียวที่สมศักดิ์ก็ไม่กินเหล้า ค่าเหล้าจึงมีแต่ช่วงที่มีงาน หรือการเลี้ยงคนที่มาช่วยทำนา

ตอนนี้พี่ทั้งสองคนเป็นหนี้ ธกส. จากการกู้เงินมาซื้อที่นาจำนวน ๔๐,๐๐๐ บาท ตอนนี้เหลือ ๒๓,๐๐๐ บาท การทำบัญชีครัวเรือนจึงมีเป้าหมายที่จะเก็บเงินไปใช้หนี้

* หน้าหน้าโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนาทราย อำเภอสนปราบ จังหวัดลำปางระยะที่ ๑”

“ดีที่อยู่กับสองคนผิวเมีย กินอะไรก็กินได้ เมื่อก่อนแฟนชอบกินขนมหวานจุกจิก ก็ลดลง กินผลไม้ที่ปลูกไว้รอบบ้านแทน เช่น มะละกอ แตงโม กล้วย ถ้าอยากกินกล้วยบวชชี ก็ซื้อน้ำตาล แค่ ๖-๘ บาท ทำแล้วเราก็ได้กินหลายมือ”

นอกจากปรับวิถีการกินแล้ว วิถีการอยู่ของทั้งสองคนก็ต้องปรับด้วย พี่หงษ์เล่าให้ฟังอย่างไม่อายว่า เดิมซี้เกียจมาก ซิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ที่ปลูกไว้รอบบ้าน ไม่เคยขุด ไม่เคยเก็บ มากิน คิดว่า ซี้กินง่ายกว่า ไม่ต้องขุด ไม่ต้องล้างดิน แต่ทุกวันนี้รอบบ้านปลูกพืชผักผลไม้ที่กินไว้ อยากกินเมื่อไรก็เก็บกิน บ้านที่อยู่กันสองคน เมื่อรวมใจกัน ตั้งเป้าหมายการทำบัญชีครัวเรือน ก็ทำกิจกรรมนี้ให้เป็นกิจวัตร โดยมีพี่หงษ์เป็นคนจดบัญชี ส่วนมากใช้ช่วงเวลาดูทีวีตอนเย็นบอกกัน ว่า “ใช้จ่ายอะไรไป” ส่วนใหญ่พี่หงษ์จะจ่ายกับข้าว ส่วนพี่สมศักดิ์จ่ายค่าน้ำมันรถ จ่ายของที่ซื้อ จากข้างนอก จดแล้วนำมานั่งดูด้วยกัน ตั้งเป้าหมายไว้ว่า **ลดค่าใช้จ่ายตัวที่ฟุ่มเฟือย ค่าอะไร เยอะที่สุด ต้องลดตัวนั้น ลดไปที่ละตัว**

“มีปัญหาบ้างคือ บางครั้งก็ลืมจด เราก็ต้องเอาวางไว้จุดที่มองเห็น เช่น หน้าทีวี วันนี้กิน ข้าวเย็นเสร็จก็จด ส่วนมากจะลืมวันที่เราล้างจานหรือทำนา แต่ปกติไม่ค่อยลืม จดทุกวันตอนเย็น กดปุ่มทีวีก็เห็นบัญชีแล้วต้องพยายามจด” พี่หงษ์เล่าเทคนิคที่ทำให้จดบัญชีได้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวนี้เริ่มทำบัญชีครัวเรือนตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๔๙ ตอนเริ่มต้นเป็นสมุดบันทึก ซี้ดเป็นตาราง ต่อมาที่งานวิจัยออกแบบใหม่ เนื่องจากการจดในสมุดจะยากต่อการรวมบัญชี ของชุมชน จึงออกแบบเป็นตารางแยกหมวด มีรายการแยกย่อยทำให้สะดวกต่อการจด มีช่องรวม เมื่อครบเดือน ทั้งยังสะดวกต่อการรวบรวมเป็นภาพรวมการใช้จ่ายของทั้งชุมชนด้วย

การที่ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งจะทำบัญชีครัวเรือนได้ ต้องมีความเข้าใจเรื่องการทำ บัญชีครัวเรือนทั้งคู่ เช่นคู่พี่หงษ์กับอ้ายสมศักดิ์ที่สลับกันเข้าไปฟังเวทีประชุมของทีมวิจัย^๒ ทำให้รู้ เท่ากัน เข้าใจเหมือนกัน แต่บางครอบครัว ที่เมียไปฟัง ผัวไม่ได้ไปฟัง ก็ทำให้ไม่เข้าใจกัน

“สมัยนี้กินอะไรก็ซื้อได้ กินหมูก็เหมือนผัก กินผักก็เหมือนหมู เพราะมันต้องซื้อ เงินมัน ไหลออกตลอด แต่ผักบางอย่างมันปลูกกินได้ เช่น ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ แต่ก่อนก็ไม่คิด คิดว่า แค่ ๓ บาท ๔ บาท ตอนนี่เริ่มรู้แล้วว่าเดือนหนึ่งรวมเป็นเท่าไร ยอมรับว่าทำบัญชีครัวเรือนแล้วดี ขึ้น”

กรณีการทำบัญชีในชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องหน้าตา เช่น งานแต่ง งานบวช ผ่าป่า จากฐานคิดที่ เคยคิดว่า เขามีหน้ามีตาใส่ของเยอะหน่อย แต่ตอนนี้ก็ใส่ตามกำลังของเรา อยู่ที่ตัวเรา ฐานะเท่า เราที่ใส่ตามกำลังของเรา เปิดบัญชีครัวเรือนแล้วถึงรู้ว่าสภาพของเรา ฐานะของเราเป็นอย่างไร

^๒ ในโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนาายาง อำเภอสนทราย จังหวัดลำปาง ระยะที่ ๑”

ทั้งนี้ สองคนตั้งใจว่า *ไม่ใช่การประหยัดจนไม่กินไม่ซื้ออะไร แต่รู้ประมาณ*ว่าจะกินอะไรได้แค่ไหน เช่นเดียวกับการสร้างหนี้ จะมีการบวก ลบ คูณ หาร ก่อนสร้างหนี้ ก่อนจะกู้ต้องเตรียมไว้แล้วว่า ถ้ากู้เงินวันนี้ วันข้างหน้าถ้าถึงกำหนดชำระหนี้จะมีเงินไปจ่ายหรือไม่ หากไม่มีต้องทำอะไร เช่น ลงทุนเลี้ยงวัว พอจะใช้หนี้วัวโตพอที่จะขายพอดี

แม้ว่าจะทำบัญชีครัวเรือนมาร่วมปี แต่มีค่าใช้จ่ายค่าใช้จ่ายที่ยังลดไม่ได้คือ ค่าบัตรเติมเงินโทรศัพท์ที่ต้องเติมทุกเดือนๆ ละ ๓๐๐ บาท ทั้งๆ ที่แต่ละเดือนใช้ไม่ถึง ทำให้มีเงินเหลือยับยั้ง แต่ถ้าไม่เติมระบบก็ตัดเงิน พี่หงษ์จึงตั้งเป้าหมายว่า “จะต้องหาความรู้เรื่องโปรโมชัน พร้อมทั้งต้องจดว่าแต่ละเดือนนี้โทรกี่ครั้ง เป็นเงินเท่าไร” เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเลือกโปรโมชันที่เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้งาน

พี่หงษ์ได้สะท้อนว่า *“เห็นความแตกต่างระหว่างคนทำบัญชีครัวเรือนกับคนไม่ทำ”* คือ คนที่ไม่ทำจะสุรุ่ยสุร่ายกว่า ซื้อกินทุกวัน เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรจำเป็นไม่จำเป็น แต่คนที่ทำบัญชีครัวเรือนในชุมชนกลับเป็นกลุ่มที่ประหยัด พี่หงษ์ตนเอง ต่างมีเป้าหมายในการลดหนี้สิน และดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว

“วิถีชีวิตบ้านนอกโสดที่หากินเองยังพอได้ ไม่ต้องซื้อหาทุกอย่างเหมือนในเมือง แต่ก็ต้องรู้ประมาณตัว เพราะไม่มีรายได้อะไร รายได้หลักคือ รับจ้างทั่วไปวันละ ๑๕๐ บาท ถึงหน้าผักหวาน (กุมภาพันธ์ถึงเมษายน) จะมีรายได้ดีขึ้น ดั่งนั้น ถ้าไม่รู้จะระมัดระวังก็จะเป็นหนี้เป็นสินไม่รู้จบ การจดบัญชีครัวเรือนคือ การเฝ้าระวังค่าใช้จ่ายให้รู้ประมาณ สำคัญคือ คนทำต้องไม่ท้อ นำมาคุยบทวนทุกเดือน เพื่อวางแผนการใช้จ่ายในเดือนต่อไป”

*****

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ประวัตินักวิจัยชุมชน

ชื่อ.....นายอินแก้ว..... สกุล.....เรือนปานันท์..... อายุ.....60..... ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด.....ป.4.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่.....19/2..... หมู่ที่.....2..... ตำบล.....นาอาจ..... อำเภอ.....สพปราบ..... จังหวัดลำปาง
เบอร์โทรศัพท์..... ระดับการศึกษา.....ป.4.....
ตำแหน่งในชุมชน.....กรรมการหมู่บ้าน.....
ชื่อโครงการวิจัย การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของ
ชุมชนบ้านดง ค.นาอาจ อ.สบปราบ
ตำแหน่งในทีมวิจัย.....นักวิจัยท้องถิ่น..... ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย.....2 ปี.....

กิจกรรมชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วม

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ดูแลสถานที่ประชุม ร่วมประชุม
2. เข้าร่วมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะนักวิจัย ให้ข้อมูล
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะกรรมการหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัย	บทบาทและหน้าที่	หัวหน้าโครงการ
5.	บทบาทและหน้าที่	

ประวัติการทำงานในชุมชน

1. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
2. เป็นนักวิจัยท้องถิ่น
3. ....
4. ....

ประวัตินักวิจัยชุมชน

ชื่อ.....นายหลาน.....สกุล.....วงศ์กา.....อายุ.....55.....ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด.....ป.4.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่.....16/1.....หมู่ที่.....2.....ตำบล.....นาขาง.....อำเภอ.....สพปราบ.....จังหวัดลำปาง
เบอร์โทรศัพท์.....ระดับการศึกษา.....ป.4.....
ตำแหน่งในชุมชน.....ผู้ใหญ่บ้าน.....
ชื่อโครงการวิจัย การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของ
ชุมชนบ้านคง ค.นาขาง อ.สพปราบ
ตำแหน่งในที่วิจัย.....นักวิจัยท้องถิ่น.....ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย.....2 ปี.....

กิจกรรมชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วม

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ดูแลสถานที่ประชุม ร่วมประชุม
2. เข้าร่วมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะนักวิจัย ให้ข้อมูล
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะกรรมการหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัย	บทบาทและหน้าที่	ทีมวิจัย
5.	บทบาทและหน้าที่	

ประวัติการทำงานในชุมชน

5. เป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
6. เป็นนักวิจัยท้องถิ่น
7. เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2
8. ....

ประวัตินักวิจัยชุมชน

ชื่อ.....นายพรชัย..... สกุล.....อุคกันทา..... อายุ.....42..... ปี

ระดับการศึกษาสูงสุด.....ป.6.....

ที่อยู่ บ้านเลขที่.....23/1..... หมู่ที่ ...2.... ตำบล...นาขาง.... อำเภอ.....สบบปราบ.....จังหวัดลำปาง

เบอร์โทรศัพท์..... ระดับการศึกษา.....ป.6.....

ตำแหน่งในชุมชน.....กรรมการหมู่บ้าน.....

ชื่อโครงการวิจัย การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ค.นาขาง อ.สบบปราบ

ตำแหน่งในทีมวิจัย.....นักวิจัยท้องถิ่น..... ระยะเวลาการดำเนินงาน โครงการวิจัย.....2 ปี.....

กิจกรรมชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วม

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน	บทบาทและหน้าที่ ดูแลสถานที่ประชุม ร่วมประชุม
2. เข้าร่วมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้	บทบาทและหน้าที่ ในฐานะนักวิจัย ให้ข้อมูล
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน	บทบาทและหน้าที่ ในฐานะกรรมการหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัย	บทบาทและหน้าที่ ทีมวิจัย
5.	บทบาทและหน้าที่

ประวัติการทำงานในชุมชน

5. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
6. เป็นนักวิจัยท้องถิ่น
7. ....
8. ....

ประวัตินักวิจัยชุมชน

ชื่อ.....นางวิไลวรรณ..... สกุล.....เทพอุดม..... อายุ.....37..... ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด.....ปริญญาตรี.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่.....66..... หมู่ที่ ...2.... ตำบล...นาथाง... อำเภอ.....สพปราบ.....จังหวัดลำปาง
เบอร์โทรศัพท์.....-..... ระดับการศึกษา.....ม.6.....
ตำแหน่งในชุมชน.....สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาथाง.....
ชื่อโครงการวิจัย การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของ
ชุมชนบ้านดง ค.นาथाง อ.สพปราบ
ตำแหน่งในทีมวิจัย.....นักวิจัยท้องถิ่น..... ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย.....2 ปี.....

กิจกรรมชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วม

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ดูแลสถานที่ประชุม ร่วมประชุม
2. เข้าร่วมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะนักวิจัย ให้ข้อมูล
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะกรรมการหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัย	บทบาทและหน้าที่	ทีมวิจัย
5.	บทบาทและหน้าที่	

ประวัติการทำงานในชุมชน

1. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
2. เป็นนักวิจัยท้องถิ่น
3. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาथाง
4. ....

ประวัตินักวิจัยชุมชน

ชื่อ.....นายนิพนธ์..... สกุล.....เป็องฟู..... อายุ.....50..... ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด.....ป.6.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่.....31..... หมู่ที่.....2..... ตำบล.....นาขาง..... อำเภอ.....สบปราบ.....จังหวัดลำปาง
เบอร์โทรศัพท์.....06-7295936..... ระดับการศึกษา.....ป.6.....
ตำแหน่งในชุมชน.....สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาขาง.....
ชื่อโครงการวิจัย การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของ
ชุมชนบ้านคง ค.นาขาง อ.สบปราบ
ตำแหน่งในทีมวิจัย.....นักวิจัยท้องถิ่น..... ระยะเวลาการดำเนินงาน โครงการวิจัย.....2 ปี.....

กิจกรรมชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วม

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ดูแลสถานที่ประชุม ร่วมประชุม
2. เข้าร่วมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะนักวิจัย ให้ข้อมูล
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน	บทบาทและหน้าที่	ในฐานะกรรมการหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัย	บทบาทและหน้าที่	ทีมวิจัย
5.	บทบาทและหน้าที่	

ประวัติการทำงานในชุมชน

13. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
14. เป็นนักวิจัยท้องถิ่น
15. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาขาง
16. ....